

Diak

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULU D TYÖPAPEREITA 41

CO-OPISTA TUKEVAAN

**Osuustoiminnan ja yhteisö-
talouden juurruttaminen osaksi
ammattikorkeakouluopintoja**

CO-OPISTA TUKEVAAN
Osuustoiminnan ja yhteisötalouden juurruttaminen osaksi
ammattikorkeakouluopintoja

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Helsinki
2007

Julkaisujen materiaalin jäljentäminen tai kopioiminen ilman Diakonia-ammattikorkeakoulun kirjallista lupaa kielletään.

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUJA

D Työpapereita 41

Julkaisija: Diakonia-ammattikorkeakoulu

Tekijät: Saira Korhonen, Tuomo Kuusela, Eija Rautasalo, Sirpa Ylönen ja Mervi Kivirinta

Taitto: Roope Lipasti

ISBN 978-952-496-015-1

ISBN 978-952-496-016-8 (PDF)

ISSN 1458-3675

Juvenes Print Oy

Tampere 2007

TIIVISTELMÄ

Projektin nimi ja rahoittajat

Co-op Polytechnics -osuustoiminnan verkostoprojekti
(01.01.2004 - 31.01.2007).

EUROOPAN YHTEISÖ, Rakennerahasto

ITÄ-SUOMEN LÄÄNINHALLITUS, Sivistysosasto

Ostavastuuosuuden rahoittajat:

Diakonia-ammattikorkeakoulu (Diak) ja Mikkelin ammattikorkeakouluyh-
tymä

Tavoitteet

Co-op Polytechnics -osuustoiminnan verkostoprojektin (myöhemmin teks-
tissä Co-op Polytechnics) tavoitteena oli luoda perusta ja sisältö osuustoi-
minnan ja yhteisötalouden opetus- ja kehittämistoiminnalle ammattikor-
keakouluissa. Toiminnan ytimessä oli käytännön mallien ja esimerkkien luo-
minen osuustoimintaa ja yhteisötaloutta koskevalle opetukselle, jota on
toteutettu perusopinnoissa, lisäkoulutuksena ja erikoistumisopinnoina. Pro-
jektin tavoitteena oli laajentaa ja mahdollistaa virtuaaliopintoina joustava
opiskelutarjonta ja aihetta koskevan tiedon saanti ammattikorkeakouluille -
niiden opettajille ja opiskelijoille sekä kehittämishankkeille. Lisäksi projek-
tin tarkoituksena oli edistää osuustoimintaan liittyvää yritystoimintaa ja
osuustoimintayrittämisen kehittämishankkeita. Tämän avulla projektissa
pyrittiin luomaan edellytyksiä Etelä-Savon maakunnan elinkeinotoiminnan
vahvistamiselle. Projektissa pyrittiin myös lisäämään valmiuksia kansainvä-
liseen opetus- ja kehittämissyhteistyöhön.

Sisällöt

Opinnoissa on keskitytty yhteisötalouteen ja osuustoiminnalliseen yrittä-

miseen syventämällä osallistujien osaamista yritystoiminnasta sekä lisäämällä kiinnostusta yrittäjyyteen. Koulutus on kehittänyt opiskelijoiden johtamistaitoja ja laajentanut heidän näkemyksiään yritystoiminnasta eri aloilla. Co-op Polytechnics -projektissa edistettiin nopeasti kehittyvän tieto- ja viestintätekniiikan käyttöönottoa, soveltamista ja hyödyntämistä osuustoimintaa/yhteisötaloutta/osuuskuntayrittäjyyttä koskevien opintojen ja hankkeiden toteuttamisessa ja oppialaa koskevan tiedon saannissa.

Kohderyhmät

Etelä-Savon ammattikorkeakoulujen opettajat ja projektityöntekijät

Etelä-Savon ammattikorkeakoulujen opiskelijat

Muut tahot/välilliset kohderyhmät:

Etelä-Savon maakunnan yritykset/elinkeinoelämä, erityisesti hyvinvointipalvelujen tuottajat

Etelä-Savon maakunnan asukkaat

Tulokset

Co-op Polytechnics –projekti on juurruttanut osuustoimintaopetuksen osaksi yrittäjyys–opintoja perusopetuksessa. Lisäkoulutuksessa on järjestetty yhteisöllisen yrittämiseen ja kylien kehittämiseen liittyviä seminaareja. Ammattillisten erikoistumisopinnot *Hyvinvointialan yrittäjyyden toimintamallit* saatiin päätökseen vuonna 2006. Erikoistumisopinnoissa saatiin aikaan neljä uutta työpaikkaa kahdessa naisten perustamassa yrityksessä. Lisäksi perustetuista yrityksistä toinen tulee työllistämään ainakin yhden osa-aikaisen työntekijän sekä tarjoamaan mahdollisuuksia työkokeiluun ja työharjoitteluun. Projekti toimi myös yrityshautomona niin, että pidemmällä aikataululla Etelä-Savoon syntyy vähintään kolme uutta yritystä, jotka työllistävät jopa 10 -12 henkilöä sosiaali- ja terveysalalle.

Edellä mainittujen erikoistumisopintojen aikana syntyneiden yritysten lisäksi perustettiin kolmaskin yritys, opiskelijaosuuskunta Tukeva. Se tarjoaa osa-aikaisen työllistymisen mahdollisuuden sosiaali-, -terveys- ja kasvatustalouden opiskelijoille. Projekti on myös vahvistanut Savonlinnassa toimivaa opiskelijaosuuskunta OSMOa (Osuuskunta Savonlinnan Monitaitajat.).

Lisäksi kansainvälinen toiminta osuustoiminnan alalla on lisännyt opettaja- ja opiskelijavaihtoa Italiaan. Diakin ja Mikkelin ammattikorkeakoulun yhteistyö on projektin myötä myös lujittunut.

Integrointi opetukseen

Projektissa on suunniteltu, kehitetty ja toteutettu yrittäjyyteen ja osuustoimintaan liittyviä opintoja (teoria ja harjoittelu) perusopetuksessa, lisäkoulutuksessa ja erikoistumisopinnoissa. Co-op Polytechnics -projektissa on hahmotettu ja mallinnettu sitä, kuinka seuraavat toimenpiteet ovat mahdollisia ammattikorkeakoulun rakenteissa ja prosesseissa sosiaali- ja terveysalalla:

- yrittäjyyspolun rakentaminen
- yrittäjyyspedagogiikan kehittäminen
- yrityshautomotoiminnan käynnistäminen
- tutkimus- ja kehittämistoiminnan integroiminen yrittäjyyspolkuun
- opettajien yrittäjyydelle myönteisten asenteiden edistäminen
- opiskelijoitten yrittäjyydelle myönteisten asenteiden edistäminen.

Asiasanat: osuustoiminta, yhteisötalous, yrittäjyyskasvatus, ammattikorkeakoulut

ABSTRACT

The Name of the Project and Financers

Co-op Polytechnics cooperation - network project (01.01.2004 – 31.01.2007)

EUROPEAN UNION, Structural Funds

State Provincial Office of Eastern Finland, Department for Education and Culture

Co-financing:

Diaconia University of Applied Sciences (Diak) and Mikkeli University of Applied Sciences (MAMK)

Aims

The aim of the Co-op Polytechnics network project on co-operation was to create the foundation and content for the instruction and developing of co-operation and social economy in polytechnics.

The main focus has been in creating practical models and examples for the instruction concerning social economy and co-operation in basic, specialized and further studies. The aim was to expand virtual studies and make them more flexible and information more accessible to development projects as well as teachers and students of polytechnics. One goal was also to promote entrepreneurship and the development projects concerning co-operation. This way the project aimed at creating opportunities for strengthening the industries in Etelä-Savo province. The project also aimed at increasing the facilities to do international co-operation in instruction and developmental work.

Contents

The studies have concentrated on social economy and co-operational activity through strengthening the participants' knowledge on business activities and entrepreneurship. The education has developed the students' management skills and expanded their views on business activity in different trades. The co-op polytechnics project enhanced the use and implementing of the rapidly developing communications technology in the study process, realizing the projects and gathering information.

Target groups

Etelä-Savo polytechnic teachers and project workers

Etelä-Savo polytechnics students

Other instances / secondary target groups:

Etelä-Savo province businesses, industries and producers of welfare services

The inhabitants of Etelä-Savo Province

Results

The co-op project has made the co-operation instruction an integral part of basic studies and entrepreneurship studies. Additional Training has organized seminars on community based entrepreneurship and developing villages. The Activity Models in Welfare Entrepreneurship– vocational specialised studies were concluded in 2006. Further studies created four new jobs in two businesses started by women. One of these businesses will employ at least one part-time employee and offer work rehabilitation and practical training possibilities. The project worked as a business incubator thus in the long run likely creating at least three new businesses employing up to 10-12 people in social-and health care in Etelä-Savo.

During the project, a third business was also started in Diaconia University of Applied Sciences, a student cooperative TUKEVA which offers part-time employment possibilities for students in social, health care and education fields. The project has also strengthened the cooperative called OSMO (Osuuskunta Savonlinnan Monitaitajat) which operates in Savonlinna.

The cooperation with polytechnics, projects and working life has become deeper. International activity in cooperation has increased student

and teacher exchange to Italy. The cooperation between Diak and MAMK has also become stronger.

Integration to studies

The project has included planning, developing and realizing studies connected with entrepreneurship and cooperation (in theory and practice) in basic, specialized and further studies. Co-op polytechnics -project has outlined and modelled how the following procedures are possible within the polytechnic structures and in the processes in social and health care:

- creating an entrepreneurship path
- developing entrepreneurship pedagogic
- starting business incubator activity
- integrating research and development activity to the entrepreneurship
- enhancing the teachers' positive attitude towards entrepreneurship
- enhancing the students' positive attitude towards entrepreneurship

Keywords: Co-operation, Social Economy, Entrepreneurship Pedagogic, Universities of Applied Sciences

ESIPUHE

Osuuskunta perustuu yhdessä yrittämiseen

Osuuskunta on pitkäaikaisesti ja maailmanlaajuisesti käytetty yritysmuoto ja yritystoiminnan malli aivan kuten osakeyhtiökin. Osuuskunnissa on eri puolilla maapalloa yli 800 miljoonaa jäsentä. EU:n alueella osuuskuntia on noin 300 000 ja niissä on 160 miljoonaa jäsentä.

Suomi osuustoiminnallisin

Suomi on suhteellisesti maailman osuustoiminnallisin maa. Jäsenyyksiä eri osuuskunnissa on yhteensä noin 3,3 miljoonaa ja osuuskuntiin rinnastettavissa keskinäisissä henki- ja vahinkovakuutusyrityksissä yhteensä reilut 2,7 miljoonaa. Kasvu on nopeaa: viime vuonnakin yli 220 000 uutta jäsentä. Suomalaisen osuustoiminnan vahvuutta selittää keskeisesti sen monipuolisuus: täällä on vahva kuluttaja-, tuottaja-, palvelu- ja pienosuustoiminta.

Osuustoiminta tunnetaan nykyään pitkälti suuryrityksistä. Vähemmän hahmotetaan, että osuuskunta soveltuu myös pienyritystoimintaan. Osuuskuntia perustetaanakin noin 200 vuodessa eri toimialoille niin kaupungeissa kuin maaseudulla. Osuuskunta yleistyi pienyritystoiminnassa uudelleen vasta 1990-luvulla. Siksi se on uuden yrittämisen muotona vielä paljon vähemmän tunnettu kuin osakeyhtiö, kommandiittiyhtiö avoinyhtiö tai toimintoyhtiö.

Omin voimin, mutta yhdistyneenä

Osuuskunta yritysmuotona ja osuustoiminta yrittämisen mallina kehittyi 1800-luvun teollistuvassa Euroopassa. Se syntyi rauhanomaisena vastapainona niihin moninlaisiin taloudellisiin epäkohtiin, jotka aiheuttivat ongelmia niin maanviljelijöille kuin teollisuustyöväestölle. Suomeen, teollistuvaan ja kaupungistuvaan maatalousmaahan, osuuskunta-ajatus rantautui vuosi-

sadan lopulla. Kansallinen osuustoimintajärjestö Pellervo-Seura perustettiin vuonna 1899 ja osuustoimintalaki astui voimaan vuonna 1901. Tämä tapahtui 35 vuotta osakeyhtiölain säätämisen jälkeen. Kun osakeyhtiön tarkoitus oli taloudellisen toiminnan aikaansaamiseksi kerätä pääomia yhteen, osuuskuntalain tarkoitus oli samassa tarkoituksessa kerätä ihmisiä yhteen harjoittamaan taloudellista toimintaa.

Osuuskuntia perustettiin seuraavina vuosikymmeninä runsaasti eri toimialoille. Silloin saivat alkunsa nykyisinkin katukuvassa ja kaupan hyllyillä näkyvät osuustoiminnalliset yritykset. Osuustoiminnasta kehittyi suorastaan kansanliike. Erityisesti maanviljelijät ja työläiset kokivat sen omakseen. Mukana oli myös sivistyneistöä, joka ymmärsi osuustoiminnan yhteiskuntaa taloudellisesti ja henkisesti kehittävän vaikutuksen. Kohensihan osuustoiminta laajojen kansanpiirien toimeentulomahdollisuuksia ja kehitti heidän kansalaistaitoja monipuolisesti. Osuuskunnat kasvattivat hallintohenkilöitään ja jäseniään yhteiskunnan täysipainoisiksi jäseniksi. Osuustoiminnan tunnuslause oli “omin voimin mutta yhdistyneinä”. Osuustoiminta kannusti ihmisiä yksimielisyyteen, yhteistyöhön ja yhteisten päämäärien löytämiseen.

Osuuskunnasta työelämävalmiuksia

Yrittäjyysopinnot ovat tärkeä osa koulutusta. Tiedot ja taidot yritystoiminnasta kuuluvat paitsi yleissivistykseen, ne myös antavan tarpeellisia työelämävalmiuksia. Yrittäjyystaidoilla osaaminen kanavoitetaan ammatiksi, työpai-
kaksi ja toimeentuloksi. Osuuskunta on hyvä keino kehittää työelämävalmiuksia. Aloite- ja vastuunottokyky, yrittäjyyden perusasiat yhteistyön taidot kehittyvät. Nykyään korostetaan verkostoitumisen merkitystä yrityksen menestystekijänä; osuuskunnan sisäinen rakenne on valmiiksi verkosto. Osuuskunnassa opituista valmiuksista on hyötyä, vaikka myöhemmin toimisi muussa yritysmuodossa tai palkkatyössä toisen palveluksessa.

Osuustoiminta-lehden 4/04 selvityksen mukaan osuuskuntaa käytettiin noin puolessa ammattikorkeakouluista jollain tapaa hyväksi yrittäjyyskasvatuksessa. Osuuskunnalla on erityisiä ominaisuuksia, jotka tekevät sen soveltuvaksi moneen liikeideaan ja yrittäjäksi aikovalle. Yrittäjäksi lähtemiseen on usein melkoinen kynnys. Osuuskunta alentaa tätä kynnystä, koska yhdessä yrittämisestä, osaamisen yhdistämisestä ja toisten tuesta saa voimaa ja rohkeutta.

Osuustoiminnan arvot ilmenevät yrityksen demokraattisessa päätöksen-

teossa ja tasa-arvoisissa työtavoissa, joilla on jäseniä motivoiva vaikutus.

Osuuskunnassa pääsee vähäiselläkin pääomalla liikkeelle, mikäli toimiala ja liikeidea eivät vaadi suuria pääomia. Osuuskuntalaissa ei nimittäin ole minimipääomavaatimusta. Yhdessä yrittäen pienennetään myös jäsenkohtaisia kustannuksia, mikä pienentää yrittämisen riskiä. Osuuskunta on osakeyhtiön lailla rajatun vastuun yhtiömuoto. Tämä merkitsee, että osuuskunnan jäsen vastaa yrityksen sitoumuksista vain osuusmaksullaan.

Osuuskunta on yritysmuotona ja yrittämisen mallina myös joustava, mikä ilmenee monella tavalla. Organisaatio on matala ja ketterä, mikä edistää luovuutta ja innovatiivisuutta. Jäseneksi on teknisesti helppo liittyä ja siitä voi myös erota. Joskus on joustavuutta sekin ominaisuus, että jäsen voidaan äärimmäisessä tilanteessa erottaa.

Työllistymisen näkökulmasta asiaa tarkasteltaessa osuuskunta on keino työllistyä omaehtoisesti esimerkiksi opintojen jälkeen. Se tarjoaa mahdollisuuden pysyä työelämässä ammattitaito säilyttäen ehkä silloinkin, kun työpaikkoja ei muutoin ole riittävästi tarjolla. Jos osuuskunnassa on vähintään seitsemän jäsentä, jolloin yhden jäsenen omistusoikeus on alle 15 prosenttia, työttömyysturva säilyy. Tämä voi olla hyvin tärkeää, jos osuuskunnkaan avulla työtä ei ole tarjolla kokopäiväisesti.

Osuuskunta voi parantaa jäsenensä työmahdollisuuksia myös siksi, että työn tilaajalle tarjotaan näin yksinkertainen tapa käyttää ostopalveluja, kun osuuskunta organisoii jäsenten työpanoksen ja tilaajalle tulee maksettavaksi vain yksi lasku osuuskunnan hoitaessa työnantajavelvoitteet.

On kuitenkin korostettava, että näitä monia käyttökelpoisia ominaisuuksia pitää osata hyödyntää. Osuustoiminta on yhteistyötä. Osuuskunnassa pitää osata ja tehdä yhteistyötä!

Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteistyö

Osuustoiminnallinen perusidea yhteistyöstä ja voimien kokoamisesta toteutui myös Co-op Polytechnics -osuustoiminnan verkostohankkeessa. Sen tarkoituksena oli luoda käytännön malleja osuustoiminnan ja yhteisötalouden opetus- ja kehittämistoiminnalle ammattikorkeakouluissa. Hanke toimi läheisessä yhteistyössä osuustoiminnan yliopisto-opetusta kehittävän Co-op Studies -hankkeen kanssa. Näin yhdistyi Helsingin ja Kuopion yliopistojen opettajien pitkäaikainen ja perusteellinen kokemus osuustoiminnan tutkimuksesta, opetuksesta ja kehittämisestä ammattikorkeakoulujen opet-

tajien ponnistukseen hakea tähän aikaan soveltuvaa uutta opintosisältöä opintojaksoihin. Kun tähän yhdistyi koko hankkeen ajan näkynyt kyky yhteistyöhön ja tavaton aktiivisuus ja innokkuus, hankkeella oli hyvät eväät onnistua erinomaisesti. Näin myös tapahtui. Ei vain lopputulos vaan myös prosessi oli tässäkin hankkeessa tärkeä.

Myös Pellervo-Seura on ollut mukana Co-op Polytechnics -hankkeessa. Pellervon materiaaleista löytyy tietoa osuustoiminnan perusasioista. Mukanaolo on ollut innostava oppimisprosessi myös osuustoiminnan edistämistä järjestölle.

Seura tekee yhteistyötä myös tästä eteenpäin oppilaitosten kanssa: Osuustoiminta-lehteä lähetetään opettajille ja mm. osuustoiminnan diasarjan sekä osuuskunnan perustamisoppaan sisältävät Pellervon verkkosivut www.pellervo.fi ovat oppilaiden ja opettajien käytössä. Seuralta kannattaa tiedustella myös muuta opetusmateriaalia.

Kiitos hankkeen työntekijöille, opiskelijoille ja ohjausryhmälle ansiokkaasta toiminnasta.

Sami Karhu

Osuustoimintajohtaja

Pellervo-Seura , sami.karhu@pellervo.fi,

www.pellervo.fi - osuustoiminta

PROJEKTIPÄÄLLIKÖN PUHEENVUORO:

Poltatko sinäkin kynttilääsi yksin? Voisitko harkita yhteisyrittäjyyttä?

Co-op Polytechnics -osuustoiminnan verkostoprojekti aloitti reilun kolmen vuoden työnsä monen kysymyksen edessä vuonna 2004. Kynttilän polttaminen yksin oli hyödytöntä eikä se onnistunut tuulisessa säässä yhdessäkään, liekit sammuiivat samalla kuin ne olivat syttyneet. Tuulinen sää ei enää tulta riepotellut, kun päätimme käyttää järeitä halkoja ja sytytimme nuotion, jonka äärellä oli hyvä lämmitellä syksyisessä säässä. Tuli ei puhaltamalla sammunut (Liite 1).

Silloin ei vielä tiedetty sen työn määrää, mitä osuustoiminnan ja yhteisötalouden opintojen kehittäminen todellisuudessa olisi ammattikorkeakouluissa. Yhdessä yrittäminen oli kuitenkin helpompaa ja samalla valoimme rohkeutta toinen toisillemme. Tuli pidettiin elävänä koko projektin ajan oman toiminnan ja yhteistyöverkostojen avulla. Vahvuudet nousivat ammattitaitoisesta henkilöstöstä, eri alojen opettajien kiinnostuksesta osuustoiminnan ja yhteisötalouden henkilökohtaiseen lisäkoulutukseen ja tätä kautta yhteisestä kiinnostuksesta kehittää osuustoiminnan ja yhteisötalouden opetusta ammattikorkeakouluissa. Vahvuuksien rinnalla tunsimme myös heikot kohtamme, jotka eivät välttämättä johtuneet meistä itsestämme. Osuustoiminta ja yhteisötalous olivat yrittäjyyden muotona varsinkin sosiaali- ja terveysalalla varsin tuntematon, ja ammattikorkeakoulutasolla sitä ei ollut sisällytetty yrittäjyysopintoihin. Projektin nopea aikataulu tämänkaltaisten opintojen kehittämistyöhön tuntui myös aivan liian lyhyeltä.

Mahdollisuuksia ja uskoa loivat useat yhteistyökumppanit, jotka pysyivät mukana koko ajan ja heidän määränsä lisääntyi loppua kohden. Käytännön toimijoiden näkökulma tuli mukaan koulutukseen ja sen suunnitteluun ja se vahvistui osana aluekehitystyötä. Projektin kautta saimme opettajat entistä kiinnostuneimmiksi ja motivoituimmiksi yrittäjyyteen liittyvästä opetuksesta. Tiedämme nyt, että uusia yrityksiä ja työpaikkoja syntyi osuustoimintaan ja yhteis-

sötalouteen. Projekti on hyödyntänyt alansa uusinta tutkimustietoa ja tuottanut tutkimustietoa. Ensimmäinen opinnäytetyö aiheesta Yhteisöllinen yrittäjyys työllistymismuodoksi – Pieksämäen seudulla työnhakijoina olevien sosiaali- ja terveystalouden ammattilaisten näkemyksiä sosiaalialan yrittäjyydestä (Skyttä 2006) on valmistunut keväällä 2006 ja toinen opinnäytetyö on valmistumassa. Lisäksi kaksi opiskelijaa on tehnyt englanninkielisen seminaarityön Trenton yliopistoon aiheesta Social Co-operatives in Italy. Erikoistumisopinnoissa valmistui yhdeksän yrittäjyyteen liittyvää kehittämistehtävää.

Uhkakuvilta ei voi tyystin välttyä. Meidän täytyy ylläpitää tiiviisti huolta siitä, että ammattikorkeakouluopiskelijoilla säilyy kiinnostus yrittäjyyteen sekä osuustoiminnan ja yhteisötalouden opiskelua kohtaan. Uhkana tai ainakin haasteena voi olla ammattikorkeakoulun koulutusohjelmien rakenteelliset puitteet. Mahdollistavatko ne tämänkaltaisen opetuksen ja sen kehittämisen? Osuustoiminnan ja yhteisötalouden opintojen markkinointi tai ”lobbaus” voi helposti jäädä liian vähäiseksi, jos osuustoiminnan ja yhteisötalouden substanssiosaaminen jää harvojen hartioille. Yhteiskunnan muutokset ovat joskus myös arvaamattomia.

Haluan osoittaa lämpimät kiitokset kaikille projektin toimintaan eri tavoin osallistuneille. Aivan ensimmäisiksi kiitokset kaikille niille Diakonia-ammattikorkeakoulun ja Mikkelin ammattikorkeakoulun opettajille, jotka suorittivat Study COOP! -koulutus-valmennuksen Helsingin yliopiston Ruralia-instituutissa. Projektisuunnittelija Tuula Tarhonen monien lehtoreiden myötävaikutuksella Mikkelin ammattikorkeakoulusta on hoitanut asiantuntemuksellaan partneriammattikorkeakoulumme osuuden projektissa: Lehtori Pirjo Kohvakka, kiitos sinulle tiimityöhön osallistumisesta ja erityisesti erikoistumisopinnojen rakentamisesta Moodle-alustalle. Yliopettaja Arja Tiippana, lehtori Seija Puputti ja lehtorit Riitta Pylvänäinen ja Leena Kosonen ansaitsevat kiitokset erityisopinnojen tiimin ydintyöskentelystä ja opetuksesta. Lehtori Sarita Jylhä-Rastas saa kiitokseni osuustoiminnan huomioimisesta Kotitalous- ja kuluttajapalvelut yritystoimintana -opintojaksossa.

Osuustoiminta ja yhteisöyrittäjyys jää vahvaksi osaksi Diakonia-ammattikorkeakoulun opetusta. Lehtori Saira Korhosen uupumattoman työn tuloksena koulumme tulevat uudet sosionomiopiskelijat saavat heti aloittaessaan tuntuman, osittain virtuaalisesti, yrittäjyysopintoihin ja osuustoimintaan. Kiitän lehtori Tuomo Kuusela pitkäjänteisestä opiskelijaosuuskun-

nan perustamiseksi tehdystä työstä. Työ on tuottanut tulosta, opiskelijaosuuskunta Tukeva on perustettu. Olet saanut uusia innostuneita noviiseja opiskelijaosuuskuntaan kasvamaan mahdollisiksi yrittäjiksi. Lehtori Mari Putkonen-Hutchins toimi projektissa monissa eri tehtävissä vastaten mm. erikoistumisopintojen yhdysopettajuudesta ja projektipäällikön sijaisuudesta. Lehtori Leena Ockenström on luonut yhden opintopisteen virtuaaliopinnot osuustoimintaan liittyen Projektit ja yrittäjyys -opintoihin. Kiitos, että jaksat kannustaa opiskelijoita ja kehittää opintojaksoa jatkossakin

Yliopettaja Anja Manninen teki korvaamattoman työn erikoistumisopintojen toteutussuunnitelmatyön vetäjänä ja seminaaritöiden tarkastajana. Samoin yliopettaja Ritva Kuokkanen osallistui koko erikoistumisopintojen prosessiin monin eri tavoin. Aluekehitystyönkoordinaattori Kirsti Kauppinen toi asiantuntemuksensa koko projektin kehittämistyöhön. Lämpimät kiitokset työstänne teille kaikille. Lehtori Sirpa Ylöstä haluan kiittää projektin arvioinnista. Työsi antaa matkaohjeita tulevaisuuteen osuustoiminnan ja yhteisötalouden opintojen kehittämisessä. Kiitän informaattikko Mervi Kivirintaa kirjan sisällön ja ulkoisen asun työstämisestä, ilman sinua emme olisi onnistuneet. Lehtorit Pirkko Paara ja Atte Kollanus ovat olleet tukena tiedottamiseen ja markkinointiin liittyvissä asioissa. Tiivistelmän englanninkielisestä käännöksestä vastasi opettaja Anne Pöntinen.

Projektin ohjausryhmä muodostettiin kahden eri projektin jäsenistä. Ohjausryhmän toiminta on ollut vertaansa vailla tehokkuudestaan. Verkostoituminen, yhteistyö ja tulevaisuuden näkymät ovat työskentelyssämme kirkastuneet ja sopivat malliksi muillekin. Samoin johtoryhmätyöskentely on ollut tehokasta ja vienyt projektia hallitusti kohti tuloksia, jotka sille oli asetettu. Kiitos teille kaikille ajastanne ja asiantuntemuksestanne.

Lopuksi haluan kiittää hallinnonsihteerin Raija Kuusista rajattomasta avustasi kirjanpidon ja ”byrokratian” papereiden järjestyksessä pitämisestä. Tämä kiitoksen kaiku kuulukoon myös sinne Helsinkiin sihteerin Elina Railonkoskelle.

Eija Rautasalo
Projektipäällikkö

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	3
ABSTRACT	6
ESIPUHE	9
PROJEKTIPÄÄLLIKÖN PUHEENVUORO: Poltatko sinäkin kynttilääsi yksin? Voisitko harkita yhteisyrittäjyyttä?	13
1. JOHDANTO	19
1.1 Miksi yrittäjyys- ja osuustoimintaopetusta ammattikorkeakouluun?	19
1.2 Hyvinvointipalvelujen tuottamisen turvaaminen tulevaisuudessa	20
1.3 Kokeiluista käytäntöön	22
2 YRITTÄJYYSKASVATUS, OSUUSTOIMINTA JA YHTEISÖTALOUS OSANA AMMATTIKORKEAKOULUOPETUSTA	24
2.1 Yrittäjyysopinnot osana sosionomin (AMK) opintopolkua	24
2.1.1 Yrittäjyys ja osuustoiminta -opinnot Arviointi	25 28
2.1.2 Projektit ja yrittäjyys –opintokokonaisuus Arviointi	29 31
2.2 Hyvinvointialan yhteisöllisen yrittäjyyden toimintamallit -ammattilliset erikoistumisopinnot	33
2.2.1 Opintojen suunnittelu	33
2.2.2 Kohderyhmä	34
2.2.3 Tavoitteet	35
2.2.4 Pedagogiset periaatteet ja toteutus	35
2.2.5 Koulutukseen osallistuminen	36
2.2.6 Esimerkkejä valmistuneista kehittämistehtävistä Arviointi	37 41
2.3 Osuuskunta Tukeva työelämän oppimisympäristöksi	43
2.3.1 Mihin opiskelijaosuuskunnan perustamisella Pieksämäellä pyrittiin?	43
2.3.2 Opiskelijaosuuskunta Tukevan syntyprosessi ja kehittämiseen liittyviä kysymyksiä	44

2.3.3 Perustetun opiskelijaosuuskunta Tukevan luonne ja roolit yrityksenä	48
2.3.4 Tukeva osana oppimisympäristöä ja alueellista kehitystoimintaa - esimerkkejä opiskelijaosuuskunnan toiminnasta:	59
2.3.5 Osuuskuntaa rakentamassa olleet opettajan puheenvuoro: Opiskelijaosuuskunta Tukeva löytää paikkansa	51
Arviointi	53
2.4 Lisäkoulutus	55
2.5 Kansainvälinen yhteistyö	55

3 OSUUSTOIMINNAN JA YHTEISÖTALouden JUURUTTAMINEN OSAKSI

AMMATTIKORKEAKOULU OPINTOJA	58
3.1 Yrittäjävalmiuksia lisää sosionomikoulutukseen	58
3.2 COOP HOUSE -malli: Yrittäjyys ja osuustoiminta perusopetuksessa läpäisyperiaatteella	59
3.3 Miten tulevaisuus turvataan?	64

4. CO-OP POLYTECHNICS HANKKEEN ARVIOIMINEN65

4.1 IKKU-malli Co-op Polytechnics -projektin arvioinnissa	65
4.2 Johto- ja ohjausryhmän antama arviointi	66
4.3. Toimijoiden antama arviointi	68
4.4 Tulosten yhteenveto	70

5. MITEN KYNTTILÄN VALO SAADAAN LEVIÄMÄÄN? 72

LÄHTEET 74

LIITE 1	78
LIITE 2.	80
LIITE 3.	81
LIITE 4.	83

1. JOHDANTO

1.1 Miksi yrittäjyys- ja osuustoimintaopetusta ammattikorkeakouluun?

Suomalaisen osuustoimintaliikkeen ”isä” Hannes Gebhardt hahmotteli yli sata vuotta sitten osuustoiminnan tavoitteiksi markkinaliberalismin ja suuryritysten osakkeen-omistajien ylivallan vastustamisen ja pienyritysten aseman ja kansalaisten elinolojen turvaamisen. Nykyäänkin osuustoimintaan kytkeytyvä kansainvälinen tutkimus- ja kehittämistyö liittyy vahvasti kantaa ottavaan ja kriittiseen yhteiskunta- ja talousnäkemykseen. Kriittisyys vallitsevaa markkinaliberalismia ja maailmanlaajuisia kapitalismia kohtaan on selvästi esillä. Osuustoiminta ja yhteistoiminnallisuus nähdään keinoina torjua köyhyyttä erityisesti kehitysmaissa. (vesi-, energia- ja maanviljelys-osuuskunnat). Vastaavasti Euroopassa osuustoiminta nähdään tärkeänä mahdollisuutena hyvinvointiyhteiskunnan säilyttämisessä ja palvelujen turvaamisessa. Kolmas sektori sekä sosiaaliset yritykset ovat paljon käsiteltyjä aiheita näissä osuustoimintaa koskevissa tutkimuksissa.

Sellaiset yritykset, joilla on sekä yrityksellinen että sosiaalinen päämäärä ovat voimakkaasti yleistymässä Euroopan maissa. Ne eivät pelkästään lisää ja turvaa sosiaalipalveluita, vaan ne lisäävät innovatiivisuutta ja parantavat mahdollisuuksia yhdistää julkinen ja yksityinen, vapaaehtoinen ja palkattu työ. Tässä jotkut näkevät mahdollisuuden uudelleenlaiselle hyvinvointiyhteiskunnalle. (Borzaga 2001, 1-2.)

Euroopan unionin neuvoston linjausten mukaan (14.2.2001) yrittäjyyden edistämisen tulee olla yksi keskeinen painopiste koulutusjärjestelmässä (ks. esim. Opetusministeriö 2004, s. 8). Koulutuksen on omalta osaltaan edistettävä yrittäjyyttä luomalla oikeanlaista ajattelutapaa, vahvistamalla yrittäjätaitoja sekä luomalla tietoisuus yrittäjän uravaihtoehdosta.

Suomessa hallituksen linjauksessa yrittäjyyden politiikkaohjelmaksi yksi

viidestä osa-alueesta on yrittäjyyskasvatus ja yritysneuvonta. Opetusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelmaan vuosille 2005 - 2008 on sisällytetty seuraavat yrittäjyyden politiikkaohjelmaa koskevat ehdotukset: yrittäjyyskoulutus ja osaamislähtöinen yrittäjyys, yleissivistävän koulutuksen yrittäjyyden kehittämishankkeet ja opettajien täydennyskoulutus ja kehittämishankkeet. (Ks. esim. Opetusministeriö 2004, s. 8-9.)

Yrittäjyyskasvatus on monitahoinen ilmiö, ja sitä on lähestyttävä käsitteenä poikkitieteellisesti. Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on luoda perusta aikaisempaa yrittäjämäisemmälle toiminnalle riippumatta siitä, toimiiko henkilö tulevaisuudessa vieraan palveluksessa vai itsenäisenä yrittäjänä. Varsinainen yrittäjäkoulutus tähtää omien yrittäjyysvalmiuksien kehittämiseen. Vuoden 2004 nuorisobarometrin (Wilska 2004, s. 26) mukaan 15 - 29 -vuotiaiden asenne yrittäjyyteen on suhteellisen arvostava. Yrittäjyyttä pidettiin tuottavana, mutta vaativana toimintana. Nuoret miehet olivat yrittäjyysasenteissaan myönteisempiä kuin naiset (em. teos, s. 54).

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvoston ARENE ry:n yrittäjyysstrategian mukaan ammattikorkeakoulujen tulee vahvistaa rooliaan yrittäjyyden edistäjänä. Strategiassa on visioitu ammattikorkeakoulujen yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita vuoteen 2010 sekä niitä toimenpiteitä, joita vision saavuttaminen edellyttää (Arene 2006).

1.2 Hyvinvointipalvelujen tuottamisen turvaaminen tulevaisuudessa

Hyvinvointi on määritelty ihmisen itsensä, hänen lähiyhteisönsä, palvelujärjestelmän ja yhteiskuntapolitiikan yhteisenä tuotoksena syntyväksi tilaksi (Perttilä ym. 2004). Hyvinvointialan palveluilla tarkoitetaan ihmisten arkielämästä selviytymistä tukevia sekä terveyttä ja viihtymistä edistäviä julkisia, yksityisiä ja kolmannen sektorin tuottamia palveluita.

Hyvinvointipalvelujen järjestämistä koskeneissa linjauksissa on 1990-luvulta alkaen painotettu palvelujen tuottamisen uudelleen organisointia samalla kun palveluihin on kohdistunut kehittämishaasteita, jotka liittyvät väestön tarpeiden ja odotusten muuttumiseen (Nouko-Juvonen ym. 2000). Palvelutarjonta on kuitenkin rakennettu lähes pelkästään kuntien varaan eikä vaihtoehtoja palvelujen järjestämiselle ole totuttu hakemaan.

Käytännössä hyvinvointipalvelujen tuottaminen muuna kuin julkisena toimintana on ollut mahdollista valtionosuuslainsäädännön muututtua vuon-

na 1993. Yksityisiä palveluntuottajia voivat olla yritykset ja erilaiset yhdistykset. Hyvinvointialan palveluja voidaan tuottaa myös yhteisöllisenä yritystoimintana kuten esimerkiksi osuustoimintana. (Hyvinvointipalvelujen teemaryhmä 2004.)

Erityisesti sosiaali- ja terveyspalvelut mutta myös laajemmin hyvinvointia lisäävät palvelut ovat voimakkaimmin kasvava alue. Kunnat joutuvat harkitsemaan eri vaihtoehtoja palvelutuotantonsa täyttääkseen hyvinvointipalvelujen kysynnän tulevaisuudessa. Varsinkin syrjäisillä seuduilla väestörakenteen muutos voi johtaa vaikeisiin tilanteisiin. Eri puolilla maata on herätty huomaamaan, että osuuskunnat voivat olla uusi ja entistä joustavampi ratkaisu kuntalaisten palvelutarpeiden tyydyttämiseen. (Akkanen 2004, 49 – 50.)

Viime vuosikymmeninä tapahtuneiden taloudellisten ja rakenteellisten muutosten seurauksena myös työmarkkinat ovat muuttuneet kilpailuorientoituneiksi. Hyvinvointialalla toimivilta yrityksiltä edellytetään taloudellista tehokkuutta sekä korkeaa osaamista ja tuottavuutta. Vaikka osuustoiminnan roolia ja merkitystä hyvinvointipalvelujen tuottajana ei ole vielä kattavasti tutkittu, osuustoiminta-aatteen yhteisvastuu ja toisesta välittäminen ovat arvostettuja muutoin kilpailuorientoituneilla palvelu- ja työmarkkinoilla. Yhteisöllisiä yrittäjyyden muotoja pidetään tuoreena ratkaisuvaihtoehtona harvaanasuttujen alueiden palvelutarpeisiin.

Peruspalvelujen turvaaminen ja kehittäminen erityisesti maaseudulla on osoittautunut haasteelliseksi tehtäväksi. Palvelujen kehittäminen ja uudelleen järjestäminen edellyttää henkisten ja taloudellisten voimavarojen lisäksi myös uutta osaamista. Tarvitaan aikaisempaa enemmän työn kehittämisen ja taloushallinnon sekä vuorovaikutuksen ja markkinoinnin taitoja. Uusien palveluratkaisujen ideoiminen luo uusia ammatillisia osaamistarpeita. Näihin osaamistarpeisiin pyritään ammattikorkeakoulutuksella vastaamaan.

Itä-Suomen suuret tulevaisuudenkysymykset - hankkeen johtoryhmä on helmikuussa 2005 julkaisemassaan ohjelmassa todennut väestön vanhene-
misen olevan kova koettelemus itäisen Suomen kunnille ja niiden hyvinvointipalveluille, joten hyvinvointiyhteiskunnan on pakko uudistua. Samalla on mahdollisuus tuottaa uusia toimintatapoja ja kehittää palvelumalleja ja -tuotteita, joilla on kysyntää myös Itä-Suomen ulkopuolella. Alueella on vahvistettava kaikki alat kattavaa liiketoimintaosaamista kiinnittäen erityistä huomiota palveluliiketoimintaan. (Itä-Suomi -ohjelma 2005.)

Ammattikorkeakoulujen on Valtioneuvoston koulutusta ja tutkimusta koskevassa kehittämissuunnitelmassa todettu muodostuneen keskeiseksi osaksi alueellista kehittämistoimintaa. Suunnitelman mukaan erityisinä vastualueina tässä tehtävässä ovat pienen ja keskisuuren yritystoiminnan tukeminen sekä yhteiskunnan hyvinvointipalvelujen kehittäminen. Tutkimus- ja kehitystyö, jatkuvasti uudistuva opetus ja alueellinen kehittäminen muodostavat toisiaan tukevan kokonaisuuden. (Kotila & Mutanen 2004.)

Diakonia-ammattikorkeakoulu (myöh. Diak) on Suomen suurin sosiaali-alan kouluttaja. Tämän projektin kautta on Diak Idässä, Pieksämäen toimipaikassa, ollut mahdollista etsiä ja kehittää uusia pedagogisia ratkaisuja, joilla myös hyvinvointialan yrittäjyyttä voidaan rakentaa. Osuuskuntamuotoinen yrittäjyys edustaa pehmeämpää yrittäjyyden muotoa, ja osuustoiminnan taustalla olevat arvot ja historia eivät ole myöskään yhtä jyrkässä ristiriidassa Diakin oman arvopohjan kanssa kuin osa vallalla olevan bisneskulttuurin arvoista. Osuustoiminta on myös yleensä paikallista ja alueellista. Sitä se liittyy kiinteästi myös ammattikorkeakouluilta vaadittavaan aluekehittämistehtävään.

1.3 Kokeiluista käytäntöön

Co-op Polytechnics -osuustoiminnan verkostoprojektin (myöhemmin tekstissä Co-op Polytechnics) tavoitteena oli luoda perusta ja sisältö osuustoiminnan ja yhteisötalouden opetus- ja kehittämistoiminnalle ammattikorkeakouluissa. Projekti alkoi vuoden 2004 alussa ja päättyi tammikuun lopussa 2007. Projekti oli Diakonia-ammattikorkeakoulun ja Mikkelin ammattikorkeakoulun yhteishanke, jonka rahoittajat olivat Euroopan yhteisön rakennerahasto ja Itä-Suomen lääninhallituksen sivistysosasto.

Projektin käynnistymistä helpotti yhteistyö Co-op Studies -projektin (koko nimi: Co op studies -projekti – yliopisto-opintojen vakiinnuttaminen Mikkelin Ekoyliopiston painoalana –kumppanuushanke). Co-op Studies -projekti oli Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin ja taloustieteen laitoksen sekä Kuopion yliopiston yhteinen projekti, johon osallistui Diakin Pieksämäen toimipaikan opettajia. Edellä mainitut projektit lisäsivät kaikkien osapuolten kiinnostusta osuustoimintaa kohtaan. Osuustoiminnallisen ja muun yritystoiminnan edellytyksenä on se, että luodaan jo koulutuksessa yrittäjyyttä arvostava asenneilmasto ja annetaan tiedollisia ja taidollisia välineitä yrittäjyyteen.

Toiminnan tavoitteina olivat

- käytännön mallien ja esimerkkien luominen osuustoimintaa ja yhteisötaloutta koskevalle opetukselle
- laajentaa ja mahdollistaa virtuaaliopintoina joustava opiskelutarjonta ja aihetta koskevan tiedon saanti ammattikorkeakouluille - niiden opettajille ja opiskelijoille sekä kehittämishankkeille
- edistää osuustoimintaan liittyvää yritystoimintaa ja osuustoimintayrittämisen kehittämishankkeita
- lisäämään valmiuksia kansainväliseen opetus- ja kehittämissyhteistyöhön.

Co-op Polytechnics -projektin tavoitteet olivat korkealla. Ammattikorkeakoulujen opiskelijoita voidaan pitää varsin heterogeenisena kohderyhmänä yrittäjyysorientaation osalta. Varsinkin naisvaltaiset sosiaali- ja terveysalan koulutusohjelmat ovat haasteellisia yrittäjyyskasvatuksen ja -koulutuksen sekä uraohjauksen näkökulmista. Co-op Polytechnics -projektissa otettiin ammattikorkeakouluille suunnattu yrittäjyyskoulutuksen haaste vastaan usealla eri tavalla.

Tässä raportissa kuvataan hankkeen toimintoja ja tuloksia hankehakemuksen tavoitteiden mukaisesti. Raportista näkyy osuustoiminnan ja yhteisötalouden opetusmateriaalin kehittämistyö ja toteuttaminen pilotteina perusopetuksessa, lisäkoulutuksessa ja erikoistumisopinnoissa. Projektin tarkoituksena oli myös luoda käytännön malleja ja esimerkkejä hyvien käytäntöjen levittämiseksi. COOP HOUSE on kuvattu mallina ja esimerkkinä siitä, kuinka yrittäjyys- ja osuustoimintaopinnot voidaan sisällyttää sosionomin opintopolkuun Diakonia-ammattikorkeakoulun koulutusohjelmassa.

Tämä raportti jakaantuu eri osiin:

- Luvussa 2 käsitellään sitä, miten osuustoimintaa koskevan opetuksen integroimista muihin opintoihin kokeiltiin käytännössä projektin aikana.
- Luvussa 3 esitellään malli, miten yrittäjyys- ja osuustoimintaopinnot kulkevat läpäisyperiaatteella sosionomiopiskelijan opintopolussa. Luvun 2 kokeilut ovat muuttuneet käytännöksi.
- Luvussa 4 on projektin johto- ja ohjausryhmän sekä toimijoiden antamaa arviointia. Projektin eri osa-alueita koskeva arviointi on aina kyseistä toimintaa koskevan luvun lopussa. Arviointi-mallissa on sovellettu IKKU-mallia, josta lähemmin luvussa 4.1.
- Luvussa 5 on vielä ajatuksia tulevaisuuden varalle.

2 YRITTÄJYYSKASVATUS, OSUUSTOIMINTA JA YHTEISÖTALOUS OSANA AMMATTIKORKEAKOULUOPETUSTA

2.1 Yrittäjyysopinnot osana sosionomin (AMK) opintopolkua

Perusopintoihin sisältyvien osuustoimintaopintojen kehittäminen tapahtui yhteistyössä Mikkelin ammattikorkeakoulun kanssa. Perusopetuksen suunnittelussa lähdettiin etsimään vastausta siihen, miten Diakonia-ammattikorkeakoulussa on rakenteellisesti mahdollista sisällyttää yrittäjyysopinnot osaksi ns. sosionomin (AMK) polkua. Toinen keskeinen kysymys oli se, kuinka yrittäjyyden, osuustoiminnan ja yhteisötalouden sisältöjä tulisi opettaa.

Diakonia-ammattikorkeakoulun opinto-opas ei selkeästi tuonut esiin yrittäjyyttä yhtenä sosionomin (AMK) uravaihtoehtona:

AMK-tutkinnon suorittaneella sosionomilla on opintojen suuntautumisen mukaan mahdollisuus toimia monenlaisissa tehtävissä eri työaloilla: ehkäisevä sosiaalityö, perhe- ja lastensuojelutyö, varhaiskasvatus, nuorisotyö, oppilashuolto, vammais- ja kuntoutuspalvelut, päihde-, mielenterveys- ja kriminaalityö, perusturva (sosiaalivakuutus ja toimeentulotuki), työvoimapalvelut monikulttuurinen työ ja maahanmuuttajatyö sekä palveluohjaus ovat sopivia työaloja. (Kalmari 2005, s. 49.)

Opintokokonaisuuksista seuraavat ovat selkeimmin antaneet valmiuksia yrittäjänä toimimiseen:

- Vapaasti valittava *Projektit ja yrittäjyys* -opintokokonaisuudessa (8 op) osa opiskelijoista painottui yrittämiseen. Opintokokonaisuus sijoittuu yleensä opiskelun viimeiseen lukukauteen.
- *Työ, työyhteisöt ja johtaminen* -opintokokonaisuus antoi opiskelijan loppuvaiheessa osaltaan yrittäjätietoutta.

Projektin aikana perusopetuksen tiimi suunnitteli lehtori Saira Korhosen johdolla yhteisötalouden ja osuustoiminnan opetuksen aloittavan opintojakson Diakonia-ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmaan. Suunnittelu ja toteutus tehtiin yhteistyössä Jyväskylän yliopistossa aikuiskasvatuksen pedagogisia opintoja suorittavan *Titta Rautasalon* kanssa. Opintojaksoa pilotoivat keväällä 2005 opintonsa aloittaneet sosiaalialan opiskelijat. Opetus toteutettiin lyhyenä, yhden opintopisteen verkkokurssina, jolle annettiin nimi *Yrittäjyys ja osuustoiminta*. WebCT-alustalle rakennettu verkkokurssi sisälsi oppimistehtävän ja verkkokeskustelua. Pilotoidusta verkkokurssista tuotettiin CD-ROM, joka toimitettiin Mikkelin ammattikorkeakouluun käyttöön. Kokemuksista tiedotettiin Diakonia-ammattikorkeakoulun toimipisteiden verkostoon. Opintojensa loppuvaiheessa oleville opiskelijoille suunniteltiin *Projektit ja yrittäjyys* -opintokokonaisuuden osio osuustoiminnan ja yhteisötalouden sisällöistä.

Seuraavassa tarkastellaan ensin alkuvaiheessa oleville opiskelijoille suunnattua verkkokurssia ja sitten sosionomipolun loppuvaiheen opintoja.

2.1.1 *Yrittäjyys ja osuustoiminta* -opinnot

Diakin sosiaali- ja terveystalouden koulutusohjelmassa ensimmäinen suoritettava opintokokonaisuus on nimeltään *Ammattiin oppimisen perusteet* (AOP). Laajuudeltaan se on 22 opintopistettä. AOP jakaantuu useaan eri laajuiseen opintojaksoon. *Sosiaalialan ammatti-identiteetti* -jaksossa (AOP 7) yhtenä tavoitteena on, että opiskelija syventää tietojaan sosiaalipolitiikasta ja sosiaalityön erityispiirteistä sekä niihin liittyvistä tavoitteista ja käytännöistä (ks. Kalmari 2005). Opetuksen sisältöinä tämä tarkoittaa asiakkaan kohtaamista ja tutustumista sosiaalialan työhön kunnallisessa, yksityisessä ja kolmannen sektorin toimintaympäristöissä. Tavoitteen saavuttamiseksi Diakin Pieksämäen toimipiste on sisällyttänyt AOP:n toteuttamissuunnitelmaan kahden viikon työelämään tutustumisen jakson. *Yrittäjyys- ja osuustoiminta* -opinnot sisällytettiin em. AOP 7 -opintojaksoon ja integroitiin työelämään tutustumiseen.

Sosiaalialan ammatti-identiteetti -jaksolla (AOP 7) opiskelijat kävivät tutustumassa omien kotikuntiansa palvelujärjestelmiin ja toimintaympäristöihin. Tutustumisviikkojen aikana opiskelijat saivat monipuolisen kuvan valitsemastaan ammattialasta. Verkkopöytätyön oppimistehtävä sekä verkkokes-

kustelut liittyivät opiskelijoiden tutustumiskäynneistä saamiin kokemuksiin yrittämisestä ja osuustoiminnasta

Oppimistehtävänä opiskelijan tuli laatia lyhyt, tiivis 1-2 -sivuinen kirjoitelma valitsemastaan aiheesta. Vaihtoehtoja oli kaksi:

Vaihtoehto 1. *Tutustu työelämäjaksolla osuustoiminnalliseen hoiva-alan yritykseen, joko konkreettisesti osuustoiminnallisessa yrityksessä tai esimerkiksi internetistä löytyvien yrityskuvausten kautta. Kuvaile tarkemmin ko. yritystä. Pohdi mikä on osuustoiminnan idea yrittämisessä. Hyödynnä tehtävässä myös opiskelumateriaali-kansioista löytyviä linkkejä.*

Vaihtoehto 2. *Mieti itsesi viiden vuoden päähän: olet valmis sosionomi ja haluat perustaa osuuskuntamuotoisen yrityksen. Kerro mikä voisi olla osaamisalueesi ja ketä muita osajia voisi osuuskunnassa olla mukana. Saat vapaasti kehitellä tätä ideaa, lisätietoa osuustoiminnasta löydät opiskelumateriaali-kansiossa olevista linkeistä.*

Verkkokeskustelu käytiin työelämään tutustumisjakson jälkeen yhden viikon aikana. Kolmeen tiimiin jaetut opiskelijat keskustelivat omina keskusteluryhminä ohjaajan opastuksen tukemana työelämään tutustumisjakson jälkeen yhden viikon aikana. Keskusteluissa käytiin läpi muutamia tutustumiskäynteihin ja yrittäjyyteen liittyviä peruskysymyksiä. Oppimistehtävässä ja keskusteluissa hyödynnettäviä linkkejä olivat: www.osuustoimintakeskus.net, www.pellervo.fi, www.osuustoiminta.fi ja www.tyojuhdat.fi. Verkko-opiskelun ja itsearvioinnin tueksi tutustuttiin verkko-opiskelijan ja -ohjaajan rooleihin Sallilan ja Malisen (2002) mukaan.

Verkkokeskusteluiden tavoitteena oli ohjata opiskelijoita verkkoympäristössä toimimiseen sekä aktivoita oppimisprosessia tukevaa verkkovuoro vaikutusta ja yhteisöllistä oppimista. Opiskelijat arvioivat verkkokeskusteluissa myös verkko-opiskelun toimivuutta ja omaa oppimistaan. *Yrittäjyys- ja osuustoiminta* -opinnot päätettiin palauteseminaariin (3 tuntia).

Kevään ja syksyn 2005 toteutuksessa hyödynnettiin samaa verkkomateriaalia ja -tehtäviä. Osoittautui, että opintopistemitoitukseen nähden sisältöä ja tehtäviä voidaan lisätä. Kevään 2006 verkkokurssia (kolmas sykli) uudistettiin yhteistyössä Jyväskylän yliopiston tieto- ja viestintätekniikan -opin-

toja suorittaneitten Titta Rautasalon ja *Sini Alusniemen* kanssa. Oppimissisältöjen ja -tehtävien rakentamisessa hyödynnettiin tällöin Alamäen ja Luukosen (2002, 95) pedagogisen sisällön tuottamisen kolmen vaiheen mallia.

Toteutuksista koottujen palautteiden pohjalta kevään 2006 suunnittelussa panostettiin entistä enemmän sisällön kehittämiseen. Sisällöissä kiinnitettiin huomiota mm. yrittäjyyteen liittyviin arvokysymyksiin, jotka olivat tulleet esille aikaisemmissa verkkokeskusteluissa. Kolmannessa syklissä keväällä 2006 arvokeskusteluissa verrattiin osuustoiminnan arvoja (rehellisyys, avoimuus yhteiskunnallinen vastuu ja muista ihmisistä välittäminen) sosiaalialan eettisiin arvoihin. WebCT -alustalle lisättiin linkki Talentia ry:n sivuille, (<http://www.talentia.fi/>), joista opiskelijat löysivät tietoa mm. sosiaalialan eettisistä arvoista. Myös Osuuskunnan perustajan oppaan (Asunta & Holopainen 2003) sisältöä hyödynnettiin verkkomateriaalina entistä enemmän.

Materiaalien ja linkkien lisäksi verkkokurssille lisättiin myös toinen oppimistehtävä. Oppimistehtävä oli leikkimielinen kilpailu, jossa tiimien tehtävänä oli verkkoa hyväksi käyttäen ja verkossa keskustellen etsiä ulkomaalainen hyvinvointialan osuustoiminnallinen yritys. Opiskelijat esittelivät oman yrityskuvauksensa muille tiimiläisille. Linkkivihjeenä oli Kansainvälisen Osuustoimintaliiton, International Co operative Alliance sivut (<http://www.coop.org/>). Verkkokeskustelun edetessä ohjaaja antoi tarvittaessa lisää vihjeitä kansainvälisten yritysten löytämiseksi.

Verkkokeskustelun tavoitteena oli myös harjoitella yhteistä päätöksentekoa silloin, kun ei olla fyysisesti saman pöydän ääressä. Tiimin jäsenten oli päätettävä, minkä yrityksen he halusivat esitellä omana kilpailuehdotuksenaan. Heidän tuli perustella valintansa. Varsinainen "kisa" käytiin palauteseminaarissa, jossa tiimit esittelivät oman valintansa muille ja jossa voittaja valittiin äänestyksellä.

Toinen oppimistehtävä auttoi näkemään osuustoiminnallisen yrittäjyyden laajan levinneisyyden ja sen, kuinka osuustoiminnan perusarvot ja eettiset arvot tulevat niissä selkeämmin näkyviin kuin vastaavissa suomalaisissa yrityksissä. Tehtävän avulla opiskelijat löysivät myös monia mielenkiintoisia ja potentiaalisia harjoittelupaikkoja ulkomailta.

Neljäs sykli, syyslukukauden 2006 *Yrittäjyys- ja osuustoiminta* -verkkokurssi toteutettiin samoilla sisällöillä ja menetelmillä kuin kevään 2006 kurssi. Yhteensä projektin aikana noin 80 sosionomiopiskelijaa suoritti *Ammattiin op-*

pimisen perusteet -opintokokonaisuuden aikana Yrittäjyys- ja osuustoiminta -verkkokurssin Diakin Pieksämäen toimipaikassa.

Syksyllä 2006 opintonsa aloittaneista opiskelijoita 10 valitsi vapaasti valittaviin opintoihinsa osuuskuntayrittäjyyden. Osa heistä on *Yrittäjyys ja osuustoiminta* -verkkokurssin opintojensa alussa suorittaneita sosionomiopiskelijoita. Mutta joukossa oli myös sairaanhoitajan ja kirkon nuorisotyönohjaajan polkua suorittavia. He tulevat suorittamaan myös läpäisyperiaatteella yrittäjyysopintoja perustetussa *Opiskelijaosuuskunta Tukevassa*. Tukevaa on tarkemmin kuvattu luvussa 2.3.

Arviointi

Jokaisen verkkokurssin jälkeen siihen osallistuneilta opiskelijoilta koottiin palautetta kurssin toteutuksesta ja sisällöistä. Kahdesta ensimmäisestä kurssista (kevät 2005 ja syksy 2005) palautetta koottiin opiskelijatiimeittäin kirjallisesti em. verkkokeskusteluissa annetun palautteen lisäksi. Syksyn 2005 kurssista kerättiin tiimeiltä myös suullista palautetta. Saadun palautteen mukaan tehtävät koettiin mielenkiintoisiksi, joskin aika haasteellisiksi. Erityisesti osuustoiminta ja osuustoiminnallinen yrittäminen olivat käsitteenä auenneet ja saaneet enemmän sisältöä. Osuustoiminta oli ollut useimmille opiskelijoille suhteellisen vierasta ennen näitä opintoja. Tehtävien myötä lisääntyi tietämys siitä, että osuustoiminnallisia yrityksiä on olemassa ja että niiden toiminta on vireämpää kuin mitä monet opiskelijat olivat ennakkoon olettaneet.

Tiedonhankinta koettiin aluksi hankalaksi, mutta pikku hiljaa alkoi tietoa Internetin kautta löytyä ja osuustoimintayrityksiä huomattiin olevan olemassa. Osuustoimintayrittämisen arvopohja huomattiin olevan positiivisen ja ihmisystävällisen. Moni sanoi olevansa valmis katselemaan jatkossa työpaikkoja myös osuustoiminnallisista yrityksistä, vaikkakin tietoa tarvitaan asiasta ensin lisää. Opiskelijoiden kokemuksen mukaan perustietopaketti osuustoiminnasta olisi hyvä olla heti opintojen alussa.

Opiskelijat toivoivat, että verkkokurssin keskustelutehtävät olisivat tiedossa heti kurssin alussa. Verkkokeskustelu koettiin jonkin verran teennäisiksi, eikä keskustelua sanan varsinaisessa merkityksessä koettu syntyvän (reaaliaikaisuus puuttuu). Keskustelutehtävät kuitenkin johdattiivat verkko-opiskelun periaatteisiin ja antoivat rohkeutta ilmaista itseään verkossa. Tämänkaltaisten tehtävien koettiin soveltuvan verkko-opiskeluun, joskin aikaa niiden tekemiselle toivottiin olevan enemmän.

Saadun palautteen mukaan yrittäjyys ja osuustoiminta -opinnoilla näytti olleen käsitteellistä vaikuttavuutta ja myös jonkin verran uskoa luovaa vaikuttavuutta, mikä on tällaiselle lyhyelle kurssille suhteellisen hyvä saavutus (Ks luku 4.1.). Ne opiskelijat, jotka haluavat, voivat siten omilla valinnoillaan jatkaa aiheeseen perehtymistä muissa opinnoissa ja samalla esim. vierailukäyntien yhteydessä luoda lisää kontakteja osuustoimintayrityksiin.

Kolmannen ja neljännen syklin toteutuksesta ja sisällöistä kerättiin palautetta verkkopalautelomakkeella. Lomakkeen avoimilla kysymyksillä selvitettiin kurssin toteutustapoja, kurssia kokonaisuutena ja pyydettiin myös muuta palautetta. Saadun palautteen mukaan kurssin vaihtelevat työskentelytavat (itsenäinen työskentely, verkkokeskustelu, tutustumiskäynnit) koettiin hyviksi, mutta niihin liittyi myös ongelmia. Jotkut opiskelijat olivat kokeneet haastavaksi löytää verkosta ulkomaalaisia yrityksiä, ja joidenkin mielestä kaikki eivät osallistuneet verkkokeskusteluun yhtä aktiivisesti. Tämä johtui varmasti osaltaan myös siitä, että kaikilla ei ollut samoja mahdollisuuksia käyttää Internetiä ko. tehtävän aikana. Verkko-opiskelu tuli opintojen myötä tutuksi. Opiskelijat pitivät hyvänä mm. sitä, että sai osallistua silloin, kun itselle sopi, ja että ryhmäläisiltä ja ohjaajalta sai sopivasti kannustusta ja tukea työskentelylle.

2.1.2 Projektit ja yrittäjyys –opintokokonaisuus

Opintojensa loppuvaiheessa oleville opiskelijoille osuustoiminnan opintojen paikka löytyi *Projektit ja yrittäjyys* -opintokokonaisuudesta, jossa perehdytään sosiaali- ja terveysalan projekti- ja yritystoimintaan. Co-op Poly-

technics -projektin aikana em. opintokokonaisuuteen kehitettiin yhden opintopisteen kokonaisuus osuustoiminnan ja yhteisötalouden verkko-opintoja.

Opintokokonaisuuteen osallistuvien opiskelijoiden oppimistarpeiden mukaan opetettavien asioiden sisällöt painottuvat joko projekti- tai yritystoimintaan. Projektitoimintaa painotettaessa opintokokonaisuus toteutetaan monimuotoisena, ja yritystoimintaa painotettaessa opintokokonaisuuden sisällöt opiskellaan joko verkkomuotoisena tai monimuotoisena.

Yrittäjyys -verkkokurssin sisältö perustuu laajaan tausta- ja lähdeaineistoon (luentomateriaali, www-osoitteet sekä kirjallisuuslistat), joka on koottu valmiiksi kurssille. Opiskelijat tutustuvat opintojen aikana kahteen yritykseen ja yrittäjään, joista ainakin toisen oli oltava sosiaali- tai terveysalan yritys. Opiskelu koostui kirjallisista oppimistehtävistä, jotka on jaettu kahteen eri osa-alueeseen. Opiskelija perehtyy A-osassa sosiaalialan yrittäjyyden lähtökohtiin (4 op) ja laatii B-osassa sosiaali- tai terveysalan yrityksen liiketoimintasuunnitelman (4 op):

A. Sosiaalialan yrittäjyyden lähtökohdat (4op)

Tässä osassa opiskelija tutustuu yrittäjyyteen yleensä sekä sosiaali- ja terveysalan yrittäjyyteen erityisesti. Osio koostuu neljästä kirjallisesta tehtävästä, joiden sisällöt ovat:

- yrittäjyys ja erityisesti sosiaalialan yrittäjyys, ja yrityksen perustamiseen ja toimintaan liittyvät lait ja velvoitteet
- eri yritysmuodot ja niiden valta- ja vastuukysymykset sekä pääomatarpeet
- sosiaalialan yrittäjyyden tulevaisuudennäkymät
- millaista on toimia sosiaalialan yrittäjänä.

B. Sosiaali- ja / tai terveysalan yrityksen liiketoimintasuunnitelman laatiminen (4 op)

Liiketoimintasuunnitelma-osiossa opiskelijaideoi oman yritysideoan ja perehtyy liiketoimintasuunnitelmaan käsitteenä. Opiskelija laati omasta sosiaalialan yritysideoistaan liiketoimintasuunnitelman sekä siihen liittyvät laskelmat (rahoitus- ja kannattavuuslaskelma sekä rahoitushakemus) ja asiakirjat (perustamisasiakirja, perustamisilmoitus).

Tehtävissä käytettiin hyväksi erilaisia lähdeaineistoja ja yrittäjien haastatteluja. Osa tehtävistä käsitteli osuustoimintayrityksiä. Apua ja ohjausta sai tarvittaessa kurssin ohjaajilta esimerkiksi keskustelupalstan tai sähköpostin kautta. Verkkokurssin tehtävät palautettiin WebCT-oppimisympäristöön. Kursilla oli myös keskustelualue, jossa opiskelijat keskustelivat sekä keskenään että kurssin ohjaajan kanssa opintokokonaisuuteen ja oppimistehtäviin liittyvistä asioista. Kurssin palaute annettiin myös keskustelupalstalla. Pääosin palaute oli positiivista, myös osuustoimintaan liittyvien tehtävien osalta.

Syksyn 2006 toteutus oli kolmas sykli, jolloin osuustoiminnan ja yhteisö-talouden sisältöjä oli mukana yrittäjyys-opinnoissa. Yrittäjyys-verkkokurssilla oli yhteensä 22 opiskelijaa: Pieksämäen toimipaikasta 11 opiskelijaa, Helsingin toimipaikasta kahdeksan opiskelijaa ja kolme avoimen ammattikorkeakoulun opiskelijaa. Kurssi oli avoinna kahdeksan viikon ajan (4.9.-27.10.2006).

Jatkossa *Projektit ja yrittäjyys* -opintokokonaisuus, joka toteutetaan kaksi kertaa vuodessa, tulee sisältämään osuustoiminnan ja yhteisö-talouden opin-toja. Projektit ja yrittäjyys -verkkokurssi on ollut avoin Diakonia-ammatti-korkeakoulun kaikkien yksiköiden ja avoimen ammattikorkeakoulun opis-kelijoille. Suunnitteilla on, että verkkokurssi tuoteistetaan virtuaaliammat-tikorkeakoulun tarjontaan.

Arviointi

Projektit ja yrittäjyys- opintokokonaisuuden yrittäjyysosion suoritta-minen verkkokurssina oli opiskelijoiden mielestä sekä haastavaa että antoisaa. Opiskelijoiden mielestä yrittäjyysopinnot oli mukavaa käydä verkkokurssina, koska kurssille pystyi osallistumaan myös toisista yksi-köistä, tehtäviä sai tehdä omaan tahtiinsa ja kurssi sopi hyvin itsenäi-sesti suoritettavaksi.

Meidän mielestä on hienoa että on mahdollisuus verkkomuotoiseen opiske-luun

Monet opiskelijat pitivät alkuun verkkokurssin tehtävien määrää suu-rena, mutta huomasivat, että parityönä tehtävien teko sujui. Tehtäviä

pidettiin yleisesti monipuolisina ja opettavaisina.

Tehtävät olivat monipuolisia ja niiden kautta sai kattavan kuvan yritystoiminnasta. Lakitehtävät toimivat hyvänä kertauksena sosiaali-alan lainsäädäntöön, samalla sai jonkinlaisen kuvan myös yrityslainsäädännöstä.

Tehtävät myös tukivat hyvin toisiaan.

Opiskelijat kokivat tehtävät mielenkiintoisina ja haastavina, osa jopa liiankin haastavina:

Erityisesti pidimme a-osion yritysmuototehtävistä ja b-osion yrityssuunnitelmasta. Lakiosion koimme noin laajana/esseemäisenä hieman turhaksi. B-osion laskelmat olivat koetinkivi ja todellinen hammastenkäristelyn aihe.

Opiskelijat kokivat myös kurssiin liittyvät tutustumiskäynnit hyödyllisinä.

Yrittäjyys tuli itselle paljon konkreettisemmaksi ja helpommin lähestyttäväksi asiaksi ja valmiuksia oman yrityksen perustamiseen sai jatkoa ajatellen hyvin.

Opettajalta saatua palautetta, arviointia ja neuvoja kurssiin liittyvistä kysymyksissä pidettiin tärkeinä kurssin sujumisen ja oman oppimisen kannalta. Yrittäjyuden verkkokurssia pidettiin kokonaisuutena tärkeänä oppimisen kannalta.

Yrittäjyuden verkkokurssi oli mielestämme toimiva ratkaisu ja hyvä muoto opiskella yrittäjyyttä.

2.2 Hyvinvointialan yhteisöllisen yrittäjyyden toimintamallit -ammattiliset erikoistumisopinnot

2.2.1 Opintojen suunnittelu

Ammatillisen erikoistumisopintokokonaisuuden *Hyvinvointialan yhteisöllisen yrittäjyyden toimintamallit* suunnittelu ja toteutus olivat osa Co-op Polytechnics -projektia (ks. taulukko 1.). Yhteisöllisellä yrittäjyydellä tarkoitetaan tässä taloudellista yhteistoimintaa, jossa osallistujien omat ja mahdollisesti ulkopuolelta hankitut henkiset ja aineelliset resurssit yhdistäen tuotetaan hyödykkeitä ja palveluja markkinoille siten, että toiminta on liiketaloudellisesti kannattavaa ja osallistujat päättävät keskenään saavutetun taloudellisen hyö-

TAULUKKO 1. Hyvinvointialan yhteisöllisen yrittäjyyden toimintamallit erikoistumisopintojen rakenne ja laajuus.

Opintojakso	Toteutustavat	Arviointi	Laajuus op
Johdatus erikoistumisopintoihin ja verkko-opiskeluun	Luennot, oppimistehtävä ja verkko-opiskelu	Hyväksytty/hylätty	2 op
Yhteisöllinen yrittäjyys	Luennot ja opetuskeskustelut oppimistehtävä verkko-opiskelu opintokäynnit	1 - 5	12 op
Osuuskunta työyhteisönä	Luennot opetuskeskustelu oppimistehtävät verkko-opiskelu	1 - 5	6 op
Kehittämistehtävä - osuuskunnan liiketoiminnan suunnittelu	Oppimistehtävä seminaarityöskentely verkko-opiskelu	1 - 5	10 op

dyn käytöstä. Yhteisöllisen yrittäjyyden sovelluksia ovat osuuskunnat sekä yhdistysten ja järjestöjen yritystoiminta.

Projektin aikana oli tarkoituksena luoda perusta ja sisältö osuustoiminnan ja yhteisötalouden opetus- ja kehittämistoiminnalle ammattikorkeakoulussa. Yhtenä päämääränä oli luoda edellytykset Etelä-Savon yrityselämää ja hyvinvointipalvelujen kasvavia muutostarpeita palvelevan erikoistumisopetuksen toteuttamiselle. Erikoistumisopintojen suunnittelua ohjasi Co-op Polytechnics -projektin ohjausryhmä. Käytännön suunnittelusta vastasi projektin johtoryhmän nimeämä työryhmä.

Ammatilliset erikoistumisopinnot olivat ammattikorkeakoulu-, korkeakoulu- tai opistoasteisen tutkinnon jälkeisiä opintoja. Erikoistumisopintojen päämääränä oli ammattitaidon laaja-alaistaminen yrittäjyys- ja osuustoimintavalmiuksia lisäämällä. Tavoitteena oli myös ammattitaidon syventäminen ajankohtaistamalla oman alan ammatillista osaamista ja perehtymällä uusimpaan tutkimustietoon.

Hyvinvointialan yhteisöllisen yrittäjyyden erikoistumisopinnot toteutettiin 30 opintopisteen laajuisina. Opinnot alkoivat 7.11.2005 ja päättyivät 28.10.2006. Opiskelijat hyväksyttiin erikoistumisopintoihin hakemusten ja haastattelun perusteella. Hakuaika erikoistumisopintoihin oli 29.8. - 16.9.2005. Opinnot toteutettiin yhteistyössä Diakonia-ammattikorkeakoulun Pieksämäen yksikön, Mikkelin ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan koulutusyksikön ja Savonlinnan koulutusyksikön kanssa.

Koulutus alkoi marraskuussa 2005 ja päättyi lokakuussa 2006. Erikoistumisopintojen opetustiimin vetäjänä toimi yliopettaja, TtL *Anja Manninen*. Mentorijana toimi professori *Tapani Köppä* Helsingin yliopistosta. Opettajista muodostuvan tiimin tueksi kutsuttiin *Riitta Kettunen* TE-keskuksesta ja *Risto Ockenström* käytännön osuustoimintayrittäjän näkökulmasta. Verkko-opintojen Moodle-alustan teknisestä toteutuksesta huolehti Pirjo Kohvakka Mikkelin ammattikorkeakoulusta.

2.2.2 Kohderyhmä

Tässä koulutuksessa hyvinvointialalla tarkoitettiin laajasti ihmisten moninaisiin perustarpeisiin ja omakohtaiseen selviytymiseen sekä elämänlaatuun liittyvien toimintojen järjestämisestä. Siten erikoistumisopinnot suunnattiin sosiaali-, terveys-, nuoriso-, kulttuuri- ja vapaa-ajan, matkailun, luonnonva-

ra-alan, liiketalouden tai ravitsemusalan AMK-tutkinnon tai opistoasteen tutkinnon suorittaneille henkilöille, joilla on omalta alaltaan vähintään kahden vuoden työkokemus.

Koulutusta tarjottiin henkilöille, jotka olivat kiinnostuneita hyvinvointialan asiakaslähtöisten palvelujen tuottamisesta kunnallisia palveluja täydentävinä, vaihtoehtoisina palveluina ja toimintoina. Opiskelijoiksi hakeutui henkilöitä, jotka työskentelivät tai suuntautuivat kunnallisia palveluja täydentäviin vaihtoehtoisiin palveluihin sekä olivat kiinnostuneet kehittämään omaa ammatillista osaamistaan. Kurssilla oli mukana yhteensä 20 opiskelijaa, joista viisi hakeutui koulutukseen Mikkelin ammattikorkeakoulun pääsykokeiden kautta ja 15 Diakonia-ammattikorkeakoulun Pieksämäen toimipaikan kautta.

2.2.3 Tavoitteet

Hyvinvointialan yhteisöllisen yrittäjyyden toimintamallit - opintojen tavoitteina oli, että opiskelija:

- tunnistaa toimintaympäristössä ja yhteiskunnassa tarpeita ja kehittämissaasteita yrittäjämäiselle toiminnalle
- ymmärtää yhteisöllisen yrittämisen arvopohjan ja mahdollisuudet hyvinvointipalvelujen tuottamisessa
- tuntee yrittäjänä toimimisen tiedolliset ja taidolliset vaatimukset ja pystyy analysoimaan omaa ammatillista osaamistaan yhteisöllisen yrittäjyyden näkökulmasta
- saa valmiudet aloittaa osuustoimintaan perustuvan yrityksen
- pystyy soveltamaan hyvinvointialan palvelutuotantoa koskevaa uusinta tutkimustietoa
- tuntee oman alansa palvelujen tuottamisen kotimaiset ja kansainväliset hyvät käytänteet (best practices) hyödyntäen eri alojen innovaatioita toimintaympäristöstä nouseviin tarpeisiin.

2.2.4 Pedagogiset periaatteet ja toteutus

Erikoistumisopinnot toteutettiin monimuoto-opiskeluna siten, että opinnot oli mahdollista suorittaa työn ohessa. Opetuksessa vuorottelivat lähiopetus (lähipäivät), virtuaalijaksot tehtävä- ja keskustelualueineen (pääpai-

no) sekä opintokäynteinä toteutettavat yritys- ja järjestövierailut.

Opiskelijat muodostivat useiden ammattialojen edustajista koostuvan opiskelijaryhmän, jolla vahvistettiin monialaista ja verkostomaista työtettä. Lähioiskelu toteutettiin noin kerran kuukaudessa yhteistoiminnallisena oppimisena, mikä edellytti läsnäoloa lähijaksoilla. Opetuksessa painotettiin sitä, että yhteinen menestyminen koituu kaikkien hyödyksi ja vuorovaikutus mahdollistaa keskinäisen auttamisen, rohkaisemisen ja palkitsemisen.

Oppiminen sidottiin vahvasti työelämään. Useimmilla opiskelijoista opiskelu tapahtui oman työn ohella perustuen yhteiseen sopimukseen työnantajan kanssa. Koko opiskelun ajan kestävässä prosessina työstettävä kehittämistehtävä liittyi kiinteästi opiskelijan omaan nykyiseen tai tulevaan työhön tai yritykseen. Kehittämistehtävässä otettiin lähtökohdaksi innovatiivinen työelämäkokemuksen ja tutkimustiedon yhdistäminen uuden toimintatavan tai palvelumuodon toteuttamiseksi.

Opiskelu ja ohjaus tapahtuivat pääosin verkkoympäristössä - mm. oppimistehtävien ohjaus ja toteutus, tuutorointi ja kehittämistehtävien ohjaus. Oppimisalustana oli Moodle. Pilottihanke toteutettiin projektirahoituksella, joten opetus oli opiskelijalle maksutonta lukuun ottamatta tarvittavia oppimateriaaleja ja opintokäyntien aiheuttamia matkakuluja. Verkkotyöskentely edellytti myös ATK-laitteistoa ja Internet-yhteyttä sekä perusvalmiuksia niiden käyttöön.

2.2.5 Koulutukseen osallistuminen

Kaikkiaan yhdeksän henkilöä suoritti koulutuksen loppuun ja 11 sai tehtyä koulutuksesta osa-suorituksia. Kaksi osasuorituksia tehneistä sai opintonsa niin pitkälle, että opintojen valmistuminen jäi vain kehittämistehtävää vaille.

Kouluttautumismotivaatiosta huolimatta aikuisopiskelijoitten elämäntilanteitten muutokset toivat yllätyksiä pitkin matkaa. Muutamien keskeyttäneiden kohdalla oman työn velvoitteet osoittautuivat ylitsepääsemättömiksi jo erikoistumisopintojen alkuvaiheessa. Työstä johtuen nämä opiskelijat eivät pystyneet sitoutumaan kontaktijaksoihin ja etätehtävien tekemiseen ja siitä syystä he katsoivat keskeyttämisen ainoaksi vaihtoehdoksi. Yhden opiskelijan kohdalla keskeyttämisspätös johtui siitä, että hänellä oli samaan aikaan menossa muita vaativia opintoja, jotka edellyttivät loppuunsaattamista.

Työtilanteessa, terveydessä tai omassa perhetilanteessa tapahtuneet muu-

tokset heijastuivat erikoistumisopintoihin sekä keskeyttämisinä että välitehtävien palautuksen viivästyminä ja/tai osallistumisaktiivisuuden vähäisyytenä. Yllättäviä ongelmia tuotti myös etäopiskelun edellytys siitä, että opiskelijalla oli ATK-laitteisto Internet-yhteyksineen käytössään ja perusvalmiudet niiden käyttöön. Muutamille opiskelijoille työskentely Moodle-alustalla tuotti vaikeuksia oman ATK-laitteiston sopimattomuuden ja/tai omien puutteellisten tietoteknisten valmiuksien vuoksi.

2.2.6 Esimerkkejä valmistuneista kehittämistehtävistä

Ongelmista huolimatta yhdeksän opiskelijaa suoritti Hyvinvointialan yhteisöllisen yrittäjyyden ammatilliset erikoistumisopinnot. Parhaimmillaan kehittämistehtävät konkretisoituivat jo koulutuksen loppuvaiheessa yrityksen perustamiseen ja yritystoiminnan käynnistämiseen vuoden 2006 aikana. Osassa kehittämistehtävissä näkyy erikoistumisopintojen merkitys yrityshautomona, jonka tuloksena uusi hyvinvointialan yritys on käynnistettävissä todennäköisesti jo lähitulevaisuudessa.

Seuraavana kolme esimerkkiä valmistuneista kehittämistehtävistä ja katkelmia niihin annetuista lausunnoista.

Esimerkki 1

Tämän kehittämistyön tuloksena opiskelija perusti toiminimellä yrityksen, joka tarjoaa monipuolisia fysioterapeutin palveluita kotiin ja laitoksiin. Kahden arvioijan lausunnossa sanotaan työstä mm. seuraavaa:

Kehittämistehtävässasi ennakoit sekä valtakunnallista että alueellista väestö- ja palvelurakenteen muutosta. Väestön vanhetessa fyysisten vaivojen ennaltaehkäisyä, hoitoa ja kuntoutusta tarvitaan entistä enemmän. Kehittämistehtävässasi olet myös huomionnut ikääntyvien elämäntyylin muutokset ja yksilöllisten tarpeiden merkityksen ja sen, että erilaistuvat palvelutarpeet edellyttävät monipuolisia palveluntuottamistapoja.

Kehittämistehtävässasi yksi keskeinen lähtökohta on se, että sinulla on sekä fysioterapeutin että sairaanhoitajan tutkinnot ja haluat työllistää itsesi osaamistasi hyödyntäen. Olet pohtinut erilaisia yritysmuotoja ja tehnyt riskianalyysiä.

Kehittämistyöprosessi on antanut sinulle mahdollisuuden asiantuntijuuden kehittämiseen. Prosessiin on liittynyt useita välitehtäviä, jotka ovat edellyttäneet kirjalliseen materiaaliin tutustumista ja luovasti muuttakin tiedonhankintaa. Tässä prosessissa olet hyödyntänyt monipuolisesti erilaisia tiedonlähteitä, verkottunut ja tehnyt perustettavaa yritystä tunnetuksi. Asiantuntemuksesi on lisääntynyt sekä yrittäjyydestä, alueellisista fysioterapiapalveluiden tarpeesta että oman osaamisesi hyödyntämismahdollisuuksista.

Tehtävästä näkyy kehittämistehtävän tavoitteiden sisäistäminen. Tehtävä on persoonallinen, luova ja kehittävä ote oppimiseen tulee esille.

Kehittämistehtävästä näkyy pitkäjänteinen ja määrätietoinen työskentelyotteesi.

Esimerkki 2

Tässä kehittämistehtävässä tuotettiin liiketoimintasuunnitelma kahvilalle, joka tulee toimimaan sosiaalisena yrityksenä. Kahvilatyöntekijöinä tulee olemaan mm. mielenterveyskuntoutujia. Sosiaalisen yritystoiminnan mallia yritykseen on haettu Italiasta. Kahden arvioijan lausunnossa tästä yrityksestä sanotaan mm. seuraavaa:

Kehittämistehtävän aihe on hyvin ajankohtainen ja merkityksellinen mielenterveyskuntoutujien oikeuksien parantamisen kannalta. Suunnitellun sosiaalisen yrityksen avulla on tarkoitus tukea mielenterveyskuntoutujien mahdollisuuksia liittyä täysivaltaisiksi yhteiskunnan jäseniksi tarjoamalla heille mahdollisuuden tehdä työtä. ”Koko kansan kahvilan” perusarvoina ovat: tasa-arvo, suvaitsevaisuus, yhteisöllisyys ja innovatiivisuus.

Kehittämistehtävän tekijöillä on vahva substanssiosaaminen mielenterveystyöstä. Tämän prosessin aikana he ovat hankkineet tarvittavaa yrittäjyysosaamista osallistumalla järjestettyyn kontaktiopetukseen, hyödyntämällä asiantuntijakonsultaatiota ja yrittäjyyteen liittyvää kirjallista materiaalia.

Sosiaalisen yrityksen idea on löytynyt myös aikaisemmilta opintomatkoilta Italiaan.

Kehittämistehtävän tekijöillä on ollut luovuutta ja rohkeutta tarttua erittäin haastavaan hankkeeseen. Prosessin myötä monien sellaisten realiteettien tunnistaminen joihin ei itse ole voinut vaikuttaa, on ollut välttämätöntä.

Prosessin aikana tekijät ovat hahmottaneet hankkeen keskeiset toiminnot ja käytännössä esille nousevat ongelmat ja arvioineet tarvittavia muutoksia.

Kehittämistehtävän sisällöllinen ilmiö on määritelty ja prosessi ja työn eteneminen on kuvattu ymmärrettävästi. Perustelut nousevat sekä tekijöitten omasta käytännön kokemuksesta että teoreettisesta taustoituksesta.

Esimerkki 3

Kolmen opiskelijan tiimin kehittämistehtävän tuotteena syntyi pitkälle viety suunnitelma kehitysvammaisten asumis- ja päivätoimintayksikön perustamiselle. Kahden arvioijan lausunnossa siitä sanotaan mm. seuraavaa:

Kehittämistehtävän aihe on hyvin ajankohtainen ja merkityksellinen kehitysvammaisten asumis- ja päivätoiminnan tarpeen tyydyttämisen kannalta. Tehtävä antaa hyvät valmiudet oman yrityksen perustamisen jatkotyöskentelylle.

Liiketoimintasuunnitelma on teoreettisesti perusteltu ja prosessia on kuvattu monipuolisesti. Liiketoimintasuunnitelma on selkeä ja hyvin jäsenneily ja budjettiin ym. rahoitukseen liittyvät asiat on pohdittu yhdessä asiantuntijan kanssa.

Kehittämistehtävä vastaa sosiaalipalvelujen ajankohtaisiin tarpeisiin ja liikeidean käyttökelpoisuus on tuotu hyvin esille. Suunnitelma sisältää monipuolisia palveluja, joiden tuottamiseen tarvittavan henkilökunnan mitoitus kannattaa tarkistaa.

Opiskelijoiden itsensä toteama näkemyksen selkiytyminen ja kohde-ryhmän tarkentuminen tulee selkeästi esille suunnitelmassa. Vaikka yrityksen perustaminen ei tapahdu juuri nyt, on tämän suunnitelman ja sen tekemisessä saadun tiedon ja kokemuksen pohjalta hyvä laatia suunnitelma juuri siihen yritykseen, jonka opiskelijat tulevat (lähi)tulevaisuudessa perustamaan.

Kerroitte, että teillä on unelma. Unelmalla, kuten myös hyvin tehdyllä suunnitelmalla, on taipumus toteutua!

Samaan aikaan Hyvinvointialan yhteisöllisen yrittäjyyden erikoistumisopin-
tojen kanssa Diakonia-ammattikorkeakoulussa, Pieksämäellä toteutettiin
Osallistavan palveluohjauksen erikoistumisopinnot. Yksityiskohtana on syytä
tuoda esille, että myös ko. opinnoissa yhdessä kehittämistehtävässä esitel-
tiin yhteisöllisen yrittäjyyden mahdollisuus mielenkiintoisella tavalla. Kysei-
sen kehittämistehtävän tavoitteena oli vammaisten henkilöiden osallisuus-
den parantaminen vahvistamalla vammaisten työnantajana toimimista. Tässä
tehtävässä opiskelija perehtyi osuuskuntamalliin ja toi sen esille yhtenä vaih-
toehtona henkilökohtaisen avustajajärjestelmän kehittämiseen. Pohdinnas-
sa työn tekijä toteaa mm.:

Palveluohjauksessa voidaan tuoda esille vammaisten työnantajien mah-
dollisuus tehdä keskenään yhteistyötä. Yhteistyön kautta syntyy mah-
dollisuus vertaistukeen, yhteisön muodostumiseen ja yhdessä vaikutta-
miseen. Osuuskunta-mallissa yhteistyötä voidaan tehdä avustajien palk-
kaamisessa ja sijaisen järjestämisessä. Osuuskunnan voivat muodostaa
vammaiset henkilöt itse. Palkanmaksun lisäksi vakuutusten ottaminen
työntekijälle ja työterveyshuollon järjestäminen ovat tehtäviä, joita voi
hoitaa jokin muu taho (Mustonen 2006).

Arviointi

Koulutuksen päättyessä koulutukseen osallistuneita pyydettiin antamaan
palautetta toteutuneesta koulutuksesta sekä arvioimaan koulutusta to-

teutunutta koulutusta palautelomakkeella (liite 2). Lomakkeita palautui seitsemän ja niille kolmelle, jotka eivät olleet palautteen keruun aikana paikalla, lomake lähetettiin postitse ja pyydettiin lähettämään nimettömänä takaisin. Heistä yksi palautti lomakkeen. Näin ollen lomakkeita saatiin takaisin kaikkiaan kahdeksan kappaletta.

Opintojen hyödyllisyyttä kysyttiin viisiportaisella asteikolla, jossa viisi oli erittäin hyödyllinen ja yksi hyödytön. Vastausten keskiarvo oli 4,13. *Opintojen sovellettavuutta käytäntöön, kouluttajien asiantuntemusta, järjestelyjä ja opetusmateriaalia* kysyttiin myös viisiportaisella asteikolla, jossa viisi oli erinomainen ja yksi huono. Käytäntöön sovellettavuuden ka oli 3,88, kouluttajien asiantuntemuksen ka 3,63, järjestelyjen ka 4,14 ja opetusmateriaalin ka 4.

Lähipäivien määrää selvitettiin kysymyksellä lähipäivien määrästä, jossa vastausvaihtoehtona oli viisiportainen asteikko; viisi oli liian paljon ja yksi liian vähän. Vastausten ka oli 2,75. Vastauksista näkyy että koulutuksen toteutukseen oltiin pääsääntöisesti tyytyväisiä, lähipäiviä tosin toivottiin enemmän.

Koulutuksessa olleilta kysyttiin myös sitä, kuinka paljon heidän *käsityksensä yrittäjyydestä/ osuustoiminnasta* ovat muuttuneet opintojen aikana. Vastausvaihtoehtona oli viisiportainen asteikko, jossa viisi oli paljon ja yksi ei lainkaan. Vastausten ka oli 3. Avoimella jatkokysymyksellä selvitettiin sitä, miten käsitykset ovat muuttuneet opintojen aikana, tähän vastasi kuusi henkilöä. Osuustoiminnan merkityksen ja toimintatapojen koettiin selkiytyneen ja ymmärryksen asiasta lisääntyneen. Yksi vastanneista myös kommentoi, että osuustoiminta soveltuu paremmin nykyaikaan mitä hän oli aikaisemmin ajatellut.

Hankkeen myötä tapahtunutta *verkostoitumista* sekä opintojen ja opintoihin liittyvän *kehittämistehtävän merkitystä omaan toimintaan ja toimintojen kehittämiseen* tiedusteltiin viisiportaisella asteikolla, jossa viisi oli paljon ja yksi ei lainkaan. Verkostoitumista koskevaan kysymykseen saatujen vastausten ka oli 3,13 ja kehittämistehtävän merkitys omaan toimintaan ja toimintojen kehittämiseen vastaavasti 3,88. Tähän pyydet-

tiin myös tarkempia vastauksia avoimella kysymyksellä, johon kaikki kahdeksan vastasi. Kehittämistehtävän merkitystä arvioitiin muun muassa siten, että sen myötä oma yrityshanke on huomattavasti edistynyt ja asioihin on tullut uutta, syvempää näkökulmaa.

Uskon lisääntymistä yrittäjyyden / osuustoiminnan mahdollisuuksiin koulutuksen myötä kysyttiin viisiportaisella asteikolla, jossa viisi oli paljon ja yksi ei lainkaan. Vastausten ka oli 3,5.

Koulutuksen onnistumista selvitettiin avoimella kysymyksellä. Vastaajien mielestä koulutus onnistui erityisesti opiskelijoiden käymissä keskusteluissa ja vuorovaikutuksessa, sisäisen yrittäjyyden löytämisessä, uuden yrityksen perustamisessa, asiantuntevassa ohjauksessa, hyvin suunnitellussa ja toteutetussa lähiopetuksessa, laaja-alaisen tiedon saamisessa, uusien näkökulmien antamisessa ja yrityksiin tehdyissä tutustumiskäynneissä. Yksi vastanneista kommentoi, että koulutus oli sikäli onnistunut, koska se auttoi häntä näkemään, että osuustoiminnallinen yritys ei sopinut hänen tilanteessa.

Avoimella kysymyksellä tiedusteltiin myös sitä *mikä olisi voinut olla toisin*. Vastaajien mielestä ohjauksen kysymyksiin kannattaisi kiinnittää huomiota. Ohjausta toivottiin enemmän (etenkin yksilö ja pienryhmäohjausta sekä keskusteluja ohjaavan opettajan kanssa). Myös tehtävien ohjeistusten ja tiedotteiden toivottiin tulevan ajoissa ja kaikkien opettajien noudattavan yhteneväistä linjaa. Tärkeänä koettiin myös se, että omien visioiden realismi tulisi ”tarkistetuksi” ja yksi toivoi myös oman yrittäjäksi soveltuvuuden testaamista. Lähipäiviä (joissa konkreettista tietoa, ei niinkään opintokäyntejä lähipäivien aikana) toivottiin lisää. Yksi myös koki opettajien osuuskuntapainotteisuuden olleen alussa työskentelyä hidastavan tekijän.

Kehittämissideoita koottiin myös avoimella kysymyksellä, miten *opintoja tulisi kehittää*. Tähän vastasi seitsemän henkilöä. Kehittämissuhteita tuli lähinnä kolmella eri saralla, joista yksi liittyi verkko-opiskeluun. Verkkoalusta koettiin liian monimutkaiseksi, toivottiin että kaikki osallistujat olisivat saaneet keskustella ja viestitellä keskenään. Samoin toi-

vottiin ohjatumpaa ja tavoitteellisempaa verkkokeskustelua. Toinen kehittämisen alue liittyi lähipäiviin. Lähipäiviä toivottiin olevan enemmän ja sisältöä ehdotettiin tarkennettavan ja tiivistettävän. Yritys- ja yrittäjyyskoulutukseen toivottiin yritysasiiantuntijoita ja pienryhmäpaamisia enemmän. Kolmas kehittämisaalue oli kirjallisten töiden vaihtoehtoisissa suoritustavoissa. Vaihtoehtoisuutta haluttiin siksi, että opiskelija voisi valita häntä itseään parhaiten hyödyttävät tehtävät.

Muita kommentteja koulutuksesta esitti viisi vastaajaa. Opettajien pätevyyttä kiiteltiin ja koulutuksen kerrottiin olleen lämminhenkisen ja kannustavan. Joissakin koulutukseen liittyvissä asioissa koettiin kuitenkin olleen vähän epäselvyyksiä.

Yhteenvedona voidaan sanoa, että koulutus on tarjonnut niin tietoa kuin käytännön työkaluja oman yrityksen (erityisesti osuustoiminnallisen) perustamiseen. Koulutuksella voidaan arvioida olleen jossain määrin niin käsitteellistä kuin uskoa luovaa vaikuttavuutta (ks. luku 4.1) ja sen myötä on syntynyt myös uusia verkostoja. Erityisen tärkeää on se, että koulutukseen osallistuneet pystyvät nyt arvioimaan omien suunnitelmien realistisuutta ja yritysmuodon tarkoituksenmukaisuutta paremmin kuin ennen koulutukseen osallistumista. Koulutus on siten luonut pohjaa päätöksenteolle jatkossa. Erikoistumisopinnojen aikana yksi opiskelijoista perusti toiminimellä yrityksen, toinen useampia henkilöitä työllistävä yritys käynnistyy lähiaikoina, ja muita valmistuneita kehittämistehtäviä voidaan pitää tulevien yritysten esihautomoina.

2.3 Osuuskunta Tukeva työelämän oppimisympäristöksi

2.3.1 Mihin opiskelijaosuuskunnan perustamisella Pieksämäellä pyrittiin?

Co-op Polytechnics -projektin tarkoituksena oli yrittäjyyteen liittyvien opintojen lisääminen ja niiden kytkeminen entistä kiinteämmin muuhun opiskeluun. Tavoitteena oli myös tuoda entistä enemmän käytännön läheisyyttä yrittäjyysopinnoihin sekä etsiä ja löytää sosiaali-, terveys- ja kirkonallalle soveltuvia yrittämisen malleja. Toiveena oli myös kehittää uudenlainen malli oppia yrittäjyyttä. Tältä pohjalta lähdettiin selvittämään mahdollisuut-

ta synnyttää oppilaitokseen opiskelijoiden omistama osuustoiminnallinen yritys, opiskelijaosuuskunta.

Kokeilu ja kehittäminen tehtiin yhdessä alueellisten toimijoiden kanssa. Nähtiin tärkeäksi se, että ollaan mukana turvaamassa elinvoimaisuuden säilymistä alueella. Haluttiin kehittää käyttökelpoisia tuotteistettuja palveluita sekä niiden markkinointia ja näin lisätä yritystoiminnan mahdollisuuksia seutukunnalla. Samalla annettiin sekä opiskelijoille että opettajilla mahdollisuus opetella yrittäjänä olemista aidossa markkinaympäristössä, työelämän oppimisympäristössä.

2.3.2 Opiskelijaosuuskunta Tukevan syntyprosessi ja kehittämiseen liittyviä kysymyksiä

Luvussa 2.1. kerrotaan, miten sosionomiopiskelijat olivat tutustuneet jo opintojensa alkuvaiheessa osuustoimintaan suorittamalla *Yrittäjyys ja osuustoiminta*-verkkokurssin. Osuustoimintaopintoja jatkettiin perustamalla opiskelijaosuuskunta, joka toimisi työelämän oppimisympäristönä. Liikkeelle lähdettiin tiedotustilaisuudella, joka pidettiin em. opiskelijoille 11.5.2005. Tilaisuudessa kerrottiin suunnitelmista ja hahmoteltiin alustavasti mahdollisesti mukaan lähtevien opiskelijoiden aikatauluja ja osuuskunnan vaatimaa työmäärää. 18 opiskelijaa ilmoitti kiinnostuksensa asiaa kohtaan, ja heille toimitettiin asiaan liittyvää lisämateriaalia. Samalla sovittiin, että asiaan palataan seuraavan lukukauden alussa elokuussa 2005.

Opiskelija osuuskunnan perustamiseen lähti lopulta mukaan kuusi opiskelijaa. Syyslukukaudella perehdyttiin yrittäjyyteen yleensä, kevätlukukauden tavoitteena oli ensin tutustua osuustoimintaan ja osuuskuntiin ja sen jälkeen perustaa opiskelijaosuuskunta. Opiskelijat tekivät itsenäisesti aiheeseen liittyviä oppimistehtäviä, joita käsiteltiin seminaarityyppisissä tapaamisissa. Näissä seminaareissa oli mukana ulkopuolisina asiantuntijoina paikallisia yrittäjiä. Näin opiskeluun saatiin aito yrittäjänäkökulma ja varmistettiin, että päästiin alusta asti osaksi yrittäjyhteisöä ja -verkostoa.

Yhteisten keskustelujen käyminen yllämainituista asioista vaatii paljon aikaa. Pulma oli myös yhteisen ajan löytäminen eri opintokokonaisuuksien lomasta. Työhön käytettiin maanantaiaamuja sekä työpäivien jälkeisiä iltatunteja. Huomattiin, että aikaresursseja tällaiselle toiminnan tulee miettiä etukäteen.

Opiskelijaosuuskunnan perustaminen ja siihen liittyvät yrittäjyysopinnot

asettuivat aikataulullisesti lukuvuodelle 2005 – 2006. Laajuudeltaan ja työ-
määrältään kysymyk-sessä oli 7 - 8 opintopisteen opintosuoritus, jolla opis-
kelijat korvasivat joko yhden vapaa-valintaisen opintokokonaisuuden tai
yrittäjyysopintojen osion *Projektit ja yrittäjyys*-opintokokonaisuudessa. To-
dellisuudessa työ määrä oli huomattavasti arvioitua suurempi.

Oppimismenetelmänä käytettiin learning by developing tai learning by
doing -menetelmää (ks. esim. Leinonen 2002 ja Salminen & Kajaste 2005,
51 - 61). Mitä pitemmälle edettiin, sitä enemmän oppimisen prosessinomai-
suus tuli esiin.. Oppimisprosessi vei osallistujat mukanaan. Kysymysten an-
nettiin rönsyillä. Kysymykset olivat tärkeä osa prosessia, ja niiden sisältö ja
määrä kuvaavat prosessin monivaiheista taivalta.

Seuraavassa otteita vapaamuotoisista muistioista kokouksista, joissa opis-
kelijaosuuskunta Tukeva syntyi prosessinomaisesti. Tukevan toiminta alkoi
hahmottua, kun opiskelijoiden ja ohjaajien kysymyksiin löydettiin vastauk-
sia:

Minkälaisesta osuuskunnasta voisi olla kysymys ja mihin toiminnalla pyrittäisiin?

Ensimmäisenä ideana oli perustaa osuuskuntaperiaatteella toimiva kahvila-
yrittys oppilaitokselle. Mutta jo varhaisessa vaiheessa ilmeni, että kahvila-
osuuskunnan kehittäessä törmättäisiin moniin ongelmiin: keittiöhenkilös-
tö koki työpaikkojensa vaarantuvan ja oppilaskunta, jolla jo oli kahvilatoi-
mintaa, katsoi omien etujensa olevan uhattuina. Lisäksi kahvilatoiminnan
ylläpitäminen ei kytkeytynyt opiskelijoiden tulevaan ammattiin, vaikka yrit-
täjyyttä siinä opittaisiinkin. Sosiaali-, terveys- ja kirkonalan ammattien eri-
tyisvaatimukset yrittäjyyden suhteen eivät olisi tulleet ko. toiminnassa riittä-
västi pohdittaviksi.

Vähitellen osuuskunnan toiminnan tarkoituksiksi alkoi hahmottua moni-
en erilaisten palvelujen tuottaminen ns. monipalveluosuuskunta. Tärkeäksi
nähtiin, että nämä palvelut liittyivät selkeästi opiskelijoiden tuleviin amat-
teihin sekä asiakasryhmiin, joita he työssään tulevat kohtaamaan. Osuus-
kunnan toiminta-ajatus ja liikeidea muotoiltiin niin väljäksi, että ne mahdol-
listivat uusien tuotteiden ja palvelujen kehittelyn osuuskunnan käynnistyt-
tyä

Pikku hiljaa päädyttiin siihen, että ensimmäinen opiskelijaryhmä, joka
osuustoimintaa lähtee opettelemaan, perustaa osuuskunnan ja seuraavat

ryhmät synnyttävät uusia tuotteita ja huolehtivat niiden markkinoinnista. Osuuskunta toimisi näin yrityshautomona ja tuotekehittelijänä sekä palveluiden markkinoijana.

Mitä sitten voisivat olla osuuskunnan synnyttämät tuotteet ja palvelut?

Jo alkuvaiheessa tultiin siihen tulokseen, että paikallisten yrittäjien kanssa ei ole syytä kilpailla. Luotettiin siihen, että vanhustenhuollossa ja vammaispalvelujen puolella on paljon tilaa uusille ideoille. Esimerkiksi virkistyspalvelujen ja päivätoimintaa tukevien tuotteiden alueella on mahdollisuuksia sellaiseen yrittämiseen, jota ei paikkakunnalla ole.

Miten osuuskunnan perustaminen ja toiminta kytkeytyvät opiskelijoiden opintoihin ja miten ja missä vaiheessa opiskelua osuuskuntamuotoiseen yrittäjyyteen liittyvät opinnot tulisi käynnistyä ja sijaita?

Osuuskunnan perustaminen ja siinä toimiminen vaativat pitkäkestoista sitoutumista, joten siihen liittyvät opinnot eivät voi olla opiskelun lopussa, kuten yrittäjyysopintojen painopiste oli aikaisemmin. Myöskään aivan alussa opiskelijalla ei yleensä ole riittäviä perustietoja yrittäjyydestä voidakseen mielekkäästi harkita sitoutumistaan suunnitellun kaltaiseen toimintaan. Perusopintojen alkuun kuuluva verkkokurssi osuustoiminnasta koettiin tärkeäksi. Sen jälkeen oli hyvä vaihe alkaa markkinoida ja tiedottaa mahdollisuudesta opiskella yrittäjyyttä konkreettisesti opiskelijaosuuskunnan jäsenenä.

Minkälainen sisällöllinen ja ajallinen rakenne osuuskuntaopintoihin tulisi luoda, jotta aiheen vaatima pitkäkestoinen sitoutuminen olisi mahdollista?

Koska kysymyksessä oli pitkäjänteinen ja ehkä koko opiskeluajankin kestävä toiminta, niin perinteinen opintokokonaisuusajattelu ei ehkä tarjoa tarpeeksi mahdollisuuksia osuustoimintayrittäjyyden opiskeluun. Opiskelijan pitäisi saada opetusta ja ohjausta eri vaiheissa tarpeensa mukaan. Yksi ratkaisu oli, että näitä opintoja hyväksytään osasuorituksiksi eri opintokokonaisuuksiin (vrt. Proakatemia Tampereella). Esimerkkeinä tuli ensimmäiseksi mieleen Projektit ja yrittäjyys - ja vapaavalintaiset opinnot.

Miten saadaan opiskelijat ja henkilökunta innostumaan ja sitoutumaan asiaan?

Tärkeä ja haastava kysymys oli se, miten opiskelijat ja opettajat saadaan innostumaan ja sitoutumaan. Tähän ei vielä projektin aikana saatu vastauksia, mutta koko hankkeen selkeä hahmottaminen, sen etujen ja haittojen avoin esille tuominen olivat projektin aikana keskeisiä asioita. Oli selvää, että olisi mietittävä, kuinka koulutuksen rakenteita voidaan kehittää niin, että suunnitellun kaltainen osuustoiminnan opiskelu mahdollistuu.

Ovatko osuuskunnan jäseninä yhteisöt, esim. oppilaitokset ja oppilaskunta, vai muodostuisiko tuleva osuuskunta pääasiallisesti yksilöjäsenistä?

Aluksi työryhmän kanta oli, että osuuskunta muodostuisi ensisijaisesti yhteisöjäsenistä, kuten Diakonia-ammattikorkeakoulu, samalla kampuksella oleva Sisälähetysseuran oppilaitos, oppilaskunta jne. Tutustuttuamme mm. Savonlinnan jalkahoitaja -opiskelijaosuuskuntaan, alkoi yksilöjäsenyyteen painottuva osuuskuntamalli tuntua järkevimmältä. Yhteisöjäseniä voisi tietenkin olla mukana, aivan kuten Savonlinnassakin. Sitoutumisenkin kannalta yksilöjäsenten varaan perustuva toiminta koettiin paremmaksi vaihtoehdoksi.

Miten oppilaitosten ja muiden yhteisöjen ja toimijoiden välinen yhteistyö järjestetään?

Käydyissä neuvotteluissa eri yhteisöt olivat kiinnostuneita mukana olemisesta osuuskunnan kehittämisessä: osa osuuskunnan jäseninä, osa mahdollisina alihankkijoina ja osa tuotettavien palvelujen ostajina. Monien kohdalla konkreettinen osallistuminen edellytti uusien periaatteellisten päätösten tekemistä. Toiminta oli järkevää aloittaa pikku hiljaa, selkeästi rajattuna luottaen siihen, että myöhemmin yhteistyössä löytyy selkeät periaatteet. Oli myös tärkeää, että toiminnasta tiedotettiin avoimesti kaikille yhteistyökumppaneille. Eri toimijoiden välisen yhteistyöelimen perustaminen koettiin tärkeäksi.

Miten järjestetään yhteistyö paikkakunnan muiden yrittäjien kanssa siten, että he eivät koe opiskelijaosuuskunnan kilpailevan kanssaan ja vaarantavan mahdollisesti työpaikkoja?

Paikallisia yrittäjiä on ollut mukana koko ajan tässä prosessissamme mutta laajemmin yrittäjien kanssa ei osuuskuntahankkeesta vielä projektin aikana keskusteltu. Kun asia alkaa saada jonkinlaista hahmoa, voisi olla hyvä ottaa yrittäjät mukaan. Sillä tavalla ehkäistäisiin ainakin ennakkoluuloja ja kilpailun vääristymiseen liittyviä pelkoja. Paikallinen yrittäjähdistys voisi hyvin olla mukana em. yhteistyöelimessä, tai ehkä jäsenenäkin osuuskunnassa.

2.3.3 Perustetun opiskelijaosuuskunta Tukevan luonne ja roolit yrityksenä

Osuuskunnan toiminta-ajatus muotoutui seuraavanlaiseksi:

Opiskelijaosuuskunta Tukeva on Diakonia-ammattikorkeakoulun Pieksämäen yksikön yhteydessä toimiva opiskelijoiden yritys, joka toimii yhteistyössä oppilaitoksen ja muiden seutukunnalla toimivien tahojen kanssa.

Osuuskunta suunnittelee, tuottaa, toteuttaa, myy ja markkinoi erilaisia hyvinvointipalveluja ja niihin liittyviä tutkimus-, koulutus- ja kehittämispalveluja, esimerkiksi sellaisia, jotka edistävät toimintakyvyn säilymistä ja ehkäisevät syrjäytymistä sekä auttavat arjessa selviytymisessä. (Osuuskunta Tukeva 2006.)

Yrityksenä tuleva opiskelijaosuuskunta on luonteeltaan **työosuuskunta, markkinointiosuuskunta, hankinta-osuuskunta ja tukemisosuuskunta**.

Tukevan tarkoitus on tuottaa eri asiakasryhmille toimintakykyä ylläpitäviä ja syrjäytymistä ehkäiseviä palveluja. Mahdollisia asiakkaita ovat esimerkiksi vanhukset, vammaiset, perheet, lapset, nuoret. Tuotteet ja palvelut syntyvät todennäköisesti valtaosin yhteistyössä tilaavien tahojen kanssa. Toiminnalla pyritään vastaamaan alueellisiin tarpeisiin, ja toiminta määräytyy opiskelijoiden osaamisen tason mukaan. Tarkoituksena ei ole kilpailla paikallisten yritysten kanssa samoilla tuotteilla. Tavoitteena on kuitenkin taloudellinen kannattavuus ja todellisiin kustannuksiin perustuva tuotteistaminen.

Työosuuskunnan tuotteita voivat olla erilaiset läsnäolopalvelut, päivätoimintoihin liittyvät tukipalvelut, tukihenkilötoiminta ja erilaisten kyselyiden ja kartoitusten tekeminen. Edellä mainitut ovat sellaisia, joiden suhteen on selvää kysyntää seutukunnalla. Yhteistyökumppaneina tulevat olemaan

julkinen sektori, paikalliset yrittäjät, hankkeet ja projektit, yhdistykset, esim. kylätoimikunnat, ja mahdollisesti yksittäiset kansalaiset.

Markkinointiosuuskuntana toiminta on synnytettyjen tuotteiden ja opiskelijoiden osaamisen markkinointia ja myös koulutuksen tunnetuksi tekemistä.

Hankintaosuuskuntana on mahdollista tukea ja täydentää opiskelun tarpeita. Opiskelijat ovat jo nytkin järjestäneet omatoimisesti erilaisia täydentäviä opetuspaketteja. Hyvä esimerkki on hygieniapassi-koulutus, joka sittemmin on sisällytetty normaaliin opetukseen. Vastaavia esimerkkejä on varmasti muitakin. Jotkut kirja-, tarvike- ym. hankinnat voivat olla myös toteutettavissa edullisimmin oman osuuskunnan kautta.

Tukeva-osuuskunnan toiminnan tavoitteissa ja toiminnassa näyttäytyvät yleisemminkin osuustoimintaa luonnehtivat arvot. Osuustoiminta on paitsi taloudellisten, myös ideaalisten, yhteisöllisten ja sosiaalisten arvojen toteuttaja. Tukeva-osuuskunnassa korostuvat seuraavat osuustoiminnan perusarvot: omatoimisuus, demokratia, ja solidaarisuus sekä eettisistä arvoista näyttäytyvät avoimuus, yhteiskunnallinen vastuu ja muista ihmisistä välittäminen. Kysymyksessä on myös tyypillinen **tukemisosuuskunta**, ”jonka tehtävänä on auttaa jäseniä heidän elinkeinonsa tai ammattinsa harjoittamisessa. Jäsenten työvoima ei ole osuuskunnan käytössä, vaan osuuskunta on jäsentensä palveluksessa.”(Laurinkari 2004, 28, 37 ja 56.)

2.3.4 Tukeva osana oppimisympäristöä ja alueellista kehitystoimintaa - esimerkkejä opiskelijaosuuskunnan toiminnasta:

Opiskelijaosuuskunta Tukeva aloitti toimintansa 15.8.2006. Osuuskuntalaisten aika on mennyt monien käytännön asioiden hoitamiseen ja muihin yrityksen alkuvaiheen rutiineiden opetteluun. Toiminta on kuitenkin käynnistynyt, ja halukkaita yhteistyötahoja tuntuisi olevan. Seuraavassa on neljä esimerkkiä Tukevan toiminnasta. Ne edustavat kukin erilaista toiminnan aluetta. Osa on käynnissä ja osa vasta käynnistymässä.

Esimerkki 1. Pieksämän Naarajärvellä sijaitseva Maaselän koulu on mukana hankkeessa, jossa etsitään uusia välineitä kodin ja koulun väli-

seen yhteistyöhön. Osuuskunta on yhdessä koulun ja hankkeen muiden toimijoiden kanssa suunnitellut ja toteuttanut kartoituksen, jolla selvitetään ensimmäisten luokkien oppilaiden vanhempien käsityksiä ja toiveita kodin ja koulun välisestä yhteistyöstä. Kartoitus tehtiin haastattelemalla oppilaiden vanhemmat. Osuuskuntalaiset ja osuuskunnan palkkaamat Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijat toteuttivat haastattelut käytännössä, ja osuuskunta vastasi myös aineiston analysoinnista ja raportoinnista. Em. hanke osti osuuskunnan palvelut.

Esimerkki 2. Naarajärvellä paikallinen osuuspankki käynnisti ikäihmille tarkoitettua tietotuvan, jossa ohjatusti opetellaan tietokoneiden ja sovellusten käyttöä. Nämä ohjauspalvelut ostettiin Tukevalta. Alkuvaiheessa yksi opiskelija on mukana toiminnassa.

Esimerkki 3. Pieksämäen kaupunki suunnittelee yhdessä paikallisen hyvinvointialan yrityksen kanssa ikääntyvien ihmisten toimintakyvyn säilyttämiseen liittyvää toimintamallia, johon on toivottu opiskelijaosuuskunnan osallistuvan. Kysymyksessä on ennaltaehkäisevään vanhustyöhön liittyvä liikuntapainotteinen kokonaisuus, jossa Tukevan rooli olisi todennäköisesti olla toteuttajana jollakin käytännön osa-alueella. Neuvottelut ovat vasta alullaan.

Esimerkki 4. Osuuskunta on ottanut vastuulleensa opiskelijoiden opin-
näytteiden arkistokappaleiden sidonnan sekä muut sidontapalvelun toimipaikassa. Sidontapalvelut pystytään tuottamaan joustavasti tarpeen mukaan ja osuuskunta saa samalla tuloja.

Osuuskuntalaiset ovat opetelleet yrittäjyyteen liittyviä asioita, kuten kustannusten ja kannattavuuden arviointia, laskutusta, palkanlaskentaa ja työntekijöiden vakuuttamista. Kysymys on ollut yrittäjyyden opiskelusta ja osa yrittäjyysopintoja. Kunkin em. esimerkin kohdalla on tullut pohdittaviksi myös mm. opiskeluun ja pedagogiikkaan liittyviä kysymyksiä: Voitaisiko joitakin osia tehdystä työstä: suunnittelu, haastattelut, analyysit, raportoinnit, ohjaustyö jne. huomioida osana opiskelua. esimerkiksi jonkin opintokokonaisuuden oppimistehtävän yhteydessä?

2.3.5 Osuuskuntaa rakentamassa olleet opettajan puheenvuoro: Opiskelijaosuuskunta Tukeva löytää paikkansa

Lehtori Tuomo Kuusela oli mukana rakentamassa osuuskuntaa. Hän kirjoittaa:

Diak Itään perustetun osuuskuntamuotoisen opiskelijoiden yrityksen avulla haluttiin tuottaa hyvinvointipalveluita lähinnä niille asiakasryhmille, joihin sosionomikoulutuskin liittyy. Pyrkimyksenä oli tukea toimintakyvyn säilymistä ja estää syrjäytymistä eli olla toisaalta aivan osuustoiminnan historiallisilla juurilla, heikomman puolella.

Olen ollut opettajana mukana tätä osuuskuntaa rakentamassa. Alussa lähdettiin ajatuksesta, että rakennetaan tänne meille vapaavalintainen yrittäjyys-opintokokonaisuus, jonka yhteydessä tämä osuuskunta syntyy ja mukana olevat opiskelijat saavat sillä tavoin suoritetuksi yrittäjyys-opintonsa.

Luulen, että kukaan alkumetreillä mukana ollut ei voinut arvata, miten monisyisestä ja moneen asiaan liittyvästä uudesta rakenteesta tässä on kysymys. Näyttää siltä, että on vähitellen rakentumassa sellainen yrittäjyyden opiskelun malli, jossa verkostoidutaan konkreettisesti ympäröivän yhteisön kanssa tuottamaan uusia hyvinvointipalveluita ja että joidenkin opiskelijoiden kohdalla kysymyksessä saattaa olla koko opiskeluaikajan kestävä yrittäjämäinen toiminta.

Yrittäjyyden opiskelussa ja opetuksessa voidaan ajatella olevan kolme väylää:

- yrittäjätietoisuuden lisääminen perinteisin opetusmenetelmin
- yrittäjämäisten tilanteiden ja aitojen yritysten hyväksikäyttö opetuksessa
- oman yrityksen perustaminen ja yrittäjänä toimiminen.

Diakonia-ammattikoulun yrittäjyysopinnot ovat sijoittuneet kahden ensimmäisen vaihtoehdon välimaastoon. Aineksia on ollut molemmista. Nyt käynnissä oleva yrittäjyysopintojen kehittämishanke sijoittuu kahden jälkimmäisen vaihtoehdon yhteyteen. Koska kysymyksessä ei ole

ammatin kannalta aivan ydinsisällöstä, vaatii tämänkaltaisten opintojen paikan ja tilan hakeminen omat pohdintansa (vrt. Tiimiakatemia). Edelleen askarruttaa kysymys: Miten säilyttää oppimisympäristöluonne myös jatkossa mukaan tuleville opiskelijoille?

Tämän tyyppinen oppilaitoksen oma yritys aiheuttaa muutospaineita opiskelun rakenteisiin ja voi antaa uusia mahdollisuuksia oppia asioita: yrittäjyyttä, yhteistoimintaa asiakkaiden ja muiden tahojen kanssa. Kysymys voi parhaimmillaan olla opetuksen kehittämisestä ja todellisiin tarpeisiin perustuvasta yhteisöllisyydestä.

Tukeva voidaan nähdä myös jonkinlaisena verkosto-osuuskuntana, joka seutukunnalla aktiivisesti hakeutuu yhteistyöhön oman alansa muiden toimijoiden kanssa ja suunnittelee ja toteuttaa yhdessä niiden kanssa toimintoja, jotka hyödyttävät paikallisia ihmisiä. Tässä verkostonrakentajan roolissa opiskelijaosuuskunta synnyttää koko ajan myös uusia pedagogisia kysymyksiä ja haasteita. Alkaa näyttäytyä uusia tapoja opiskella entistä tiiviimmässä yhteistyössä työelämän kanssa. Opiskelijaosuuskunta toimii oppilaitoksen ja ympäröivän yhteiskunnan rajapinnassa. Vuorovaikutusta on sekä ulos että sisäänpäin. Hyvä esimerkki tästä on osuuskunnalle suunniteltu yrityshautomo-rooli. Parhaimmillaan tämän osuuskunnan kautta pääsevät sekä opiskelijat että opettajat uudella tavalla mukaan aluekehitystyöhön.

Tukeva haluaa olla oppilaitoksessa ja koko seutukunnalla myös vaikuttajan asemassa. Vaikuttajana toimiminen näkyy hyvin selvänä myös oppilaitoksen sisällä. Tukevasta on tullut pedagogisen keskustelun katalysaattori, joka auttaa pohtimaan uudella tavalla oppimista, opettamista ja opiskelua. Kehittämällä ja tekemällä oppimisen ajatus on niin vahva, ja kokemukset ko. ajatuksen varaan rakennetuista oppimisympäristöistä jo nyt niin myönteisiä, että vaikutusten toivoisi olevan pysyviä.

Arviointi

Opiskeliijaosuuskunnan viideltä jäseneltä pyydettiin palautetta sähköpostitse seuraavilla kysymyksillä:

- Miten käsityksesi yrittäjyydestä/osuustoiminnasta on muuttunut osuuskunta Tukevan kehittämisen ja pystyyn nostamisen aikana?
- Mihin suuntiin työelämään, koulutukseen tms. hanke ja oma osuuskuntatyö on lisännyt verkostoitumista?
- Millaiseksi vuorovaikutus käytännön toimijoiden kanssa on muodostunut?
- Onko koulutus lisännyt uskoasi yrittäjyyteen/ osuustoiminnan mahdollisuuksiin?
- Onko vapaasti valittavien osuuskuntaopintojen ja osuuskunnan perustamisen kautta tullut valmiuksia olla jatkossa mukana vastaavassa toiminnassa tai uusien opiskelijoiden ohjannassa?

Vastaukset saatiin neljältä osuuskunnassa toimivalta opiskelijalta. Vastaajien käsitykset osuustoiminnasta ja yrittäjyydestä ovat selkiytyneet. Kun on itse ollut mukana yrityksen perustamisessa ja toimii siinä, niin osaa paremmin arvioida mitä se käytännössä on. Yksi vastaaja kuvaa sitä, kuinka nyt ymmärtää yrittäjyydenkin olevan täyttä työtä. Vastaajille on myös muodostunut käsitys siitä minkä muotoiseen yrittämiseen osuustoiminta sopii ja mitkä ovat sen mahdollisuudet. Lähinnä osuustoiminta yrittäminen koettiin turvallisenä ja opiskelijoille sopivana yrittämisen muotona. Lisäksi sen arveltiin olevan hyvä vaihtoehto työttömyydelle. Tämä kysymys linkittyy selvästi kysymykseen uskosta opiskeliijaosuuskunnan mahdollisuuksiin ja yleensä yrittäjyyteen. Usko osuuskunnan mahdollisuuksiin ja yleensä yrittäjyyteen onkin lisääntynyt ja vahvistunut kahden vastaajan mielestä selvästi. Yksi vastanneista kommentoi aina uskoneensa yrittäjyyteen ja yksi ei vielä tässä vaiheessa osannut kommentoida asiaa. Hänen mielestä yhteisen ajan puute on jonkin verran vaikeuttanut asioiden toteuttamista.

Verkostoitumisen nähtiin olevan vasta aluillaan. Opiskeliijaosuuskunta ei ole lähtenyt vielä suuremmin toimintaansa mainostamaan, koska

saatuihin toimeksiantoihin täytyy olla resursseja myös vastata. Yhteistyötä on kuitenkin viritelty paikallisiin oppilaitoksiin (Maaselän koulu) ja seurakuntaan päin sekä Pieksämäen Pelastakaa Lapset ry:n ja Mielenterveysseuran kanssa. Lisäksi joihinkin paikallisiin yrittäjiin on oltu yhteyksissä ja haluttu tiedottaa osuuskunnan toiminnasta mahdollisimmin avoimesti. Osuuskuntalaiset ovat myös tehneet tutustumiskäyntejä mm. Tampereen opiskelijaosuuskuntiin. Vuoden 2006 toimeksiantoihin on kuulunut myös oppilaitoksen (Diak, Pieksämäen toimipaikan) opinnäytetöiden ja kehittämistehtävien sidonnasta vastaaminen. Opiskelijaosuuskunnan verkostoitumista edistävät myös opiskelijoiden opinnäytetyöt, joiden yhteydessä mm. yllä mainittua seurakuntayhteyttä on lähdetty osaltaan luomaan.

Vuorovaikutus käytännön toimijoiden kanssa on koettu myönteiseksi. Osuuskuntalaisille on tullut tunne, että heidät on otettu tosissaan ja he ovat pystyneet neuvottelemaan asioista, erään vastaajan mukaan kuten ”vanhat konkarit”. Vuorovaikutus muiden yrittäjien kanssa on koettu avoimeksi ja kiinnostuneeksi. Yhden vastaaja mukaan se, että toiminta on vielä niin alkuvaiheessa ja työnkuva vielä osittain jäsentymätöntä on hieman rajoittanut muiden toimijoiden kiinnostusta osuuskuntaa kohtaan.

Valmiuksia työskennellä jatkossa vastaavassa toiminnassa ja uusien opiskelijoiden ohjaamisessa oli vastaajien mielestä tullut lisää. Yksi vastaajista tosin koki muiden opintojen ja opiskelijaosuuskunnan perustamisen ja toiminnan yhdistämisen kuitenkin varsin rankaksi ja arveli ettei enää lähtisi opintojen ohessa samaan hommaan, vaikka muuten toiminnassa mukana oleminen on ollutkin varsin mukavaa.

Vastaavan lehtorin kanssa käytyjen keskustelujen mukaan juuri opintopolkujen erilaisuus ja joustamattomat rakenteet ovat olleet yhtenä esteenä esim. yhteisten suunnittelupalaverien ajankohtien löytämiselle.

2.4 Lisäkoulutus

Lisäkoulutuksen tiimin kokoonkutsujana toimi lehtori Mari Putkonen. Lisäkoulutuksen suunnittelu painottui keväälle 2005. Lisäkoulutuksen tiimissä

oli kaksi koulutussuunnittelijaa sekä aluekehitystyön yhdyshenkilö terveystalalta

Co-op Polytechnics -hankkeeseen liittyvä lisäkoulutus järjestettiin seminaarina, joka suunniteltiin vuoden 2005 alussa. Seminaarin aihe oli ”Yhteisöllinen yrittäminen kylien mahdollisuutena”. Seminaari toteutui Pieksämäellä 30.3.2005 klo 12 - 15.30. Seminaariin osallistui kyläyhdistysten jäseniä kolmesta lähiseudun kylästä. Mukana oli myös Pieksämäen ja Pieksänmaan elinkeinotoimen edustajia sekä Diakonia-ammattikorkeakoulun opettajia ja opiskelijoita. Mikkelin ammattikorkeakoulun Savonlinnan yksikössä toteutui lisäkoulutuksena lähes samansisältöinen seminaari 16.11.2005.

Projektissa oli yhtenä tavoitteena, että lisäkoulutusta suunniteltaisiin myös verkko-opetuksiksi. Mutta projektin edetessä huomattiin, että erikoistumis-koulutuksen suunnittelu vie paljon resursseja ja että kohderyhmä, jolle koulutusta markkinoidaan, on sama kuin erikoistumisopinnoissa. Niinpä lisäkoulutuksen ja erikoistumisopintojen ryhmien resurssit yhdistettiin erikoistumisopintojen järjestämiseen.

2.5 Kansainvälinen yhteistyö

Yksi Co-op Polytechnics - projektin tavoitteista oli valmiuksien luominen kansainväliseen opetus- ja kehittämis-yhteistyöhön osallistumiselle. Keski-Eurooppaan, varsinkin Italian osuustoiminnallisiin yrityksiin, yhteydet löytyivät Kuopion yliopistossa Sosiaaliset yritykset työllisyystoimenpiteenä - aiheesta väitelleen Pekka Pättiniemen avustuksella. Yhteistyön avulla saatiin luotua ensimmäiset osuustoimintaan ja yhteisötalouteen liittyvät harjoittelu- ja opiskelupaikat Italiaan. Projektista tehtiin englanninkielinen esite, joka lähetettiin kansainvälisille yhteistyökumppaneille.

Erityisen kiinnostavaksi osoittautui yhteistyö sosiaalisten yritysten ja sosiaali- ja terveystalalan osuuskuntien kanssa sekä se, miten em. yritykset liittyivät alueellisten kehitysohjelmien ja työttömyyden ratkaisemiseen. Projektin myötä ammattikorkeakoulun kansainvälisessä toiminnassa yrittäjyydellä ja yhteisötaloudella on aikaisempaa selkeämpi asema. Opiskelijoille pystytään tarjoamaan enemmän kansainvälisiä opiskelumahdollisuuksia, joihin voidaan sisällyttää harjoittelua yrityksissä ja tutkimuslaitoksissa.. Co-op Polytechnics -projektin seurauksena on herännyt kiinnostus kehittää osuustoiminnan opetus- ja tutkimustoiminnan edellytyksiä sekä koota kansainvälinen yh-

teistyöverkosto.

Trenton yliopisto Italiassa ja sen alaisuudessa toimiva yhteisötalouden tutkimuskeskus, Instuto Studi Sviluppo Aziende Nonprofit (jatkossa tekstissä ISSAN) ovat halukkaita uuteen kansainväliseen yhteistyöhön ja ovat tukeneet merkittävästi harjoittelupaikkojen saamista. ISSANin toimialana on yhteisötalouteen liittyvä tutkimus- ja julkaisuyhteistyö sekä koulutus.

ISSAN ja Trenton yliopisto ovat jäsenenä neljäntoista Euroopan maan muodostamassa EMES -verkostossa (The Socio-Economic Performance of Social Enterprises in the Field of Integration by Work). EMES -verkoston yksi keskeinen tutkimusalue on sosiaalinen yritystoiminta. Tavoitteena on eurooppalaisen tutkimuksen avulla arvioida työhön sopeuttavien yritysten sosiaalista ja taloudellista toimintaa ja tuloksia. Tutkimus on laaja, sillä se kattaa 200 sosiaalista yritystä yhdessätoista Euroopan Unionin jäsenmaassa.

Conorzio della Cooperazione Sociale (jatkossa tekstissä ConSolida) on yli viidenkymmenen Trenton alueella toimivan osuuskunnan kattojärjestö, joka tarjoaa jäsenistölleen mm. työpaikkakoulutusta, erityisesti yrittäjyyskoulutusta sekä konsultaatio- ja tutkimuspalveluita. ConSolidalla on merkittävä rooli myös poliittisena vaikuttajana. Projektin aikana solmittiin harjoitteluvaihtosopimus ConSolidan kanssa. Kaksi opiskelijaa lukukausittain voi saada harjoittelupaikan valintansa mukaan ConSolidan alaisista osuuskunnista. Seuraavassa muutamia esimerkkejä joistakin harjoittelupaikoista:

Italiassa on A- ja B-tyyppisiä osuuskuntia. A-tyypin sosiaalista osuuskuntaa edustaa mm. *Coop Gruppo 78*, joka mm. ylläpitää päivätoimintakeskusta. *Coop Gruppo 78* tarjoaa asumispalveluita ja päivätoimintaa psyykkisesti kehitysvammaisille. Osuuskunta tekee myös perhetyötä kehitysvammaisten perheiden parissa. Heillä on myös tutkimusyhteistyötä Trenton yliopiston kanssa. *Progetto 92* on myös A-tyyppinen sosiaalinen osuuskunta. Tämä osuuskunta tekee tiivistä yhteistyötä sosiaalityöntekijöiden kanssa nuorten ja heidän perheittensä parissa. *Progetto 92* -osuuskunnassa työskentelee noin 160 työntekijää. Heillä on toimipisteitä myös Trenton kaupungin ulkopuolella, läheisissä kylissä.

Opiskelijat voivat harjoitella myös Mureto -nimisessä osuuskunnassa, mikä on tarkoitettu lapsille ja nuorille, joilla on ongelmia kotona ja

koulussa. 11 - 14 -vuotiaat voivat tulla iltapäiviksi Murettoon ohjattuun läksyjen tekoon, syömään ja harrastamaan. Myöhemmin iltapäivällä on nuorempien 8 - 11 -vuotiaiden vuoro. A-tyyppin sosiaaliset osuuskunnat järjestävät myös. kotiapua, hoivakoti- ja koulutustoimintaa, kasvatustoimintaa sekä asumis- ja lepokotipalveluita fyysisesti ja henkisesti vajaakuntoisille, vanhuksille, lapsille ja huumeidenkäyttäjille.

Le Coste on esimerkki B-tyyppin osuuskunnasta. B -tyyppiset osuuskunnat tarjoavat ammatillista valmennusta ja työtä fyysisesti ja henkisesti vammautuneille, psykiatrisessa avohoidossa oleville, huumeidenkäyttäjille ja vankilasta vapautuneille tai muutoin syrjäytyneille. Le Coste -osuuskunnassa on 115 työntekijää, joista 50 prosenttia on vammaisia henkilöitä tai muutoin yhteiskunnasta syrjäytyneitä. 75 prosenttia työntekijöistä on naisia. Osuuskunta tarjoaa mm. pesulapalveluja, uima-altaiden ja kuntosalien siivousta ja puutarhatöitä.

Edellä kuvatut kohteet ovat kaikki ns. sosiaalisia osuuskuntia, jotka on perustettu kansalaisjärjestöjen toimesta kehittämään uusia menetelmiä syrjäytymisestä aiheutuvien ongelmien ratkaisemiseksi. Mukana on työelämään integroivia sosiaalisia yrityksiä sekä. yrityksiä, jotka tarjoavat sosiaalipalveluita heikommassa asemassa oleville tai syrjäytyneille yksilöille ja ryhmille.

3 OSUUSTOIMINNAN JA YHTEISÖTALouden JUURUT- TAMINEN OSAKSI AMMATTIKORKEAKOULUOPINTOJA

3.1 Yrittäjävalmiuksia lisää sosionomikoulutukseen

Sosionomien (AMK) työllistymistä ja työmarkkina-asemaa koskevien selvitysten (ks. Lindberg 2005) mukaan sosionomit ovat sijoittuneet työelämään varsin hyvin. Suurin osa heistä on sijoittunut kuntien ja kuntayhtymien työtehtäviin. Osa ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista sosionomeista on työllistynyt uusille alueille mm. oppilashuollon, opetuksen, työvoimahallinnon, kansalaistoiminnan, järjestöjen kolmannen sektorin työn, maahanmuuttajatyön ja ns. rajapintojen sosiaali-työhön. Sosionomit (AMK) ovat onnistuneet työllistämään itsensä myös erilaisiin projekteihin ja kehittämissankkeisiin. Edellä mainittujen selvitysten pohjalta voidaan päätellä, että yrittäjyyttä uravalintana ei ole juurikaan onnistuttu tai haluttu tuoda esiin sosiaali- ja terveystalan koulutusohjelmissa. Onko niin, että vallitseva asenneilmasto sosiaali- ja terveystalan koulutuksen opettajilla on edelleen vahvasti palkkatyöhön orientoitunut ja kielteinen tai ainakin skeptinen yrittäjyyttä kohtaan?

Kompetenssien näkökulmasta ammattikorkeakoulututkinnon pitäisi olla valmiuksia vastata esim. Erityisrahoitusyhtiö Finnveran kotisivuillaan esittämään haasteeseen:

Oletko luonteeltasi yrittäjä? Yrittäminen on rohkeutta. Kykyä ottaa hallittavissa olevia riskejä. Se on yhteistyökykyä, ulospäin suuntautuneisuutta ja täsmällisyyttä asiakassuhteissa ja yhteistyökumppaneiden kanssa. (Finnvera).

Eurooppalaisen opintojen mitoitussjärjestelmän ECTS –projektin suosituksen (ks. esim. Auvinen 2006) mukaan ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden yleisiä kompetensseja ovat:

- itsensä kehittäminen
- eettinen osaaminen
- viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen
- kehittämistoiminnan osaaminen
- organisaatio- ja yhteiskuntaosaaminen sekä
- kansainvälisyysosaaminen.

3.2 COOP HOUSE -malli: Yrittäjyys ja osuustoiminta perusopetuksessa läpäisyperiaatteella

Projektin tarkoituksena oli luoda käytännön malleja ja esimerkkejä yhteisö- taloutta koskevalle opetukselle sekä perusopintoina että erikoistumisopin- toina. Ohjaus- ja johtoryhmien kokouksissa päätettiin, että em. mallintami- nen koskee perusopintoja. Käytännön esimerkkejä yrittäjyysvalmiuksien edistämisestä kuvataan erikoistumisopintoja koskevassa luvussa 2.2.

Co-op Polytechnics -projektissa pyrittiin hahmottamaan sitä, kuinka seu- raavat toimenpiteet ovat mahdollisia ammattikorkeakoulun rakenteissa ja prosesseissa sosiaali- ja terveysalalla:

- yrittäjyyspolun rakentaminen
- yrittäjyyspedagogiikan kehittäminen
- yrityshautomotoiminnan käynnistäminen
- tutkimus- ja kehittämistoiminnan integroiminen yrittäjyyspolkuun
- opettajien yrittäjyydelle myönteisten asenteiden edistäminen
- opiskelijoitten yrittäjyydelle myönteisten asenteiden edistäminen,

Projektin aikana Diakonia-ammattikorkeakoulun Pieksämäen toimipaikassa saatiin alkuun yrittäjyyspolun rakentaminen sosiaalialan koulutusohjelmas- sa ns. sosionomin polkuun (ks. seuraava taulukko). COOP HOUSE -malli on rakennettu Diakin ilmiöpohjaisen opetussuunnitelma raameihin (ks. Kalmari 2005). Tämä on otettava huomioon mallia sovellettaessa muualla.

Mallipolun ohella myös muut ratkaisut ovat tarvittaessa mahdollisia opis- kelijan oman henkilökohtaisen opintosuunnitelman mukaan (jatkossa teks- tissä hops) mukaan. On huomattava, että *Opinnäytetyö ja tutkimusmenetelmät* -

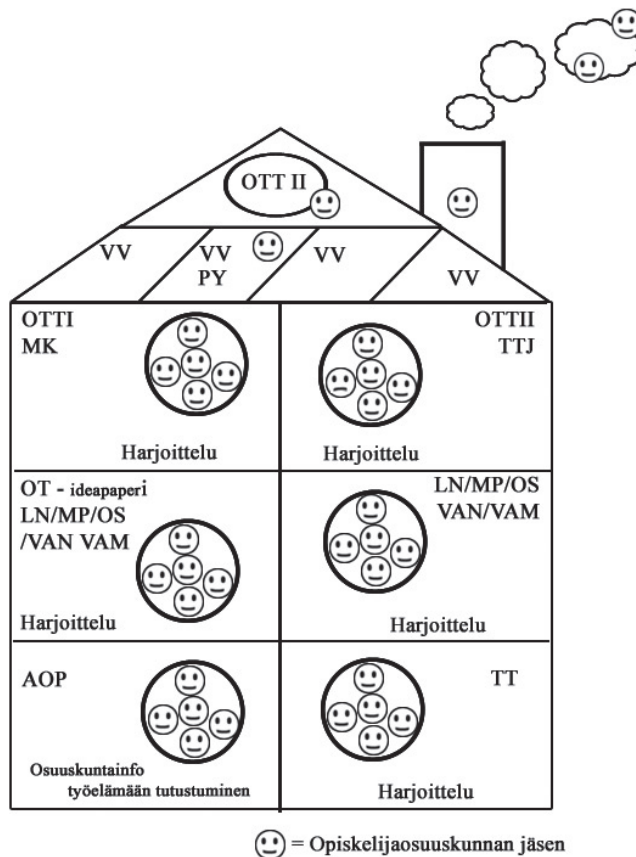
TAULUKKO 2. Sosionomin polku 210 op Diakonia-ammattikorkeakoulun opinto-oppaan mukaan (Kalmari 2005)

Ajankohta	Opintokokonaisuus	Laajuus	
1. lukukausi Perusopinnot	Ammattiin oppimien perusteet (AOP)	22 op	Sisältää työelämään tutustumisen 3 op (Pieksämäen toimipaikka)
Perusopinnot	Tutkimus ja kehittäminen (TK)	8 op	
2. lukukausi Ammattiopinnot 1	Toimintakyvyn tukeminen (TT)	30 op	Sisältää harjoittelun 12 op
Opinnäyte- ja tutkimusmenetelmät OTT (2. - 7. lukukausi)		15 op	
3.-4. lukukausi Ammattiopinnot 1	Lapsuus ja nuoruus (LN) Mielenterveys ja päihteet (MP) Osallisuus ja sosiaalinen tuki (OS) Vammaisuus (VAM) Vanhuus (VAN)	30 op	- Hopsinsa mukaan opiskelija valitsee näistä kaksi ja suorittaa ne yleensä peräkkäisinä lukukausina 3. ja 4. - Kukin opintokokonaisuus sisältää harjoittelun 12 op
5. lukukausi Ammattiopinnot 1	Monikulttuurinen ammatillisuus (MK)	22 o	Sisältää harjoittelun 12 op
	Vapaasti valittavat opinnot	7 - 8 op	
6 lukukausi Ammattiopinnot II	Työ, työyhteisöt ja johtaminen	30 op	Sisältää harjoittelun 15 op
7 lukukausi	Vapaasti valittavat opinnot:	7 - 8 op	Vapaasti valittavat opinnot opiskelija suorittaa hopsinsa mukaan. Opiskelija voi vapaasti valittavina suorittaa ammattiopinnoista esimerkiksi PYN ja/ tai MEN ja/ tai YVN. Hän voi myös hyödyntää virtuaaliammattikorkeakoulun valikkoa tai Diakin omia erikseen järjestettäviä vapaasti valittavia opintoja. Myös muut suoritukset ovat mahdollisia mm. avoimen yliopiston opinnot.
	Projektit ja yrittäjyys (PY) / Media (ME) / Yhteisöviestintä (YV)	8 op	
	(Opinnäyte- ja tutkimusmenetelmät OTT)	(15 op)	

opintokokonaisuus läpäisee koko polun 2.- 7. lukukausina. On myös huomattava, että jos opiskelija on hopsissaan sisällyttänyt lastentarhaopettajakelpoisuuden tutkintoonsa, se edellyttää tiettyjä valintoja polkuun.

Seuraavassa ns. COOP HOUSE -mallissa on kuvattu, miten yrittäjyysopinnot on mahdollista sisällyttää sosionomin polkuun. Perusratkaisuja ovat verkko-opiskelu, harjoittelu sekä opiskelijaosuuskunta työelämän oppimisympäristönä. Luvussa 2 kuvataan lähemmin projektin aikana saatuja käytännön kokemuksia. Mallissa osoitetaan, että Diakonia-ammattikorkeakoulussa sosionomin opinnoissa voidaan yrittäjyyskasvatus aloittaa jo opintojen alusta ja tehdä hyvinvointialan yrittäjyys näkyväksi ja mahdolliseksi urasuunnittelussa.

KUVIO 1. COOP HOUSE – yrittäjyys- ja osuustoiminta sosionomin opintopolussa

Projektin aikana ensimmäisen lukukauden *Ammattiin oppimisen perusteissa (AOP)* toteutettiin *Yrittäjyys- ja osuustoiminnan* verkkokurssi neljä kertaa. Toteutus ja arvioinnit on kuvattu luvussa 2.1.2. Seuraavan kerran em. verkkokurssi toteutetaan keväällä 2007. Verkkokurssin lisäksi kaikille opiskelijoille pidettiin osuuskuntainfo, jossa kerrottiin ensimmäisen kerran Opiskelijaosuuskunta Tukevasta.

Yrittäjyysopintojen näkökulmasta harjoittelun kehittämisen yhtenä painopisteenä tulee olla laadukkaitten yhteistyösopimusten aikaansaaminen yksityisten ja osuustoiminnallisten sosiaali- terveys- ja hyvinvointialan yritysten kanssa. Toisena lukukautena *Toimintakyvyn tukeminen* -opintokokonaisuuteen (TI) kuuluu 12 opintopisteen laajuinen harjoittelu. Myös seuraavien lukukausien ammattiopintoihin liittyy 12 -15 op harjoittelujaksot. Tavoitteena on, että yrittäjyydestä ja/tai osuustoiminnasta kiinnostunut opiskelija voi tehdä vähintään yhden harjoittelujaksonsa yksityisyrittäjä/ osuustoiminnallisessa yrityksessä. Pellervo-seuran uusosuus-toiminnan palvelusivujen (Wuokko) mukaan Suomessa on tällä hetkellä sosiaali-, terveys ja hyvinvointialan osuuskuntia on 77 kappaletta. Näistä 10 on päiväkotia, 35 hoiva-alan yrityksiä ja 32 muita, yleensä monialaisia hyvinvointialan osuuskuntia.

Monikulttuurinen ammatillisuus -opintokokonaisuus (MK) sisältää 15 op harjoittelujakson. Opiskelija voi suorittaa sen joko kotimaassa tai ulkomailla. Co-op Polytechnics -projektin aikana saatiin solmittua yhteistyösopimus italialaisen ConSolida sosiaalisten yritysten kattojärjestön kanssa (ks. luku 2.5).

Yrittäjyysnäkökulma tai osuustoiminta ei ole juurikaan tullut esille Diakonia-ammattikorkeakoulussa tehdyissä opinnäytetöissä (OTT). Näitten näkökulmien esille nostamiseen ei sinällään ole mitään estettä.

Esim. Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten tehdyssä oppaassa korostetaan yhteisöllisyyttä ja alueellista yhteistyötä:

Diakin opetus- ja tutkimus- ja kehittämistoiminnan kantavana teemana on yhteisöllisyyden tukeminen. Diakin toiminnassa kunnioitetaan kunkin alueen omia kehittämistavoitteita riippumatta siitä, onko kyse paikallisista vai globaaleista kehittämishankkeista. Myös opinnäytetöiden toivotaan tukevan Diakin omaksumaa yhteisöllistä näkemystä; tutkitaan ja kehitetään niitä toimia, jotka lisäävät yhteisöjen elinvoimaisuutta (Kuokkanen ym. 2005)

Yksi opinnäytetyön keskeisistä periaatteista on, että se on työelämälähtöinen. Opinnäytetyön lähtökohtien tulee myös olla konkreettisia sekä tilaajan että opiskelijan kannalta. Ensisijaisesti työn tulee olla integroituna projekteihin tai harjoitteluun. Opinnäytetyö on myös mahdollinen väylä työllistymiseen. (Kuokkanen ym. 2005, 22 - 27.) Opiskelijalla tulee olla mahdollisuus sisällyttää opintopolkuunsa sekä harjoittelua osuustoiminnallisessa yrityksessä että myös opinnäytetyön tekemiseen ko. yritykseen. Opinnäytetyön ohjauksen kannalta tämä todennäköisesti edellyttää sitä, että joku tai jotkut opettajat sitoutuvat juuri tämän tyyppisten opinnäytetöitten ohjaukseen ja teemaseminaarien pitämiseen. Opettajalla tulee silloin olla paitsi myönteinen asenne yrittäjyyttä kohtaan myös sisällön asiantuntemusta sekä yrittäjyydestä että osuustoiminnasta.

Työ, työyhteisöt ja johtaminen (TTJ) 30 op on pakollinen opintokokonaisuus sosiaali- ja kasvatustieteiden suuntautumisvaihtoehdossa. Se sijoittuu opintojen loppuvaiheeseen, yleensä kuudenteen eli toiseksi viimeiseen lukukauteen. Sosionomipolussa on ollut mahdollista, että opiskelija kohtaa yrittäjyyteen liittyvät kysymykset ensimmäistä kertaa vasta kolmantena lukuvuonna. Silloin asennekasvatuksen ja urasuunnittelun näkökulmasta ollaan auttamattomasti myöhässä. Haasteena onkin, että urasuunnittelu saadaan alkuun jo aikaisemmissa opintokokonaisuuksissa ja että TTJ:n sisältö suunnitellaan siten, että se tukee myös yrittäjyyttä opiskelijan uravalintana.

Parin viime vuoden aikana *Projektit ja yrittäjyys*-opintokokonaisuuden (PY) opiskelijat ovat voineet suorittaa ko. opintokokonaisuuden yrittäjyysosion myös verkko-opintoina. Tämä on antanut lisää joustoa näitten opintojen suorittamisaikatauluun. Projektin aikana PY-opintokokonaisuutta kehitettiin myös niin, että Osuuskunta Tukevassa opiskelijat voivat suorittaa sen nauhamaisesti koko opiskeluprosessinsa aikana. Seuraavana pedagogisena haasteena on *Projektit ja yrittäjyys* -opintojen nauhamainen mahdollistaminen kaikille opiskelijoille osana aitoja työelämän oppimisympäristöjä. Kuten jo luvussa 2.1.2. todettiin, haasteena on myös viedä verkko-opintokokonaisuus virtuaaliammatti-korkeakoulun tarjontaan.

3.3 Miten tulevaisuus turvataan?

Ensimmäiset askeleet COOP HOUSEn, yrittäjyyspolun rakentamiseen Diakonia-ammattikorkeakoulussa on otettu, ja näitten kokemusten perustel-

la voidaan todeta, että ”talon rakentaminen” ei ole mahdotonta, mutta sen jalostaminen edellyttää, että:

- Diakonia-ammattikorkeakoululla on kirjoitettu yrittäjyysstrategia
- Diakin eri yksiköitten välinen ja yksiköitten sisäinen yrittäjyysasenne on myönteinen
- Yrittäjyys nähdään tasavertaisena uravaihtoehtona opetuksessa
- Yrittäjyys sisällytetään kaikkeen opetukseen läpäisyperiaatteella
- Yrittäjyydestä kiinnostuneille opiskelijoille tarjotaan siihen mahdollisuuksia jo opiskeluaikana
- Jatko- ja täydennyskoulutuksessa lisätään yrittäjyysopintoja
- Opettajien yrittäjyyskoulutukseen panostetaan
- Monialaista yrittäjyyspedagogiikkaa kehitetään yhteistyössä t & k -toiminnan kanssa

4. CO-OP POLYTECHNICS HANKKEEN ARVIOIMINEN

4.1 IKKU-malli Co-op Polytechnics -projektin arvioinnissa

Projektin toimintaa arvioitiin sen puolella välissä ja lopussa. Väliarvioinnin suorittivat projektiin osallistuvat toimijat: opettajat ja johtoryhmän jäsenet sekä käytännön osuustoiminnan ja yhteisötalouden toimijat. Väliarvioinnista tuotettiin väliarviointiraportti 1.1.2004 – 9.8.2005, joka esiteltiin hankkeen ohjausryhmässä elokuussa 2005. Loppuarvioinnissa ovat mukana edellisten lisäksi osuustoimintaan ja yhteisötalouteen osallistuneet opiskelijat. Arvioinnissa hyödynnetään eri tahoilta kerättyä palautetta. Keskeiseksi arviointivälineeksi otettiin ns. IKKU-malli.

IKKU–vaikuttavuusmalli on syntynyt ESR-ennakoinnin arviointiprojektin jälkeisen metaevaluoinnin tuloksena ja se tarjoaa myös yksittäiselle projektille jo sen elinkaaren alussa ”ikkunan”, jolla jäsentää toiminnan odotettuja vaikutuksia/vaikuttavuutta (Pirttilä & Pääkkö 2002, 161 - 163). Pirttilä ja Pääkkö (2002, 161) esittävät, että projektien vaikutus voi olla laadultaan erilaista. Siten projektien ja projektiohjelmien yhteiskunnallista aktuaalista vaikutusta ja potentiaalista vaikuttavuutta on hyvä arvioida neliulotteisesti.

IKKU-mallin mukaan vaikuttavuus voi olla:

- instrumentaalista (hanke voi toimia päätöksenteon apuvälineenä ja vaikuttaa toiminnan kehittämiseen)
- käsitteellistä (hanke voi välillisesti valistaa käytännön toimijoita ja muuttaa kentän toimijoiden ja päätöksentekijöiden käsitteellistä toimintakehikkoa)
- konsultatiivista (hanke ohjaa muutosta, tämä edellyttää analyysia ja jatkuvaa vuorovaikutusta käytännön toimijoiden kanssa)
- uskoa luovaa (hanke voi vahvistaa käytännön toimijoiden uskoa omaan toimintaan ja vahvistaa sitä.) (Pirttilä & Pääkkö 2002, 161-162.)

4.2 Johto- ja ohjausryhmän antama arviointi

Hankkeen *johto- ja ohjausryhmän* jäsenille lähetettiin palautteen kokoamista ja hankkeen loppuarviointia varten Webropol-ohjelmalla tehty tietokoneella täytettävä kysely. (Liitteenä 3 kysymykset ja annettujen vastausten tulokset.) Kyselyssä selvitettiin hankkeen vaikuttavuutta IKKU-mallin pohjalta laadituilla kysymyksillä. Kysely lähetettiin kaikkiaan 22 henkilölle ja vastanneita oli 12 (54,5 %). Vastausvaihtoehtoina kysymyksissä oli viisiportainen asteikko 1 - 5, jossa yksi kuvaa kysyttyä asiaa olevan paljon, asian olevan hyvin tai tärkeä ja viisi ei lainkaan tai asian olevan huonosti tai ei lainkaan tärkeä. Keskimääräinen vaihtoehto oli näissä asteikollisissa kysymyksissä: en osaa sanoa.

Tuloksia tarkasteltaessa on syytä huomioda, että osa johto- ja ohjausryhmän jäsenistä on ollut mukana toiminnassa vain osan aikaa tai on ollut toiminnassa mukana vain satunnaisesti. Ainakin kaksi ilmoitti tästä johtuen, että ei voi osallistua kyselyyn. Hankkeen toimijoille lähetettiin oma Webropol-kyselynsä ja osa toimijoista on myös johto- tai ohjausryhmän jäseniä, mutta ovat kuitenkin mukana vain johto- ja ohjausryhmälle lähetetyssä kyselyssä. Kaikki 12 johto- ja ohjausryhmän kyselyyn vastannutta vastasi jokaiseen asteikolliseen kysymykseen.

Kyselyn tulosten mukaan usko yrittäjyyden ja/tai osuustoiminnan mahdollisuuksiin hyvinvointipalvelujen tuottamisessa oli lisääntynyt paljon kolmella vastanneista ja melko paljon kahdeksalla. Yksi valitsi vaihtoehdon ”en osaa sanoa”. Oman motivaation lisääntymiseen yrittäjyys ja osuustoiminta opintojen kehittämisessä ja suunnittelussa katsoo viisi vastanneista olleen paljon merkitystä, viisi melko paljon, kaksi ei osannut vastata ja yhden mielestä merkitystä oli melko vähän. Tähän kysymykseen oli joku vastaajista valinnut kaksi vaihtoehtoa. Näiden kysymysten voidaan katsoa liittyvän hankkeen *uskoa luovaan vaikuttavuuteen*.

Konsultatiivista vaikuttavuutta selvitettiin kysymällä uusien yhteyksien luomista omassa työssä eri yhteistyökumppaneihin. Lisäksi selvitettiin arviota vuorovaikutuksen sujumisesta hankkeessa mukana olevien henkilöiden kanssa yleensä ja hankkeiden sekä eri toimijatahojen välillä.

Uusia yhteyksiä oli luonut paljon vastaajista kaksi, melko paljon viisi, yksi ei osannut sanoa ja neljän mielestä uusia yhteyksiä oli luotu melko vähän. Vuorovaikutus hankkeessa mukana olevien henkilöiden kanssa oli suurim-

man osan (n=10) mielestä sujunut erittäin hyvin ja kahden mielestä melko hyvin.

Hankkeen ja eri toimijatahojen välistä vuorovaikutusta arvioi kuusi vastaajaa hyväksi, viisi melko hyväksi ja yksi ei osannut sanoa. Vaikuttaakin siltä että hankkeen myötä syntyneisiin yhteyksiin, vuorovaikutukseen toimijoiden välillä sekä eri toimijatahojen välillä oltiin tyytyväisiä. Myös kansainväliset yhteydet ja uudet yhteistyömahdollisuudet tulevaisuudessa yli hankera-jojen koki seitsemän vastaajista tärkeiksi ja viisi melko tärkeiksi.

Instrumentaalista vaikuttavuutta selvitettiin kysymällä sitä, miten merkitykselliseksi hanke ja siinä toimiminen on koettu yrittäjyyden ja osuustoiminnan kehittämiseksi. Kolmen mielestä se oli hyvin merkityksellinen ja yhdeksän mielestä melko merkityksellinen. Hankkeen myötä syntyneitä ajatuksia, ideoita ja mahdollisia verkostoja koki voivansa hyödyntää uusista hankkeista ja yhteistyömuodoista päätettäessä kaksi vastanneista paljon ja viisi melko paljon. Yksi ei osannut sanoa ja neljän mielestä hyödynnettävyyttä oli melko vähän.

Lisäksi selvitettiin sitä, ovatko vastaajan *käsitykset* yrittäjyydestä ja osuustoiminnasta muuttuneet hankkeen myötä. Tässä vaihtoehtoina olivat kyllä tai ei. Puolet vastaajista katsoi käsitystensä muuttuneen ja puolen mielestä ei. Ne, jotka vastasivat käsitystensä muuttuneen, kommentoivat avoimessa tarkentavassa kysymyksessä muutosta siten, että käsitykset olivat muuttuneet myönteisimmiksi tai usko yrittäjyyteen ja osuustoiminnan mahdollisuuden olivat lisääntyneet. Siten uskon vahvistuminen ja käsitysten muuttuminen voivat kulkea rintarinnan.

Koko hankkeen arvioi saavuttaneen sille asetetut tavoitteet hyvin yhdeksän vastanneista ja kolme melko hyvin. Hankkeen myötä kaksi vastaajaa koki juurtuneen paljon hyviä käytäntöjä yrittäjyyden ja osuustoiminnan opetuksessa ja kehittämisessä ja seitsemän vastaajaa melko paljon. Kolme ei osannut sanoa kantaansa.

Jatkossa omassa työssään arveli neljä vastannutta toimivansa yrittäjyyden ja osuustoiminnan parissa paljon ja neljä melko paljon, kolme ei osannut vastata ja yksi arveli että ei ole työssään jatkossa lainkaan tekemisessä yrittäjyyden ja osuustoiminnan parissa.

Kyselyn viimeisenä kysymyksenä oli avoin kysymys, jossa pyydettiin muuta palautetta tai kommenttia. Tähän vastasi kaikkiaan yhdeksän henkilöä. Vastauksissa todettiin, että projektinvetäjät ovat toimineet tavoitteellisesti

sekä tarmokkaasti ja he ovat saaneet paljon aikaiseksi. Lisäksi koulutusorganisaatioiden keskinäisen yhteistyön nähtiin kehittyneen kohti kumppanuutta ja kaikkien osallistujatahojen nähtiin lähentyneen toisiaan yrittäjyysnäkökulmasta. Myös hankkeen toimijoiden innokkuutta, asioihin perehtymistä ja asiantuntijuutta kiiteltiin. Yhdessä vastauksessa tosin toivottiin että oppilaitosten yhteistyötä vielä kehitettäisiin ja huolehdittaisiin opettajien tiedon tarpeen tyydyttämisestä. Osuustoiminnasta myös toivottiin entistä merkittävämpää taloudellisen toiminnan muotoa, jolla voitaisiin vastata niin haja-asutusalueiden palveluiden tuottamiseen kuin kehitysmaiden taloudellisen toimeliaisuuden virittämiseen.

Vastauksista välittyi kokonaisuutena myönteinen kuva hankkeen myötä syntyneistä yhteistyöverkostoista sekä osuustoiminnan ja yrittäjyyden mahdollisuuksista. Hankkeella näyttää olleen vaikuttavuutta vastaajien mielestä monellakin saralla.

4.3. Toimijoiden antama arviointi

Kaikkiaan 13 hankkeessa toimineelle henkilölle lähetettiin myös kysely (liitteenä 3 kysymykset ja annettujen vastausten tulokset), johon vastasi 11 henkilöä (84,6 %). Kyselylomake noudatteli pitkälti hankkeen johto- ja ohjausryhmälle lähetettyä kyselyä, joskin hankkeen toimijat ovat olleet ehkä selkeämmin kytköksissä oppilaitosten osuustoiminnan ja yrittäjyyden opetuksen kehittämisessä sekä suunnittelussa, joten tätä koskevia kysymyksiä lisättiin mukaan.

Toimijoista kaksi vastasi hankkeen *lisänneen uskoa* yrittäjyyden/osuustoiminnan mahdollisuuksiin hyvinvointipalvelujen tuottamisessa paljon, kahdeksan melko paljon ja kaksi ei osannut sanoa. Yksi vastaajista oli valinnut tähän kysymykseen kaksi eri vastausvaihtoehtoa. Myös *motivaation* koki yksi vastaajista lisääntyneen paljon yrittäjyys- ja osuustoimintaopintojen kehittämisessä ja suunnittelussa, viisi melko paljon ja viisi ei osannut sanoa.

Verkostoitumista selvitettiin kaikkiaan neljällä eri kysymyksellä. *Uusia yhteyksiä* omassa työssään eri yhteistyökumppaneihin oli vastaajista luonut viisi melko paljon ja kaksi ei osannut sanoa. Kolme oli sitä mieltä että uusia yhteyksiä oli syntynyt melko vähän ja yhden mielestä ei lainkaan. *Vuorovaikutuksen sujumista yleensä hankkeessa mukana olevien henkilöiden kanssa* kuvasti erittäin hyväksi kuusi vastaajaa, melko hyväksi neljä ja yksi ei osannut sanoa.

Eri *hankkeiden ja toimijoiden välisen vuorovaikutuksen* oli kokenut hyväksi kaksi vastaajaa, melko hyväksi kuusi ja kolme ei osannut sanoa. Huomattavaa on se, että yksikään vastaaja ei luonnehtinut vuorovaikutusta hankkeessa mukana olevien henkilöiden eikä eri hankkeiden ja tahojen välillä huonoksi tai edes melko huonoksi.

Kysymykseen *kansainvälisten yhteyksien ja uusien yhteistyömahdollisuuksien* tärkeydestä yli hankerajojen tulevaisuudessa vastasi poikkeuksellisesti kymmenen henkilöä. Heistä kolme koki ne tärkeiksi, kuusi melko tärkeiksi ja yksi ei osannut sanoa.

Hankkeen ja siinä toimimisen merkityksellisyyttä yrittäjyyden ja osuustoiminnan (opetuksen) kehittämiseksi selvitettiin myös. Seitsemän vastaajaa piti hanketta ja siinä toimimista hyvin merkityksellisenä, kolme melko merkityksellisenä ja yksi ei osannut sanoa.

Käsityksen muuttumista yrittäjyydestä ja osuustoiminnasta kysyttiin kysymyksellä, onko käsityksesi yrittäjyydestä ja osuustoiminnasta muuttunut hankkeen myötä. Vastausvaihtoehtoina tähän kysymykseen oli: on ja ei. Neljä henkilöä vastasi ”on” ja seitsemän ”ei”. Muutosta tarkentavaan avoimen kysymyksen vastasi kaksi henkilöä joista toinen ilmaisi käsityksensä muuttuneen aikaisempaa realistisemmaksi ja toinen positiivisemmaksi.

Hankkeen tavoitteiden saavuttamista kysyttäessä viisi vastaajaa arvioi hankkeen saavuttaneen sille asetetut tavoitteet hyvin, neljä melko hyvin ja kaksi ei osannut sanoa. Hankkeen myötä arvioi juurtuneen hyviä käytäntöjä yrittäjyyden ja osuustoiminnan opetuksessa ja kehittämisessä kolme paljon ja neljä melko paljon, neljä ei osannut sanoa. Vastanneista yksi arvioi jatkossa toimivansa työssään paljon yrittäjyyden ja osuustoiminnan parissa, viisi melko paljon, kaksi ei osannut sanoa ja kolme melko vähän.

Kyselyllä haluttiin myös selvittää toimijoilta sitä, miten hankkeen myötä kehitetyt yrittäjyys ja osuustoiminta-opinnot sopivat oppilaitoksen opintojen kokonaisuuteen. Osa vastaajista toimii omassa työssään koulutuksen kehittämisen, suunnittelun ja toteutuksen saralla, joten heillä on pohjaa näitä kysymyksiä arvioida. Viiden vastannen mielestä opinnot sopivat oppilaitoksen opintojen kokonaisuuteen hyvin, kolmen melko hyvin ja kolme ei osannut sanoa. Kyselyssä selvitettiin myös miten vastaajat arvioivat opiskelijoiden sisäistäneen opintojen myötä tulleista yrittäjyyden ja osuustoiminnan keskeisiä ideoita. Yksi vastasi hyvin, seitsemän melko hyvin ja kolme ei osannut sanoa.

Kyselyllä selvitettiin lisäksi sitä kuinka hyvin ko. opintoja voidaan hyödyntää täydennyskoulutuksessa tai korkeakoulututkinnoissa (jos vastaaja on ollut mukana erikoistumisopintojen kehittämisessä tai opetuksessa). Tähän vastasi vain yhdeksän henkilöä, joista kaksi arveli hyödynnettävyyttä olevan paljon, kolme melko hyvin ja neljä ei osannut sanoa. Opintojen hyväksiluetavuutta eri oppilaitoksissa oli vaikeampi arvioida, sillä kahdeksan vastaaneista ei osannut sanoa ja kolmen mielestä opinnot ovat hyväksiluettavissa melko hyvin.

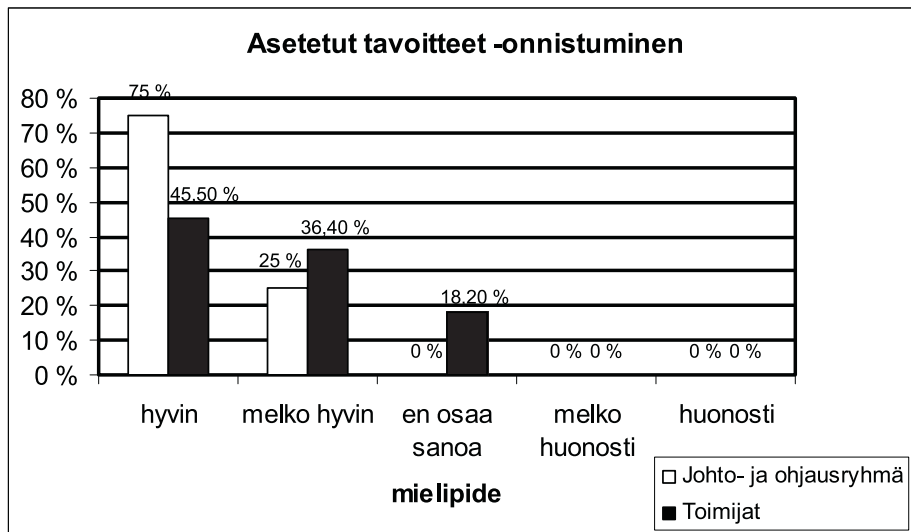
Viimeiseen avoimeen kysymykseen tuli kahdelta vastaajalta kommentti. Projektia pidettiin hyödyllisenä oppimiskokemuksena sekä opettajille että opiskelijoille ja projektin myötä osuustoiminnan idea on avautunut hyvin.

4.4 Tulosten yhteenveto

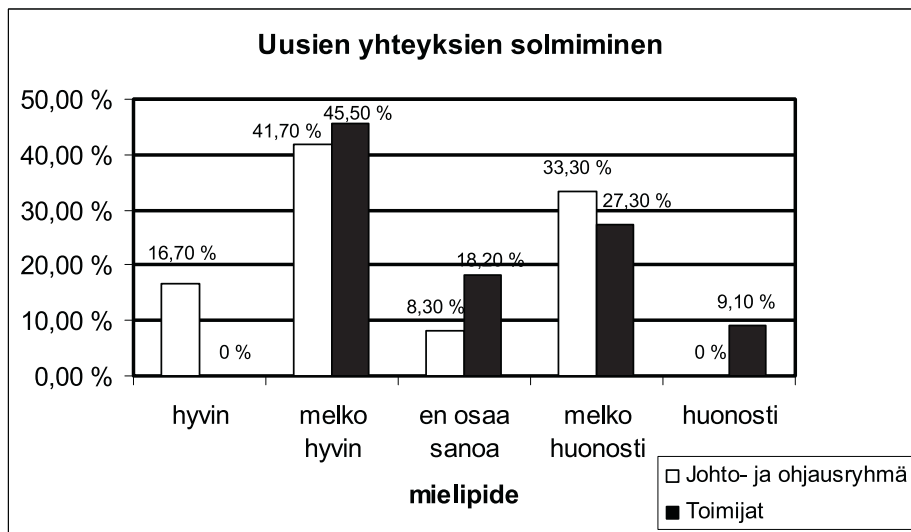
Kun sekä toimijoilta että ohjaus-johtoryhmältä saatuja tuloksia verrataan toisiinsa, ovat ne pitkälti samansuuntaisia. Johto- ja ohjausryhmän jäsenet ovat kuitenkin antaneet hieman myönteisempiä vastauksia kautta linjan (ks. seuraavat kuvat 1 ja 2).

Näiden kyselyjen vastausten perusteella voidaan sanoa, että hankkeella on ollut merkitystä niin verkostojen muodostumisessa, yhteistyön vahvistumisessa kuin osuustoiminnan ja yrittäjyyden opetuksessa ja kehittämisessä.

Vaikuttavuuden lajit luonnollisestikin usein kietoutuvat ajallisesti ja jonkin verran myös sisällöllisesti toisiinsa ja jokainen vaikuttavuuden laji voi vuorostaan projektin edetessä painottua enemmän kuin toinen. Täytyy myös muistaa se, että usein projektin vaikuttavuus tulee näkyviin vasta viiveellä – osa vasta projektin päättyttyä. Hankkeen myötä on kuitenkin selvästi päästy alkuun, ja projektilla on ollut vaikuttavuutta kaikilla IKKU-mallin mukaisesti arvioituilla osa-alueilla.

KUVIO 1. Asetettujen tavoitteiden saavuttaminen

KUVIO 2. Uusien yhteyksien solmiminen.

5. MITEN KYNTTILÄN VALO SAADAAN LEVIÄMÄÄN?

Co-op Polytechnics -projektin jälkeen on haasteena saada kokemukset leviämään ja yrittäjyyskasvatus käytännöksi ammattikorkeakouluihin. Projektin ohjaus- ja johtoryhmät tiivistivät yhteisessä viimeisessä kokouksessa tulevaisuuden haasteiksi:

- Uusien ideoiden muuttuminen jokapäiväiseksi toiminnaksi vaatii pitkän ajan. On varauduttava jopa kymmenien vuosien kehittämistyöhön. Onko nykyajan muutosvauhdissa varaa tähän?
- Diakonia-ammattikorkeakoululla on yli kymmenen vuoden ajan ollut haasteena verkostoammattikorkeakoulun rakentaminen. Yksiköistä nousevien uusien ideoiden vieminen koko verkostoon on ollut ja on koko ajan haasteena. Työmäärää, jota tämän projektin tulosten eteenpäin vieminen ammattikorkeakoulujen laajaan verkostoon vaatii, ei voi edes arvioida.
- Koulutuksen kentällä olevat erilaiset rahoitusratkaisut vaikuttavat opetuksen kehittämiseen. Co-op Polytechnics -projektissa erikoistumisopintojen avulla päästiin hyvin kiinni alueelliseen kehittämistyöhön. Tulevaisuudessa erikoistumisopintotyyppinen rahoitus voi muuttua. On pystyttävästi joustavasti löytämään muita väyliä kehittämistyöhön – esim. lisäkoulutus ja avoimen ammattikorkeakoulun opetus.
- Yksi suuri haaste on ammattikorkeakoulujen opetushenkilöstö. Miten saadaan opetushenkilöstö innostumaan ja miten saadaan päivitettyä heidän osaamisensa? Yrittäjyyskasvatus ja -osaaminen on saatava mukaan opettajakoulutukseen ja täydennyskoulutuksen avulla on tarjottava jo työssä oleville opettajille mahdollisuus päivittää tietonsa.

On toivottavaa, että tämä julkaisu avaa osaltaan keskustelua yrittäjyydestä ja yrittäjyyskasvatuksen pedagogiikasta ammattikorkeakoulujen erilaisissa

verkostoissa. Tästä julkaisusta otetaan 500 kappaleen painos, jota saa kaikki ammattikorkeakoulut ilmaiseksi käyttöönsä. Teos ilmestyy myös verkkojulkaisuna Diakonia-ammattikorkeakoulun www-sivuilla (<http://www.diak.fi/julkaisutoiminta>).

LÄHTEET

Akkanen, Riku-Matti. 2004. Osuustoiminnan hetki astua esiin - Kunnalliset palvelut murroksen kourissa. *Osuustoiminta* 95 (1), s. 49-50.

Alamäki, Ari & Luukkonen, Jussi. 2002. *eLearning : osaamisen kehittämisen digitaaliset keinot : strategia, sisällöntuotanto, teknologiat ja käyttöönotto*. Helsinki : Edita.

Ammattikorkeakoulujen yritysstrategia. 2006. Helsinki : Arene. Viitattu 22.1.2007 <http://www.arene.fi/toiminta/arene%20dokumentit/ARENE%20yrittajyysstrategia.pdf>.

Asunta, Hanna-Leena & Holopainen, Tuulikki (toim.). 2003. *Osuuskunnan perustajan opas*. Helsinki : Pellervo.

Auvinen, Pekka. 2006. Kompetenssianalyysin tulokset ja opetussuunnitelmien uudistustyön eteneminen ammattikorkeakouluissa. Alustus ECTS-projektin päätösseminaarissa 17.5.2006. Viitattu 23.1.2006
<http://www.ncp.fi/ects/seminaarit/ECTS-projektin%20tulosten%20yhteenvedo%2017052006.ppt>. Tuloste tekijöillä.

Defourny, Jacques. 2001. Introduction. From Third Sector to the Social Enterprise. Borzaga, Carlo & Defourny, Jacques (eds.) *The Emergence of Social Enterprise*. London : Routledge, s. 1 – 28. Viitattu 3.12.2006 <http://site.ebrary.com>.

Finnvera. Oletko luonteeltasi yrittäjä. Viitattu 3.12.2006 <http://www.finnvera.fi/index.cfm?id=1501>.

Hyvinvointipalvelujen teemaryhmä & Virpi Lemponen (toim.). 2004. *Hyvinvointipalvelujen hyvät käytännöt maaseudulla*. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. Julkaisuja 3/2004. Helsinki : Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. Viitattu 15.12.2006 http://www.maaseutupolitiikka.fi/Julkaisut/Julkaissut_2004/YTR_julkaisu_3_2004.pdf.

Itä-Suomi-ohjelma, helmikuu 2005. Itäisen Suomen suuret tulevaisuuden kysymykset -projektin loppuraportti. Etelä-Savon maakuntaliiton julkaisu 64 / 2005. Mikkeli : Etelä-Savon maakuntaliitto. Viitattu 15.12.2006 <http://www.esavo.fi/tulevaisuus/docs/itasuomiohjelma.pdf>.

Kalmari Arja, Koistinen, Paula, Sorjonen, Sari, Uusipaikka, Sanna & Rantanen, Eija. 2005. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Opinto-opas 2005 - 2006. Helsinki : Diakonia-ammattikorkeakoulu. Viitattu 23.1.2006 http://www.diak.fi/files/diak/Diaktori/Opas_06_07_korjattu_netti.pdf.

Kotila, Hannu & Mutanen, Arto (toim.). 2004. Tutkiva ja kehittävä ammattikorkeakoulu. Helsinki : Edita.

Kuokkanen, Ritva, Kivirinta, Mervi, Määttänen, Jukka & Ockenström, Leena. 2005. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Diakonia-ammattikorkeakoulu. C. Katsauksia ja aineistoja. 9. Helsinki : Diakonia-ammattikorkeakoulu. Viitattu 15.12.2006 http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Muut_PDF/C_9_Kohti_tutkivaa_031.pdf.

Laurinkari, Juhani. (2004) Osuustoiminta : utopiasta kansainvälisen yrittämisen muodoksi. Helsinki : Pellervo.

Leinonen, Niina, Partanen, Timo & Palviainen, Petri. 2002. Tiimiakatemia. Tositarina tekemällä oppivasta yhteisöstä. Jyväskylä : PS-Kustannus.

Lindberg, Jukka & Tolonen, Mervi. 2005. Vastavalmistuneiden urapolut. Vuosina 2003 – 2004 valmistuneiden Talentian jäsenten sijoittuminen työelämään. Helsinki : Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Viitattu 10.12.2006 http://www.talentia.fi/files/1656_Urapolut2005.pdf.

Nouko-Juvonen, Susanna, Ruotsalainen, Pekka & Kiikkala, Irma (toim.). 2000. Hyvinvointivaltion palveluketjut Helsinki : Tammi.

Opetusministeriö. 2004. Yrittäjyyskasvatuksen linjaukset ja toimenpideohjelma. Opetusministeriön julkaisuja 2004. 18. Helsinki : Opetusministeriö. Viitattu 15.12.2006 <http://www.ktm.fi/files/14463/yrittajyyskasvatus.pdf>.

Osuuskunta Tukeva. 2006. Säännöt.

- Perttilä, Kerttu ym. 2004. Kuntien hyvinvointikertomus : hankkeen loppuraportti. Aiheita Stakes, 7/2004. Helsinki : Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Pirttilä, I. & Pääkkö, E. 2002. IKKU – ikkuna projektien ja ohjelmien vaikuttavuuteen. Teoksessa Sivonen, S. (toim.) Yhteisö kehittämisen kentällä. Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja Sarja B, n:o 20, Joensuu : Joensuun yliopistopaino.
- Sallila, Pekka & Malinen, Anita (toim.) 2002. Opettajuus muutoksessa. Aikuiskasvatukseen vuosikirja 43. Helsinki : Kansanvalistusseura
- Salminen, Hannele & Kajaste, Matti (toim.). 2005. Laatu, innovatiivisuutta ja proaktiivisuutta. Ammattikorkeakoulujen koulutuksen laatuyksiköt 2005 – 2006. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 3/2005. Helsinki : Korkeakoulujen arviointineuvosto. Viitattu 15.12.2006 http://www.kka.fi/pdf/julkaisut/KKA_305.pdf
- Skyttä, Hanna 2006. Yhteisöllinen yrittäjyys työllistymismuodoksi - Pieksämäen seudulla työnhakijoina olevien sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten näkemyksiä yrittäjyydestä. Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Pieksämäen yksikkö. Viitattu 15.12.2006 http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Pieksamaki2006/skyttahanna.pdf.
- Wilska, Terhi-Anna.(toim.) 2004. Oman elämänsä yrittäjät. Nuorisobarometri 2004. Helsinki : Opetusministeriö. Viitattu 15.12.2006 <http://www.minedu.fi/nuora/julkaisut/barometri2004.pdf>.
- Wuokko – tietoa ja palveluita uusosuustoimintaa. Helsinki : Pellervo. Viitattu 23.1.2007 <http://www.pellervo.fi/wuokko/okunnat/index.htm>.

Osuustoiminnan ja yhteisötalouden opintoja ammattikorkeakouluissa:

- ▶ perusopinnoissa
- ▶ erikoistumisopinnoissa
- ▶ lisäkoulutuksessa

Ota yhteyttä ja kysy lisää!

Diakonia-ammattikorkeakoulu Pieksämäen yksikkö

Projektipäällikkö Eija Rautasalo
Huvilakatu 31, 76130 Pieksämäki
Puh. 040 869 6038, 020 160 6328
Faksi 020 160 6343
Sähköposti: eija.rautasalo@diak.fi
www.diak.fi

Mikkelin ammattikorkeakoulu

Projekti suunnittelija Tuula Tarhonen
Raviradante 16, 50100 Mikkelä
Puh. 040 842 0817, (015) 355 6675
Faksi (015) 355 6464
Sähköposti: tuula.tarhonen@mikkeliamk.fi

ITÄ-SUOMEN LÄÄNINHALLITUS
SIVISTYSOSASTO

OSUUSPANKKI

Poltatko
sinäkin
kynttilääsi
yksin?

Co-op Polytechnics

Voisitko harkita yhteisyrityttä?

- ▶ yhdessä on helpompaa olla rohkea ja yrittää
- ▶ yhteisöllinen yrittäminen on vaihtoehto yksinyrittäjämielelle
- ▶ parempaa elämänlaatua ja hyvinvointia voi tavoitella myös yhdessä

Osuuskunnat täydentävät ja monipuolistavat palveluja

- ▶ Suomessa tarvitaan lisää hyvinvointipalveluja tuottavaa yritystoimintaa
- ▶ osuustoiminnassa on kyse toimeentulon hankkimisesta yhteistoiminnallisesti
- ▶ osuustoiminta antaa myös vaikuttamismahdollisuuden elämänlaadun turvaamisessa

Liite 2. Erikoistumisopintojen palautelomake
Erikoistumisopintojen nimi:

Haluamme edelleen kehittää koulutustamme, täyttämällä lomakkeen olet mukana kehittämässä.

1. ARVIOINTI ERIKOISTUMISOPINTOJEN TOTEUTUMISESTA

Opintojen hyödyllisyys hyödytön	erittäin hyödyllinen	5	4	3	2	1
Opintojen sovellettavuus käytäntöön huono	erinomainen	5	4	3	2	1
Kouluttajien asiantuntemus huono	erinomainen	5	4	3	2	1
Järjestelyt huono	erinomainen	5	4	3	2	1
Opetusmateriaali huono	erinomainen	5	4	3	2	1
Lähipäivien määrä liian vähän	liian paljon	5	4	3	2	1

2. OPINTOJEN MERKITYS OMALLE TOIMINNALLE JA TOIMINNAN KEHITTÄMISELLE

a. Onko käsityksesi yrittäjyydestä/ osuustoiminnasta muuttunut opintojen aikana?

paljon 5 4 3 2 1 ei lainkaan

Jos on, niin miten?

b. Onko hanke on lisännyt verkostoitumistasi?

paljon 5 4 3 2 1 ei lainkaan

c. Onko opinnoillasi ja siihen liittyvällä kehittämistehtävällä ollut merkitystä omaan toimintaasi ja alan toimintojen kehittämiseen?

paljon 5 4 3 2 1 ei lainkaan

Jos on, niin millaista?

d. Onko koulutus lisännyt uskoasi yrittäjyyteen/ osuustoiminnan mahdollisuuksiin?

paljon 5 4 3 2 1 ei lainkaan

3. Missä koulutus onnistui?

4. Mikä olisi voinut olla toisin?

5. Miten opintoja tulisi kehittää:

6. Muita kommentteja:

KIITOS PALAUTTEESTASI JA HYVÄÄ SYKSYN JATKOA!

LIITE 3. Johtoryhmän ja ohjausryhmän vastaukset

1. Miten paljon hanke on lisännyt uskoasi yrittäjyyden / osuustoiminnan mahdollisuuksiin hyvinvointipalvelujen tuottamisessa?

	Kysymykseen vastanneet: 12 (ka: 1,8)	
(1.1) paljon	25 %	3
(1.2) melko paljon	66,70 %	8
(1.3) en osaa sanoa	8,30 %	1
(1.4) melko vähän	0 %	0
(1.5) ei lainkaan	0 %	0

2. Onko motivaatiosi hankkeen myötä lisääntynyt yrittäjyys ja osuustoiminta opintojen kehittämisessä ja suunnittelussa?

	Kysymykseen vastanneet: 12 (ka: 1,9)	
(2.1) paljon	41,70 %	5
(2.2) melko paljon	41,70 %	5
(2.3) en osaa sanoa	16,70 %	2
(2.4) melko vähän	8,30 %	1
(2.5) ei lainkaan	0 %	0

3. Kuinka paljon olet hankkeen myötä luonut uusia yhteyksiä omissa työssäsä eri yhteistyökumppaneihin?

	Kysymykseen vastanneet: 12 (ka: 2,6)	
(3.1) paljon	16,70 %	2
(3.2) melko paljon	41,70 %	5
(3.3) en osaa sanoa	8,30 %	1
(3.4) melko vähän	33,30 %	4
(3.5) en lainkaan	0 %	0

4. Miten mielestäsi vuorovaikutus hankkeessa mukana olevien henkilöiden kanssa on yleensä sujunut?

	Kysymykseen vastanneet: 12 (ka: 1,2)	
(4.1) erittäin hyvin	83,30 %	10
(4.2) melko hyvin	16,70 %	2
(4.3) en osaa sanoa	0 %	0
(4.4) melko huonosti	0 %	0
(4.5) huonosti	0 %	0

5. Millaisiksi olet kokenut eri hankkeiden ja toimijoiden (Co-op Studies, Co-op Polytechnics, Helsingin yliopiston, Kuopion yliopiston, Helsingin kauppakorkeakoulun Pienyrityskeskukseen, Diakonia-

	Kysymykseen vastanneet: 12 (ka: 1,6)	
(5.1) hyväksi	50 %	6
(5.2) melko hyväksi	41,70 %	5
(5.3) en osaa sanoa	8,30 %	1
(5.4) melko huonoksi	0 %	0
(5.5) huonoksi	0 %	0

6. Hankkeen myötä on syntynyt Italian osuustoimintayrityksiin yhteyksiä ja harjoittelupaikkoja. Millaisiksi koet kansainväliset yhteydet ja uudet yhteistyömahdollisuudet tulevaisuudessa yli hankerajojen.

	Kysymykseen vastanneet: 12 (ka: 1,4)	
(6.1) tärkeiksi	58,30 %	7
(6.2) melko tärkeiksi	41,70 %	5
(6.3) en osaa sanoa	0 %	0
(6.4) ei kovin tärkeiksi	0 %	0
(6.5) ei lainkaan tärkeiksi	0 %	0

7. Miten merkityksellinen hanke ja siinä toimiminen on mielestäsi ollut yrittäjyyden ja osuustoiminnan kehittämiselle?

	Kysymykseen vastanneet: 12 (ka: 1,8)	
(7.1) hyvin merkityksellinen	25 %	3
(7.2) melko merkityksellinen	75 %	9
(7.3) en osaa sanoa	0 %	0
(7.4) vain vähän merkityksellinen	0 %	0
(7.5) ei lainkaan merkityksellinen	0 %	0

8. Kuinka paljon olet voinut hyödyntää hankkeen aikana syntyneitä ajatuksia, ideoita ja mahdollisia verkostoja päättäessäsi uusista hankkeista ja yhteistyömuodoista?

	Kysymykseen vastanneet: 12 (ka: 2,6)	
(8.1) paljon	16,70 %	2
(8.2) melko paljon	41,70 %	5
(8.3) en osaa sanoa	8,30 %	1
(8.4) melko vähän	33,30 %	4
(8.5) en lainkaan	0 %	0

9. Onko käsityksesi yrittäjyydestä ja osuustoiminnasta muuttunut hankkeen myötä?

	Kysymykseen vastanneet: 12 (ka: 1,8)	
(9.1) on	50 %	6
(9.2) ei	50 %	6
(9.3) jos on, niin millä tavalla?	25 %	3

10. Kun olet seurannut Co-op Polytechincs – osuustoiminnan verkostoprojektin kulkua, niin miten hanke on mielestäsi saavuttanut sille asetetut tavoitteet?

	Kysymykseen vastanneet: 12 (ka: 1,2)	
(10.1) hyvin	75 %	9
(10.2) melko hyvin	25 %	3
(10.3) en osaa sanoa	0 %	0
(10.4) melko huonosti	0 %	0
(10.5) huonosti	0 %	0

11. Hankkeen myötä on mielestäni juurtunut hyviä käytäntöjä yrittäjyyden ja osuustoiminnan opetuksessa ja kehittämisessä

	Kysymykseen vastanneet: 12 (ka: 2,1)	
(11.1) paljon	16,70 %	2
(11.2) melko paljon	58,30 %	7
(11.3) en osaa sanoa	25 %	3
(11.4) melko vähän	0 %	0
(11.5) ei lainkaan	0 %	0

12. Ajatteletko jatkossakin toimivasi työssäsi yrittäjyyden ja osuustoiminnan parissa?

	Kysymykseen vastanneet: 12 (ka: 2,2)	
(12.1) paljon	33,30 %	4
(12.2) melko paljon	33,30 %	4
(12.3) en osaa sanoa	25 %	3
(12.4) melko vähän	0 %	0
(12.5) en lainkaan	8,30 %	1

13. Mitä muuta palautetta tai kommenttia haluaisit antaa?

[Vastaukset]

Kysymys [9.3] (Onko käsityksesi yrittäjyydestä ja osuustoiminnasta muuttunut hankkeen myötä?. jos on, niin millä tavalla?)

1. myönteiseen suuntaan (5117466)
2. usko mahdollisuuksiin lisätä osuustoiminnallista yrittäjyyttä ja vahvistaa osuustoimintakoulutusta (5117474)
3. mahdollisuuksia on kehittää osuustoiminnasta käteen käyvä työkalu eri ammattilaisille työelämää ja toimeentuloa varten. (5117478)
4. Yrittäjyys on todellinen vaihtoehto toisen palveluksessa työskentelemisen rinnalla. (5117467)
5. yrittäjyyttä ja osuustoimintaa tullaan tarvitsemaan tulevaisuudessa (väestön vanheneminen). Itsensä työllistäminen (5117484)

Kysymys [13] (Mitä muuta palautetta tai kommenttia haluaisit antaa?)

1. projektinvetäjät toimivat tavoitteellisesti ja tarmokkaasti ja saivat paljon aikaiseksi (5117466)
2. Koulutusorganisaatioiden keskinäinen yhteistyö on kehittynyt hankkeen myötä hyvään suuntaan, kohti kumppanuutta. (5117464)
3. Kiitokset projektin napakoille vetäjille! (5117474)
4. Hanke on hoidettu kauttaaltaan poikkeuksellisen hyvin. On ollut antoisaa olla mukana hankkeessa, jossa toimivilla ihmisillä on ollut niin innostunut ja myönteinen asenne asioihin. Sillä on ollut erittäin
5. Yhteistyö yliopiston ja ammattikorkeakoulun kanssa hieno juttu. Hankkeen työntekijöiden innostuneisuus ja asiaan paneutuminen hieno homma. Uudet asiat syntyvät pioneerien
6. kaikki osallistujatohot, korkeakoulut, hankkeet, opettajat, opiskelijat ja työelämä ovat lähentyneet toisiaan yrittäjyys näkökulmasta ajatellen (5117467)
7. Jatkossa tulisi kehittää oppilaitosten yhteistyötä ja huolehtia opettajien tiedontarpeiden tvdyttämisestä. (5117481)
8. osuustoiminta voisi olla entistäkin merkittävämpi taloudellisen toiminnan muoto, erityisesti haja-asutusalueiden palveluiden tuottamisessa. Samoin osuustoiminnan periaatteita voisi helposti soveltaa
9. Hankkeen toiminta on ollut erittäin tavoitesuuntautunutta ja asiantuntevaa. Hanke on juurruttanut verkostomaista työskentelyotetta oppilaitoksiin. (5117473)

LIITE 4. Hankkeessa toimijoiden vastaukset

1. Miten paljon hanke on lisännyt uskoasi yrittäjyyden/ osuustoiminnan mahdollisuuksiin hyvinvointipalvelujen tuottamisessa?

		Kysymykseen vastanneet: 11 (ka: 2)
(1.1) paljon	18,20 %	2
(1.2) melko paljon	72,70 %	8
(1.3) en osaa sanoa	18,20 %	2
(1.4) melko vähän	0 %	0
(1.5) ei lainkaan	0 %	0

2. Onko motivaatiosi hankkeen myötä lisääntynyt yrittäjyys- ja osuustoiminta opintojen kehittämisessä ja suunnittelussa?

		Kysymykseen vastanneet: 11 (ka: 2,4)
(2.1) paljon	9,10 %	1
(2.2) melko paljon	45,50 %	5
(2.3) en osaa sanoa	45,50 %	5
(2.4) melko vähän	0 %	0
(2.5) ei lainkaan	0 %	0

3. Kuinka paljon olet hankkeen myötä luonut uusia yhteyksiä omassa työssäsi eri yhteistyökumppaneihin?

		Kysymykseen vastanneet: 11 (ka: 3)
(3.1) paljon	0 %	0
(3.2) melko paljon	45,50 %	5
(3.3) en osaa sanoa	18,20 %	2
(3.4) melko vähän	27,30 %	3
(3.5) en lainkaan	9,10 %	1

4. Miten mielestäsi vuorovaikutus hankkeessa mukana olevien henkilöiden kanssa on yleensä sujunut

		Kysymykseen vastanneet: 11 (ka: 1,5)
(4.1) erittäin hyvin	54,50 %	6
(4.2) melko hyvin	36,40 %	4
(4.3) en osaa sanoa	9,10 %	1
(4.4) melko huonosti	0 %	0
(4.5) huonosti	0 %	0

5. Millaiseksi olet kokenut eri hankkeiden ja toimijoiden (Co-op Studies, Co-op Polytechnics, Helsingin yliopiston, Kuopion yliopiston, Helsingin kauppakorkeakoulun Pienyrityskeskukseen, Diakonia-ammattikorkeakoulun, Mikkelin ammattikorkeakoulun ym.) välillä

		Kysymykseen vastanneet: 11 (ka: 2,1)
(5.1) hyväksi	18,20 %	2
(5.2) melko hyväksi	54,50 %	6
(5.3) en osaa sanoa	27,30 %	3
(5.4) melko huonoksi	0 %	0
(5.5) huonoksi	0 %	0

6. Hankkeen myötä on syntynyt Italian osuustoimintayrityksiin yhteyksiä ja harjoittelupaikkoja. Millaisiksi koet kansainväliset yhteydet ja uudet yhteistyömahdollisuudet tulevaisuudessa yli hankerajojen

		Kysymykseen vastanneet: 10 (ka: 1,8)
(6.1) tärkeiksi	30 %	3
(6.2) melko tärkeiksi	60 %	6
(6.3) en osaa sanoa	10 %	1
(6.4) ei kovin tärkeiksi	0 %	0
(6.5) ei lainkaan tärkeiksi	0 %	0

7. Miten merkityksellinen hanke ja siinä toimiminen on mielestäsi ollut yrittäjyyden ja osuustoiminnan (opetuksen) kehittämiselle?

		Kysymykseen vastanneet: 11 (ka: 1,5)
(7.1) hyvin merkityksellinen	63,60 %	7
(7.2) melko merkityksellinen	27,30 %	3
(7.3) en osaa sanoa	9,10 %	1
(7.4) vain vähän merkityksellinen	0 %	0
(7.5) ei lainkaan merkityksellinen	0 %	0

8. Onko käsityksesi yrittäjyydestä ja osuustoiminnasta muuttunut hankkeen myötä

		Kysymykseen vastanneet: 11 (ka: 1,6)
(8.1) on	36,40 %	4
(8.2) ei	63,60 %	7
(8.3) jos on niin millä tavalla?	0 %	0

9. Kun olet seurannut Co-op Polytechnics – osuustoiminnan verkostoprojektin kulkua, niin miten hanke on mielestäsi saavuttanut sille asetetut tavoitteet?

Kysymykseen vastanneet: 11 (ka: 1,7)		
(9.1) hyvin	45,50 %	5
(9.2) melko hyvin	36,40 %	4
(9.3) en osaa sanoa	18,20 %	2
(9.4) melko huonosti	0 %	0
(9.5) huonosti	0 %	0

10. Hankkeen myötä on mielestäni juurtunut hyviä käytäntöjä yrittäjyyden ja osuustoiminnan opetuksessa ja kehittämisessä

Kysymykseen vastanneet: 11 (ka: 2,1)		
(10.1) paljon	27,30 %	3
(10.2) melko paljon	36,40 %	4
(10.3) en osaa sanoa	36,40 %	4
(10.4) melko vähän	0 %	0
(10.5) ei lainkaan	0 %	0

11. Ajatteletko jatkossakin toimivasi työssäsä yrittäjyyden ja osuustoiminnan parissa

Kysymykseen vastanneet: 11 (ka: 2,6)		
(11.1) paljon	9,10 %	1
(11.2) melko paljon	45,50 %	5
(11.3) en osaa sanoa	18,20 %	2
(11.4) melko vähän	27,30 %	3
(11.5) en lainkaan	0 %	0

12. Miten hyvin hankkeen myötä kehitetyt yrittäjyys ja osuustoiminta-opinnot mielestäsi sopivat oppilaitoksesi opintojen kokonaisuuteen?

Kysymykseen vastanneet: 11 (ka: 1,8)		
(12.1) hyvin	45,50 %	5
(12.2) melko hyvin	27,30 %	3
(12.3) en osaa sanoa	27,30 %	3
(12.4) melko huonosti	0 %	0
(12.5) huonosti	0 %	0

13. Jos olet ollut mukana erikoistumisopintojen kehittämisessä tai opetuksessa, niin miten hyvin ajattelet ko. opintoja voitavan hyödyntää täydennyskoulutuksessa tai yleensä korkeakoulututkinnoissa?

Kysymykseen vastanneet: 9 (ka: 2,2)		
(13.1) hyvin	22,20 %	2
(13.2) melko hyvin	33,30 %	3
(13.3) en osaa sanoa	44,40 %	4
(13.4) melko huonosti	0 %	0
(13.5) huonosti	0 %	0

14. Kuinka hyvin yrittäjyyden ja osuustoiminnan opinnot ovat mielestäsi hyväksiluettavissa eri oppilaitoksissa?

Kysymykseen vastanneet: 11 (ka: 2,7)		
(14.1) hyvin	0 %	0
(14.2) melko hyvin	27,30 %	3
(14.3) en osaa sanoa	72,70 %	8
(14.4) melko huonosti	0 %	0
(14.5) huonosti	0 %	0

15. Miten hyvin arvioit opiskelijoiden sisäistäneen opintojen myötä tulleita yrittäjyyden ja osuustoiminnan keskeisiä ideoita?

Kysymykseen vastanneet: 11 (ka: 2,2)		
(15.1) hyvin	9,10 %	1
(15.2) melko hyvin	63,60 %	7
(15.3) en osaa sanoa	27,30 %	3
(15.4) melko huonosti	0 %	0
(15.5) huonosti	0 %	0

16. Mitä muuta palautetta tai kommenttia haluaisit antaa?

[Vastaukset]

Kysymys [8.3] (Onko käsityksesi yrittäjyydestä ja osuustoiminnasta muuttunut hankkeen myötä. jos on niin millä tavalla?)

1. enemmän realistiseksi
2. positiivisemmaksi

Kysymys [16] (Mitä muuta palautetta tai kommenttia haluaisit antaa?)

1. COOP- projekti on ollut erittäin hyödyllinen oppimiskokemus sekä opettajille että opiskelijoille. Sen avulla on voitu entistä monipuolisemmin ja tietoisemmin juurruttaa yrittäjyysopintoja (tietoa, asenteita, valmiuksia) sosiaali-ja terveysalan AMK-opintoihin. Se on antanut opettajalle mahdollisuuden uudistumiseen, uusien vaihtoehtoisten toimintatapojen löytämiseen.

2. en ole toiminut yrittäjyysopintojen kehittämisessä mukana opintojen jälkeen - ehkä myöhemmin? Opinnot avasivat kyllä osuustoiminnan ideaa itselle hyvin. (5118296)

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUJA D TYÖPAPEREITA

1. Meretmaa, Anne & Tiittanen, Hannele 2002. Toimintaohje kriisitilanteessa.
2. Helminen, Jari 2002. Tallinnan avohuolto 2001. Projektin loppuraportti.
3. Jaakkola, Hannu & Remes, Pirkko 2002. Korkeakouluyhteistyötä Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Yhteistyön arviointi vuodelta 2001.
4. Uutaniemi, Satu (toim.) 2002. Naiset ja tekniikka – uusia työllistymismahdollisuuksia satakunnassa. Hankkeen loppuraportti.
5. Latvus, Kari 2002. Seurakunta ja yhteiskunnan muutos. Raportti lisäkoulutuksesta Turun arkkhiippakunnassa.
6. Haavisto, Kari & Laine, Terhi & Leino, Liisa 2002. Sosiaalityöntekijät poliisilaitoksella. Kartoitus keväällä 2002 poliisilaitoksella työskennelleistä sosiaalityöntekijöistä.
7. Rask, Katja & Pasanen, Sina & Kainulainen, Sakari 2002. Työtyytyväisyys ja työyhteisön kehittäminen Diakissa. Diakin henkilöstökyselyn tulokset lukuvuodelta 2001-2002.
8. Suojoki, Raili & Kotila, Hannu 2002. Yhteisöllisempään työotteeseen – Yhteiskunnallisesti suuntautuvan perusterveydenhuollon kehittämisprojektin loppuraportti.
9. Sorva, Marja-Leena 2003. Työn kuormittavuus ja työnohjaustarve Päijät-Hämeen keskussairaalan synnytysosaston kättilöiden kokemana.
10. Laine, Terhi 2004. Ensi- ja turvakotitoiminnan palveluprosessien kehittäminen ja työssä jaksaminen. ETU –projektin loppuraportti.

11. Lähteenmäki, Suvi 2004. Sosionomi (amk) Eurooppaan töihin? Tutkimus sosionomi (amk-tutkinnon vertailtavuudesta muihin eurooppalaisiin sosiaalityön tutkintoihin.
12. Mustakangas, Terhi 2004. Työelämäsuhteiden kehittäminen viestinnän keinoin
13. Gothóni, Raili 2004. TUPA -sosiaalityön tukipalveluprojekti. Arviointiraportti 2004
14. Helminen, Jari (toim.) 2005. Yhdessä, erikseen ja yhteensovittaen.
15. Ahonen, Pasi & Helminen, Jari & Kortelainen, Hanna 2005. Sosiaali- ja terveysalan kouluttajatahot aluetoimijoina. Näkökulmia Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan sosiaali- ja terveysalojen kouluttajatahojen aluekehitys- sekä tutkimus- ja kehittämistoimintaan.
16. Jokela, Ulla 2005. Virtaa työpaikoille. Tapaustutkimus Diakonia-ammattikorkeakoulun Järvenpään yksikön diakoniaharjoittelusta.
17. Hytönen, Niina & Hälikkä, Riiikka (toim.) 2005. Minne menet digi-tv? Digi-tv:n sisältötuottamisen kehittämishankkeen väliraportti.
18. Isomäki, Tarja 2005. Perheet päivähoidon ja kotipalvelun perhetyön asiakkaana –lastensuojelun avohuollon kehittämishaasteet.
19. Pesonen, Aino-Elina & Zotow, Marianna 2005: Terveyttä ja sosiaalista hyvinvointia edistävä työ koulu-ym--päristössä.
20. Vogt, Ilse 2005: Lastensuojelun laitoshuollon toimintakäytännöt ja –muodot.
21. Jääskeläinen, Ilkka 2005: Aikuissosiaalityö suurkaupungissa marginaali-alueella elävien parissa.

22. Mantila, Seija 2005: Kaksoisdiagnoosipotilaiden hoidon ja tuen haasteet ammattihenkilöstölle päihde- ja mielenterveystyössä.
23. Hurskainen, Petri & Toikkanen, Leena 2005: Vammaiset henkilöt avo- ja laitoshuollon asiakkaina – Lähityöntekijöiden, esimiesten ja johtavien vi-
ranhaltijoiden käsityksiä ammattitaitovaatimuksista vammaistyössä.
24. Karhia, Marjaana (toim.) 2005: Kokemuksia maahanmuuttajien ammat-
tikorkeakouluopintoihin orientoivista opinnoista.
25. Armanto, Annukka 2005: Teknologiset sovellutukset apuna ikääntynei-
den kotona selviytymisen tukena ja niiden tuomat osaamisvaatimukset
sosiaali- ja terveydenhoitoalalla – Kotihoidossa työskentelevien näkökul-
mia.
26. Kenola, Jaana & Pesonen, Helena 2005: Julkisen- ja III sektorin sekä
yritysmuotoisten palveluntuottajien mahdollisuudet.
27. Koski, Arja 2005: Ikäjohtaminen sosiaali- ja terveysalan työssä.
28. Pesonen, Arja 2005: Asiantuntijuus ja osaaminen sosiaali- ja terveysalan
mielenterveystyössä. Pari-, tiimi- ja verkostotyö sekä muutos ja työssä jaksami-
nen.
29. Nieminen, Eija & Häkkinen, Jouni 2005: Noviisi ja ekspertti yhteistyös-
sä.
30. Arvilommi, Nicola 2005: Monikulttuurisuus sosiaali- ja terveysalan am-
matillisena haasteena.
31. Kivilaakso, Tuovi 2005: Sosiaali- ja terveysalan johtajuus verkostoituvas-
sa palvelurakenteessa
32. Voima, Kyösti 2005: Maahanmuuttajien työllistyminen sosiaali- ja terve-
ysalalle.

33. Nieminen, Kirsti ja Zotow, Marianna: Ikääntyvien auttamistyö. Hoitotyötä, sosiaalista auttamistyötä ja luovia menetelmiä.
34. Mikkola, Arto 2005: Hyvinvointia kohti. Pieni trilogia hyvinvoinnin uusiutumisen mahdollisuuksista.
35. Hyttinen, Nina K. 2005. Pieni askel yhdelle ravintolalle, suuri kaupungille. Järvenpään Ravintola-projektin toteutus- ja vaikuttavuusarviointi.
36. Launonen, Pekka 2005. Kirkon työntekijäksi?
37. Helminen, Jari ja Ikävalko-Ratia, Sini 2006. Keskustelualoite maahanmuuttajien monipuolisten koulutuspalvelujen puolesta.
38. Helminen, Jari 2006. Hyvinvoinnin rakentajat -projekti : prosessista, tuloksista ja projektin arviointia.
39. Siltala, Mika 2006. Empatiakasvatus ja sen tukeminen Hämeenkyrön kunnassa.
40. Stefan Djupsjöbacka 2006. Mitä koulutuksen jälkeen? Diakonia-ammattikorkeakoulusta valmistuneiden työelämään sijoittuminen ja saadun koulutuksen arviointi.